

**КОМУНАЛЬНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
"ХЕРСОНСЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ"
ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ**

**Кафедра теорії й методики виховання,
психології та інклюзивної освіти**

**Тематичні розробки
занять елективного спецкурсу
з медіаосвітнім компонентом
для учнів 9 (10, 11) класів
закладів загальної середньої освіти
*«Ave, Skovoroda! Ідемо за
Сковородою!»***

Херсон-2020

**УДК [004+070+621.39]:37(073) Сковорода
Т32**

Схвалено на засіданні кафедри теорії й методики виховання,
психології й інклюзивної освіти Комунального вищого навчального закладу
«Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради
(протокол №2 від 13 березня 2020 року)

Автор:

Крупа Наталія Пилипівна, директор, учитель української мови та літератури Сиваської загальноосвітньої школи I-III ступенів №2 Новотроїцького району Херсонської області, «спеціаліст вищої категорії», «вчитель – методист», Відмінник освіти України, Флагман освіти і науки України.

Рецензенти:

Свінкова О. В., методист навчально-методичного кабінету Новотроїцького районного центру з обслуговування закладів та установ освіти

Кузьміч Т.О., кандидат педагогічних наук, завідувач н/м лабораторії управління навчальними закладами, викладач кафедри теорії й методики виховання, психології та інклюзивної освіти КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»

**Тематичні розробки занять елективного спецкурсу з
Т32** медіаосвітнім компонентом для учнів 9(10, 11) класів ЗЗСО «Ave, Skovoroda! Ідемо за Сковородою!». Друкована продукція / автор: Н.П.Крупа. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2020 – 126 с.

У друкованій продукції поміщено тематичні розробки 17 занять до авторського елективного спецкурсу з медіаосвітнім компонентом для учнів 9(10, 11) класів ЗЗСО «Ave, Skovoroda! Ідемо за Сковородою!»

Матеріали занять можуть бути використані у практичній роботі вчителями – філологами, педагогами-організаторами, бібліотекарями, методистами методичних служб.

УДК [004+070+621.39]:37(073)Сковорода

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ЗАНЯТТЯ 1. Світова Скарбниця Мудрості. Духовні Побратими, Слов'янські Велети Духу і Слова, пасіонарні, синкретичні генії християнської культури, патріоти-гуманісти: Г. Сковорода, Ф. Скорина, М. Ломоносов та ін. Життя і творчість як служіння Богу і народу	7
ЗАНЯТТЯ 2. Учитель Вічності, Людина серця, наш духовний апостол Г. Сковорода і сучасність	Ошибка! Закладка не определена.
ЗАНЯТТЯ 3. Ноосферна і ноомузейна педагогіка. На прощу до Г. Сковорода, пілігрима віків, або Ідемо шляхами Сковорода – від колиски (с. Чорнухи на Полтавщині) до могили (с. Сковородинівка на Харківщині), плакаючи цінності духовної культури слов'ян	16
ЗАНЯТТЯ 4. Перший розум наш — Сковорода Григорій. Світлоносна етико-філософська спадщина мудреця з планетарним мисленням, вселенським серцем, «совістю, як чистий криштал»	18
ЗАНЯТТЯ 5. Дмитро Чижевський та інші мислителі про філософську спадщину Григорія Сковорода. Філософія істинної свободи і відповідальності	21
ЗАНЯТТЯ 6. Г. Сковорода – християнський поет, велет слова–логоса одухотвореного, животворящого, націленого у Вічність. Екологія Духу і Слова сучасного духовного простору – епохи психоінформаційного протистояння.....	26
ЗАНЯТТЯ 7. Г.С.Сковорода – талановитий байкар і учитель життєтворчості. Байки Сковорода	34
ЗАНЯТТЯ 8. Г. С. Сковорода — музикант, композитор, співак	49
ЗАНЯТТЯ 9. Г.Сковорода – великий педагог і християнський просвітитель, візирець християнського соціального активізму	56
ЗАНЯТТЯ 10. Велика дружба – філія Г. Сковорода і М. Ковалинського. Унікальне листування учителя з учнем.....	69
ЗАНЯТТЯ 11. Діалог культур у творчій спадщині Г.Сковорода і сучасність	73
ЗАНЯТТЯ 12. Великі ідеї Г.С.Сковорода в контексті філософії «сродної праці» – вибору професії як запоруки виконання земної місії.....	80
ЗАНЯТТЯ 13. Філософія щастя в житті і творчості Григорія Сковорода, або Сковорода благословенний садівник щастя	89
ЗАНЯТТЯ 14. Духовний і життєтворчий золотослів Г.Сковорода — мислителя, «досконалої Божої людини.....	95
ЗАНЯТТЯ 15. Г. Сковорода та українська література. Сковородиніана В. Стадниченка: «Іду за Сковородою», «Садівник щастя» тощо	99
ЗАНЯТТЯ 16. У «Сковородинівському колі». Слов'янські велети Духу і Слова Г.Сковорода, Ф.Скорина, М.Ломоносов та інші. Практичне втілення ідей духовної мудрості ноосферних геніїв у сучасну життєтворчість.....	104
ЗАНЯТТЯ 17. Сковородинізація України, слов'янських країн світу. Великий проект «Сковорода- 300», або Мандрівна академія Сковорода засіває духовну ниву християнською мудрістю, праведністю, любов'ю й досконалістю	109
ПІДСУМОК. Літературно - мистецький колаж «Я поведу вас у вічність...».....	114
Список використаних джерел.....	125

Вступ

Програма авторського елективного спецкурсу з медіаосвітнім компонентом «Ave, Skovoroda! Ідемо за Сковородою» розрахована для вивчення учнями 9 (10, 11) класів загальноосвітніх навчальних закладів. В умовах розбудови Української держави особлива роль належить формуванню національної свідомості, патріотизму та духовно-моральної культури серця юного громадянина. Реалізації такої важливої місії сприятиме викладання в загальноосвітніх навчальних закладах різних типів спецкурсів та факультативних курсів культурознавчого напрямку. У 2022 році прогресивне людство відзначатиме 300-ліття від дня народження ноосферного генія християнства, філософа-поета, просвітителя – письменника, богослова-педагога Григорія Савича Сковороди (1722-1794) у межах Великого проекту «Сковорода -300» (керівник – І.Гришин, професор кафедри ЮНЕСКО Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка, директор Інституту інноваційного менеджменту, Б. Олійник, В. Стадниченко та ін.).

Серце людини – центр виховання духовно-моральної культури особистості, що стало фундаментом великої філософії серця (кордоцентризму) Г. Сковороди і його послідовників. Думка панує над тілесним втіленням людини, без розуму людина є сліпою, тому нині зростає відповідальність за чистоту наших помислів, прагнень, вчинків. Виховання волі людини – третій обов'язковий елемент педагогіки Г. Сковороди, без якого не можлива єдність думки, слова і справи. Філософсько-богословська, психолого-педагогічна, етико-естетична мудрість ноосферного генія Григорія Сковороди – стратегічний, концептуальний спосіб подолання нинішніх апокаліптичних викликів XXI століття, що зобов'язує освітян до консолідації державних, наукових, освітніх, мистецьких закладів і організацій, широких громадських кіл суспільства до пріоритету духовно-моральних цінностей перед матеріальними, перебільшеними в наш час [9].

Спадщина Г. Сковороди не втрачає свого унікального пізнавального, етико-виховного, естетичного значення і тепер, у період бурхливого розвитку новітніх медіатехнологій. Освоєння педагогами найсучасніших інформаційних технологій підтверджує висновок про те, що культура і своєрідна форма суспільної свідомості творяться безперервно, що це не тільки традиційна спадщина, а й творчість сучасників. Сьогодні медіа – комплексний засіб освоєння людиною навколишнього світу. Потенціал медіакультури в сучасному освітньому процесі визначається широким спектром розвитку людської особистості: емоцій, інтелекту, самостійного творчого і критичного мислення, світогляду, естетичної свідомості (сприйняття, умінь художнього аналізу), активізації знань, отриманих у

процесі вивчення різних предметів. Однією з найважливіших цілей медіаосвіти вважають розвиток критичного підходу до сприйняття, оцінювання, розуміння, аналізу медіатекстів (повідомлення, викладене в будь-якому вигляді та жанрі, медіа – газетна стаття, телепередача, відеоролик, фільм та ін.). Програма спецкурсу розрахована на учнів, які цікавляться літературою, прагнуть краще орієнтуватися в процесах, що відбуваються в культурі загалом та вітчизняній літературі, і планують зв'язати своє подальше життя з галузями, які мають безпосереднє відношення до літератури (філологія, журналістика, культурологія, літературна творчість тощо) та філософії. Вона відкриває широкі можливості перед тими школярами, які випробовують творчі сили на ниві риторики та красномовства.

Концептуальним положенням програми елективного курсу є реалізація підходу до викладання літератури як мистецтва слова. Пропонована програма розширює знання про знакову особистість і творчість Г. Сковороди, може бути додатком до основного курсу літератури в школі, доповнюючи та поглиблюючи його. Учителю, який викладатиме цей курс, має провести своїх вихованців від глибокого філософського аналізу творів Г.Сковороди до їх творчого розвитку й втілення, що дасть змогу реалізувати діяльнісний принцип навчання та виховання. Значну увагу слід приділити міжпредметним зв'язкам (література – мова – художня культура – музика – образотворче мистецтво – філософія – медіаосвіта).

Програма пропонує твори Г.С.Сковороди як для обов'язкового текстуального вивчення, так і для додаткового самостійного прочитання. Перелік тем подано напівжирним шрифтом, далі сформульовано комплекс питань, які вивчатимуться в процесі аналізу кожної з них. Програма передбачає творчий підхід учителя до викладання матеріалу, що підвищуватиме інтерес до курсу та сприятиме розвитку креативних здібностей школярів.

Об'єкт вивчення авторського спецкурсу: життя і творча спадщина Г. Сковороди у світовому та слов'янському контексті.

Мета вивчення курсу: сприяти формуванню національно свідомих громадян України, патріотів рідної землі та держави; сприяти всебічному розвитку духовно-моральної культури покоління, якому належить розбудувати нашу державу в наступні роки; орієнтувати педагогів та учнів на пріоритет виховуючого навчання; допомогти учням усвідомити історичну велич постаті Г. Сковороди у світовому співтоваристві, глибше пізнати слов'янський контекст його творчості; формувати медіаосвітню компетентність учнів, розвивати їх етико – естетичну свідомість і творчу індивідуальність; сприяти успішній соціалізації учнів на соціокультурному матеріалі.

Основні завдання вивчення авторського спецкурсу такі: виховувати високі етико-естетичні смаки, вміння бачити й розуміти силу і красу

художнього Слова; розвивати самостійне творче мислення учнів, сприяти засвоєнню ними основних літературознавчих теоретичних понять, опануванню ними основ науково-дослідницької праці; забезпечити відповідний рівень філологічної підготовки учнів; формувати навички аналізу медіатекстів, сприяти розвитку креативних практичних умінь на матеріалі медіа. Кожне заняття авторського спецкурсу завершується блоком «Медіаосвітній компонент» – практичним завданням з різними видами медіатекстів, що формує в учнів медіакомпетентність. На заключних заняттях презентується контентна складова шкільного блогу (сайту) «Сковорода-300», де мають бути представлені кращі роботи учнів. Отже, актуальність авторського спецкурсу визначається в інтегративному поєднанні культурознавчих та медіаосвітніх знань як ефективного засобу розвитку творчої, духовно-моральної, самостійно і критично мислячої особистості, з позитивним світосприйняттям, яка усвідомлює свою земну місію у «сродній праці».

Авторський спецкурс передбачає використання програмних творів Г.Сковороди, які стали значним досягненням слов'янської та світової культури. При виборі такого курсу в якості елективного вчителю необхідно враховувати, що автори програми спецкурсу (Сагач Г.М., Кузьміч Т.О «Ave, Skovoroda! Ідемо за Сковородою». Програма авторського елективного спецкурсу з медіаосвітнім компонентом для учнів 9(10,11) класів загальноосвітніх навчальних закладів) не ставили завдання охопити весь спектр творчої діяльності учнів у рамках шкільної програми, цей курс не передбачає також тільки повторення програмних творів, хоча і спирається на них у цілому ряді випадків. Автори прагнули донести до свідомості й серця учнів ті питання, які викликають найбільші труднощі, мають велику перспективу.

Авторський елективний спецкурс з елементами медіаосвіти «Ave, Skovoroda! Ідемо за Сковородою!» розрахований на вивчення у 9-му (10-му, 11-му) класах протягом півріччя (17 год., одне заняття на тиждень).

Апробацію тематичних матеріалів елективного спецкурсу за розробленими темами провели вчителі – словесники школи під час освітнього процесу.

Заняття 1

Тема. Світова Скарбниця Мудрості. Духовні Побратими, Слов'янські Велети Духу і Слова, пасіонарні, синкретичні генії християнської культури, патріоти-гуманісти: Г. Сковорода, Ф. Скорина, М. Ломоносов та ін. Життя і творчість як служіння Богу і народу.

Мета: дати уявлення учням про життя і творчість великих геніїв християнської культури Г.Сковороди, Ф.Скорини, М.Ломоносова; показати значення творчості Великого праведника і мудреця Г. Сковороди, який жив, як говорив, а говорив як жив, в епоху кризи віри, моралі, інфляції слова; пояснити феномен синтезу мистецтв у творчості Г.Сковороди; виховувати в учнів усвідомлення власної відповідальності за збереження безсмертних творів «українського Сократа».

Обладнання: портрети та твори Г.Сковороди, Ф.Скорини, М.Ломоносова; мультимедіа, документальний фільм «Обличчя української історії. Г.Сковорода»; карта мандрівок Г.Сковороди.

Епіграф: Світ ловив мене, та не впіймав.
Г. Сковорода

Перебіг заняття

I. Мотиваційний етап.

1.Актуалізація суб'єктного досвіду й опорних знань.

Учитель. «Пізнай самого себе – тоді пізнаєш весь світ». А ви погоджуєтесь із цією думкою? (Думки учнів).

«Незакінчене речення»: «Для чого потрібно пізнати самого себе...»

II. Повідомлення теми та мети уроку.

Учитель. Чи все у назві теми вам зрозуміло? Хто такі Велети Духу і Слова? А кого вважають українським Сократом, вічним мандрівником, поетом, мудрецем?

- І для того щоб дати відповіді на ці питання, ми присвяtimo урок подорожі у життя Григорія Сковороди та інших патріотів-гуманістів: Ф.Скорини та М.Ломоносова. Ми спробуємо з вами осягнути їх життєвий шлях, з'ясувати уподобання, захоплення поетів, осягнути їх ідеї, погляди, з'ясуємо чому їх називають Велетами Духу та Слова.

III. Сприйняття нового матеріалу

Слово вчителя.

Минуло багато часу, як самотній письменник Григорій Сковорода ходив по землі. Проте голос його не стихає, а все дужчає. Його заповіді справедливості, добра, людяності, працьовитості знаходять відгук і в наших серцях.

Багата та земля, що народжує філософів і поетів. Саме такою є Полтавщина, яка дала стільки талантів! А один із найвизначніших серед них — Григорій Савич Сковорода.

*Благословенні ви, сліди,
Не змиті вічності дощами,
Мандрівника Сковороди*

*З припорошілими саквами,
Що до цілющої води
Простує, занедбавши храми.*

Так писав про видатного українського письменника М. Рильський. Якщо поглянути на карту мандрівок Г. Сковороди, то можна побачити, що вона охоплює пів Європи! (демонстрація карти подорожей у шкільній духовно-просвітницькій лабораторії «Сковородинівська світлиця») А його ідеї сягають такої глибини мудрості, до якої не дійшов ніхто інший!

Про Г. Сковороду до наших днів дійшли з тих далеких часів дуже скупі, а часом неточні відомості. Архівних матеріалів залишилось зовсім мало. Майже всі дослідники користуються єдиним документом — короткою біографією Г. Сковороди, написаною найближчою до нього людиною, його улюбленим учнем і найпершим другом Михайлом Ковалинським.

Перед нами постає образ великого просвітителя-гуманіста, мандрівного вчителя, демократа, непримиренного борця з неправдою і несправедливістю в суспільстві. Г. Сковорода - це людина щира і чесна, трудолюбива і гуманна. У життєписі М. Ковалинський наводить дуже багато подробиць, які виразно змальовують просте і скромне життя мудреця: *«Одевался пристойно, но просто; пищу имел состоящую из зелий, плодов и молочных приправ, употреблял оную ввечеру, по захождении солнца; мяса и рыбы не вкушал не по суеверию, ни по внутреннему своему расположению, для сна отделял от времени своего не более четырех часов в сутки; вставал до зари и, когда позволяла погода, всегда ходил пешком за город прогуливаться на чистый воздух и в сад, всегда весел, бодр, легок, подвижен, воздержан, целомудр, всем доволен, благодушествующ, словоохотен, где ни принужден говорить - из всего выводящий нравоучение, почтителен ко всякому состоянию людей, посещал больных, утешал печальных, разделял последнее с неимущими, выбирал и любил друзей по сердцу их...»* [2].

М. І. Костомаров у статті «Слово про Сковороду» зазначав про митця: *«...в багатьох будинках висять його портрети, всякий письменний малоросіянин знає про нього; ім'я його відоме дуже багатьом із неписьменного люду; його мандрівне життя є предметом оповідань і анекдотів; по деяких місцях потомки від батьків і дідів знають про місця, які він відвідував, де любив перебувати, і указують на них з пошаною; приятель Сковороди до деяких з його сучасників становить родинну гордість онуків; мандрівні співці засвоїли його пісні, на храмовому святі, на торжищі нерідко можна зустріти натовп народу, який оточує групу цих рапсодів і з сльозами зворушення слухає: «Всякому городу нрав і права»* [4].

Про Григорія Савича Сковороду створені документальні фільми. Пропоную переглянути документальний фільм *«Обличчя української історії. Г.Сковорода» (2011 р.)*, який познайомить нас з життєписом філософа і поета Г.Сковороди.

(перегляд фільму)

Робота над змістом кінофільму:

- Хто за походженням був Г.Сковорода, яку освіту здобув?
- Якими мовами володів?

- Ким був Сковорода у Петербурзі?
- Чим займався Григорій Савич за кордоном?
- Що викладав Сковорода у Харківському гуманітарному колегіумі та чому його звільнили?
- Чому присвячує Григорій Савич решту свого життя? Яким воно було?
- Які моральні якості ви помітили в постаті Г.Сковороди?
- Якими талантами Бог нагородив Сковороду?
- Як ви розумієте вислови: «совість як чистий кришталь», «сродна праця»?

Григорій Сковорода був поетом, філософом, музикантом, науковцем, вчителем, справжнім пасіонарним та синкретичним генієм культури.

Синкретизм (гр. *συνκρητισμός* - з'єднання, лат. *syncretismus* - поєднання) - поєднання або злиття, комплексне проявлення чи використання самодостатніх чи навіть несумісних і непорівнюваних явищ, образів мислення та поглядів.

Пасіонарність – від лат. *passio*-пристрасть – поведінковий феномен, зумовлений біохімічною енергією людини, яка визначає здатність до цілеспрямованої активної діяльності.

Пасіонарність як характеристика психіки й поведінки особи – це активність, яка виявляється у здатності та навіть прагненні до неразової зверхнапруги та певної жертвовності заради досягнення окресленої мети.

Учні класу одержали групові завдання підготувати повідомлення про різнобічну діяльність Г.Сковороди.

Повідомлення № 1. Творча спадщина митця.

Твори Сковороди - одна з визначних сторінок в історії української літератури XVIII ст. Глибоко ліричні, сповнені філософських роздумів, вони служили інтересам трудового народу. Перебуваючи на Херсонщині, Григорій Савич написав значну частину віршів збірки «Сад божественних пісень», учителюючи в Харкові, латинськими і українським віршами написав «Байки Езопові» (1760).

У 1766 році філософ написав «Вхідні двері до християнської добродетельності», наступного року філософські твори «Наркіс. Розмова про те: визнає себе» і «Симфонія, названа книга Асхань про пізнання самого себе» [16].

Упродовж 1769–1774 рр. Сковорода написав збірку прозових байок «Байки харківські», «Бесіду, названу двоє, про те, що блаженним бути легко», і «Діалог, чи Розмова про стародавній світ», а також твори: «Розмова п'яти подорожніх про справжнє щастя в житті» («Розмова дружня про душевний світ»), «Кільце», «Розмова, звана алфавіт, чи Буквар світу». Збірник «Байки харківські» — перші 15 з них написані в 60-х роках, решта - в 1774 р.

У 1775–1776 рр. були написані твори «Книжечка, названа Silenus Alcibiadis, сиріч Ікона Алквіадська» («Ізраїльський зміст») та «Книжечка про читання Святого Письма, названа Дружина Лотова.

Твори «Суперечка архістратига Михайла з сатаною про те: легко бути благим», «Про Біса з Варсавою» були написані в 1783 – 1784 рр.

У 1785 р. Сковорода об'єднав тридцять віршів, написаних у різний час, у збірку «Сад божественних пісень».

У 1787 р. він написав «Вдячного Еродія» і «Убогого Жайворонка», а в 1791 р. завершив філософський твір «Діалог. Ім'я йому — Потоп зміїний».

Повідомлення № 2. Г. Сковорода - просвітитель.

Григорій Савич замислювався над тим, як допомогти своєму народові. Тому він вирішує здійснювати просвітницьку діяльність серед народу: в дохідливій формі пояснював людям різні явища життя суспільства і природи, викладав свої філософські та педагогічні ідеї; у вільний час учив грамоти селянських дітей.

Філософ-просвітитель твердив, що навчання допоможе швидше й точніше виявити природні задатки кожної людини, сприятиме успішному оволодінню знаннями й уміннями, необхідними для продуктивної праці, корисної собі й суспільству.

У педагогічних поглядах Г. Сковорода було багато спільного з тими, які висловлювали інші просвітителі.

Повідомлення № 3. Григорій Савич - філософ.

Як і всім просвітителям, філософії Сковорода був властивий пантеїзм (вчення, що отожднює Бога і природу, тобто стверджує, що світ є двоєдиним - органічним злиттям Духа і матерії). Основним предметом філософії, твердив Сковорода, є людина, її внутрішній світ і діяльність, інтереси й прагнення, здоров'я і щастя.

Ідею «пізнай себе самого», висунуту давньогрецькими філософами (Сократом, Платоном та ін.) ще за п'ятсот років до нашої ери, Сковорода підніс і розвинув далі. Пізнати себе людині потрібно для того, щоб виявити здібності, закладені в неї самою природою, усвідомити свої фізичні й розумові можливості та особливості характеру. Це дасть змогу обрати відповідний рід трудової діяльності - «сродну працю». Трудитися слід для того, щоб забезпечити свої духовні й тілесні потреби і приносити користь суспільству. Сам процес виконання «сродної праці» та усвідомлення того, що результати її високоякісні, корисні суспільству й собі, роблять людину щасливою.

Г.Сковорода був співцем праці. Він бачив у ній основу і смисл життя. «Жизнь и дело есть одно и то же», - твердив він.

Свої філософські твори Г. Сковорода писав так, щоб вони були зрозумілі не тільки освіченим людям, а й неосвіченим - будили їхню свідомість, учили думати, змушували замислюватися над різними явищами життя. Вважаючи, що пробудження народу відбудеться поступово - в міру підвищення рівня освіти й моральної досконалості, Г. Сковорода не дає відповіді на запитання про те, хто керуватиме новим суспільством, якою може бути «його структура».

Повідомлення №4. Григорій Сковорода - музикант.

Вірячи в могутню силу музики, Г. Сковорода складає більшість своїх поетичних творів саме у формі пісень, тобто в музично-поетичному жанрі, де музиці має належати провідна роль.

Після звільнення Григорія Сковорода з Харківського колегіуму, улюбленим його заняттям була музика. Він грав на скрипці, флейті, бандурі й гусях. Він почав музичне поприще ще в домі батька своєю сопілкою,

свиріллю. За кілька років до смерті, живучи в Харкові, він любив бувати в домі одного старого, де збиралися для бесіди гурти добрих, схожих на господаря, дідусів. Відбувалися і музичні вечори, і Сковорода завжди був на них першим, співав прімо, а важкі соло через слабкість голосу витягав на своїй флейті, так називав він сопілку, що сам її удосконалював. Проте грав він і співав, завжди зберігаючи поважність, задумливість і суворість. Флейта була нерозлучною його супутницею. У більшості спогадів і досліджень про Г. Сковороду повідомляється про те, що він не тільки складав, а й сам співав свої пісні, акомпануючи собі на якомусь інструменті.

Музика, пісня стали для Григорія Савича одним з важливих засобів висловлення й поширення своїх філософських ідей, соціальних поглядів. Найпопулярніша частина його пісенної творчості – канти, псалми та пісні не були надруковані за життя автора. В офіційні освічені кола вони проникали дуже рідко. Слухав їх, знав, співав і любив не "вищий світ", якому були чужі і навіть ворожі філософія і світогляд Сковороди, а простий люд – українські селяни, міщани, козаки, чумаки, бурлаки. Хранителями усної традиції їх виконання були українські бандуристи і лірники.

Братами по духу і слову Григорію Сковороді у християнській культурі були Ф.Скорина та М.Ломоносов.

У Білорусі гуманістом-просвітителем, першодрукарем був Франциск (Франтішек) Скорина.

Перегляд презентації «Першодрукар Скорина».

М. В. Ломоносов – перший російський вчений світового значення, енциклопедист, хімік і фізик, поет і письменник, художник і історик.

Повідомлення учня, який одержав випереджувальне завдання підготувати інформацію про життя М.В. Ломоносова.

Михайло Васильович Ломоносов народився 8 (19) листопада 1711 року у с. Мішанінське Архангельської губернії у заможній родині.

Грамоті навчився ще в дитинстві. У 14 років умів грамотно писати. У 19 років вирішив втекти до Москви. Гнаний бажанням здобути знання, пішки прийшов у Москву, де вступає до Слов'яно-греко-латинської академії. За 5 років йому вдається пройти 12-річний курс навчання. Серед кращих студентів відправляється на навчання до Німеччини, де вивчає природничі науки, а також іноземні мови та літературу. Він вивчає величезну кількість наук, проводить дослідження, виступає з лекціями. Та попри зайнятість, у Михайла залишається час для написання віршів. У 1741 році Ломоносов повертається на батьківщину, а через рік його призначають ад'юнктом фізики до Петербурзької академії, а ще через 3 роки він стає професором хімії.

Внесок Ломоносова у такі науки як фізика, хімія, географія, астрономія, мінералогія, ґрунтознавство, геологія, картографія, геодезія дуже великий. Літературна творчість складається з творів на різних мовах. Він розробив проект Московського університету, крім того, він відкрив ряд законів з хімії та фізики. Великий внесок зробив Ломоносов у галузі історії. Він створив «Краткий летописец с родословием», у якому описав головні події історії Росії з 865 по 1725 роки.

Смерть наздогнала М.В.Ломоносова у віці 54 років. Він помер від запалення легенів 4 (15) квітня 1765 року й похований на Лазарівському кладовищі у Петербурзі [7].

IV. Закріплення знань, умінь і навичок

1. Бесіда:

- Чим зацікавив вас життєвий шлях кожного з митців, про яких йшлося на уроці?
- Чи можемо ми стверджувати, що Г.Сковорода, Ф.Скорина та М.Ломоносов – Велети Духа і Слова? Чому?

2. За допомогою «асоціативного куща» створіть «психологічний портрет» Г. С. Сковороди (за переглянутим фільмом «Обличчя української історії»)

С - скромний, серйозний

К - кмітливий

О - освідчений

В - вільнолюбний, вчитель

О - обачний

Р - розумний

О - об'єктивний

Д - допитливий

А - активний, аскетичний

3. Звернемось до епіграфа. Прочитайте його та поясніть, як ви розумієте слова Г.Сковороди? Чи можемо ми стверджувати, що ці слова можна сказати про Скорину та Ломоносова?

V. Підсумок уроку

1. Рефлексія

Створіть асоціативні ряди до понять «мораль», «сродна праця», «просвітництво» (на вибір).

2. Заключне слово вчителя.

Григорій Савич та його побратими по духу і слову подавали практичну науку людині, як жити найгармонійніше в цьому світі. Вони перенесли проблеми загальної філософії в етику морального вчення, а вся їх творчість – поетична, байкарська, наукова – один великий заповіт чи послання людям не тільки свого часу чи свого народу, а людям усіх часів і земель. Витвори свого серця і розуму адресували нащадкам. Ми повинні зберегти мерехтливе сяйво добра і любові, запалене ними у людських думках, збагнути таїну їх мудрості.

VI. Домашнє завдання. Скласти сенкан «Григорій Савич Сковорода».

Заняття 2

Тема. Учитель Вічності, Людина серця, наш духовний апостол
Г. Сковорода і сучасність.

Мета. Розкрити унікальність життєвого шляху геніального мислителя і просвітителя Г. Сковорода, аналізувати основні віхи його благословенної долі, його творчості; злетити і муки, радощі й випробування українського філософа.

Хід заняття

1. Актуалізація навчальної діяльності.

Вступне слово вчителя.

Минуло багато часу як самотній письменник Г. Сковорода ходив по землі. Проте голос його не стихає, а все дужчає. Його заповіді справедливості, добра, людяності знаходять відгук і в наших серцях. Ще за життя Сковороду називали «українським Сократом», «українським Горацієм», бо він значно розвинув на Україні філософію, літературу, педагогіку. Щоб краще усвідомити і зрозуміти феномен Г. Сковорода, потрібно заглибитись у дивосвіт його пригод, що ми і зробимо на сьогоднішньому занятті. Лев Толстой писав: «Його біографія, мабуть, ще краща за його твори, але гарні й твори».

2. Сприйняття й засвоєння учнями навчального матеріалу.

Презентація творчості Г. Сковорода як ритора і філософа за допомогою методу перевтілення.

Учні по черзі виголошують промови від імені Сковорода

Учень 1. Я – Григорій, син козака Сави Сковорода, що з містечка Чорнухи на Полтавщині. Віддав мене батько в науку до дяка, а коли мав 16 літ, вступив до Києво-Могилянської Академії. Отам навчаючись, уперше зрозумів я яку силу має слово! Як допомагає воно пізнавати світ, перетворювати його, робити кращим. З тих пір і ходили ми по світу разом: я і слово. І добре нам було. 20 років з перервами навчався я в Академії, учителів мав премудрих, кожне слово їхнє ховав я у серці своєму. Шукаючи істину, опанував я мови чужоземні: латинь і грецьку, німецьку і польську, давньоєврейську.

2 учень. Шукаючи істину, подорожував я Європою, співав у імператорській капелі в Петербурзі, викладав у Переяславському і Харківському колегіумах, вчителював у поміщика Тамари. Бог завжди був зі мною, а філософія стала мені опорою на шляху моему земному. Бог послав мені справжнього друга і порадника – Михайла Ковалинського. З ним ділився я думками своїми. 25 років мандрував я по світу, маючи у торбі за спиною Біблію, сопілку, шматок хліба.

І всюди, де б я не був, люди слухали мене уважно, з надією знайти істину. Головним для мене стало бути, а не мати, тому що досконалість людини не в тому, що вона має, а в тому, якою вона є.

3 учень. І прийшов я до істини до існування трьох світів: перший, Великий світ – Всесвіт – макрокосмос, що складається з безлічі світів; другий – мікрокосмос – це людина, ; третій – світ символів – Біблія (демонстрація слайдів: експозиція «Три світи» музею с. Сковородинівка).

Як і кожна людина в цьому світі, шукав я щастя своє і зрозумів, у чому воно: це

- пізнай себе;
- знайди божественну мудрість;
- берися за «сродну» працю.

«Світ ловив мене, але не спіймав», тому що я пізнав себе. Відрікся від егоїзму, зробив себе проповідником волі Божественної, став сином Божим – Вічною Людиною, не підвладною ні гріху, ні стражданню, людиною, у якої совість, як чистий кришталевий [1].

Промови супроводжуються показом слайдів: хати в с. Чорнухи, земської школи, Києво – Могилянської академії, Переяславського й Харківського колегіумів.

Вчитель. Від дати народження і до дати смерті 72 роки подвижницького служіння Богу, рідному народу, усьому людству.

Слова філософа «Світ ловив мене, але не впіймав» не втратили інтригуючої сили й сьогодні.

- А як ви розумієте цей вислів? (учні висловлюються)
- Як науковці трактують цей вислів?

Перегляд фрагменту документального фільму «Таємничий Сковорода»

Вчитель. Уявіть, що до вас зараз завітає Сковорода і ви можете поставити йому будь – яке питання.

Виходить ученя в образі Сковороди. Діти беруть у нього інтерв'ю

- Любов у вашому розумінні? (відповідь)

Чисте серце перебуває в любові, а любов залишається в ньому ж.

Істинна, християнська любов все поєднує, будує, творить, подібно до того, як ворожість руйнує. Хіба не мертвою є душа, позбавлена істинної любові?

- Що дає основу? – Любов. – Що творить? – Любов.
- Що зберігає? – Любов, любов.
- Що дає насолоду? – Любов, любов, початок, середина і кінець, альфа і омега.
- Все минає, любов же ніколи.
- Чи вірите ви в Бога? (відповідь).

Щастя людини як без любові так і без віри в Бога важко уявити.

Вірте в Господа міцно й непорушно, радійте життю, як божому дарунку, цінуйте кожну мить життя, бо воно є коротке.

- Чи Вам більше подобалось займатися педагогічною діяльністю чи мандрувати? (відповідь)

Я був учителем за покликанням, викладав піїтику у Переяславському колегіумі, етику у Харківській семінарії, був домашнім учителем у поміщика Тамари. Мені подобалося вчити дітей, писав для них байки, пісні. Студенти любили мене, свого вчителя, радилися зі мною. Я засівав у їхні душі зерна правди, гуманізму й волелюбності. Коли став мандрівним філософом, я залишався Учителем народу, просвітителем.

Перегляд документального фільму «Таємничий Сковорода» (після перегляду йде обговорення). Переглянувши фільм, хочу сказати... (учні)

3. Засвоєння нових знань.

- Що в біографії великого українця вас захопило, вразило, здивувало?
- Які факти з життя філософа переконують, що він був одним з найосвіченіших людей в Україні?

Читання та обговорення афоризмів Сковороди

- Доведіть, що висловлювання філософа актуальні в наш час.

4. Підсумок заняття

- Що ви взяли для себе з сьогоднішнього заняття? (висловлювання учнів)

Вчитель. Пішов у безсмертя геніальний любомудр, залишивши нам нетлінні скарби свого Вселенського Серця.

Духовний діалог Сковороди з народом, з кожним із нас, з людством триватиме довічно, доки на планеті залишиться потяг до віри, надії, любові.

(Учитель читає поезію В. Каюкова «Григорію Сковороді» із збірки «З любов'ю до життя»)

Домашнє завдання.

Написати акровірш «Григорій Сковорода»

Хвилинка поезії

Григорій Сковорода любив народні пісні, сам гарно співав. Учениця Анна Крупа присвятила народній пісні свій вірш.

Народна пісня

Народна пісня ллється в небо,
Летить, мов пара журавлів.
І щастя більшого не треба –
Довкола – золото полів.
У пісні все: козацький стогін
І радість українських свят.
У ній віків давній відгомін,
Сердечне: «Ти – мій щирий брат!»
Життя людей, їх праця ратна,
І вся історія жива.
Вона, як сила благодатна,
Як вся свята моя земля!
Щоднини ми живем з піснями
І з ними підем в небуття.
У них любов і святість мами,
У них – земне людське життя.
У них шляхи неісходимі,
Що торував Сковорода.
У них – призначення людини,
У них – життя жива вода!

Заняття 3

Тема. Ноосферна і ноомузейна педагогіка. На прощу до Г.Сковороди, пілігрима віків, або Ідемо шляхами Сковороди – від колиски (с. Чорнухи на Полтавщині) до могили (с. Сковородинівка на Харківщині), плекаючи цінності духовної культури слов'ян.

Мета: Розкрити поняття: Г.Сковорода: «Життя ж наше – мандрівка». Програмування трансмісії культурних цінностей у духовному вимірі філософа. Дивосвіт Г. Сковороди – це його місце народження (с. Чорнухи на Полтавщині) та остання земна домівка (с. Сковородинівка на Харківщині), між якими 72 роки подвижницького служіння Богу, рідному народові, усьому людству. Музей Сковороди в с. Чорнухи, в с. Сковородинівка, в місті Переяслав-Хмельницькому (унікальний клас поетики і риторики з восковою фігурою мислителя). Творче поєднання побутово-буденної й буттєво-богоносної інформації, яка плекає духовно-інтелектуальний ідеал ціннісно-сислового універсуму особистості.

Знати значення термінів трансмісія, універсум, ноосфера. Розкривати сутність трансмісії культурних цінностей у духовному вимірі Г.Сковороди. Розуміти й аналізувати духовно-моральний, інтелектуальний ідеал ціннісно-сислового універсуму особистості за Сковородою. Усвідомлення ноосферного значення особистості й творчості Г.Сковороди.

Медіаосвітній компонент: фотоколаж для віртуального музею за темою: «Там, де ступав Сковорода».

Віртуальна екскурсія до шкільної духовно-просвітницької лабораторії «Сковородинівська світлиця».

Хід заняття

1. Вступне слово вчителя про ноосферну і ноомузейну педагогіку Г.С. Сковороди.

2. Робота над значенням термінів (використання міжпредметних зв'язків):

Трансмісія (демонстрація процесу на мультимедійній дошці) - сукупність агрегатів, призначених для передавання крутного моменту від двигуна до ведучих коліс. При цьому переданий крутний момент змінюється за величиною і напрямом і розподіляється в певному співвідношенні між ведучими колесами. Крутний момент на ведучих колесах автомобіля залежить від передатного числа трансмісії, яке дорівнює відношенню кутової швидкості колінчатого валу двигуна до кутової швидкості ведучих коліс. Передатне число трансмісії добирається залежно від призначення автомобіля його двигуна й потрібних динамічних властивостей. Трансмісія автомобіля працює в умовах високих знакозмінних динамічних навантажень. Основні її робочі деталі багато часу перебувають під високими питомими навантаженнями і напруженням, тому конструкторам важко досягти потрібної надійності і довговічності в період експлуатації автомобілів.

Універсум (лат. universum, лат. summa rerum) - філософське поняття, що позначає «світ як ціле», або «все існуюче».

Ноосфера (грец. νόος - розум і σφαῖρα - сфера) - сфера розуму; сфера взаємодії суспільства і природи, в межах якої розумна людська діяльність стає визначальним фактором розвитку (ця сфера позначається також термінами «антропосфера», «біосфера», «біотехносфера»).

Ноосфера - сучасна стадія розвитку біосфери, пов'язана з появою в ній людства. Частина планети й навколопланетного простору зі слідами діяльності людини. Термін ноосфера запропонував французький математик Едуард Леруа.

3. Бесіда з учнями про осмислення значення вищезазначених термінів в ноосферній і ноомузейній педагогіці Г.Сковороди.

4. Перегляд медіаосвітнього компоненту фотоколаж для віртуального музею за темою: «Там, де ступав Сковорода».

5. Обговорення фотоколажу.

6. Проектна робота творчих груп учнів по створенню віртуальної екскурсії до шкільної духовно-просвітницької лабораторії «Сковородинівська світлиця» з використанням ПК.

7. Обговорення учнівських проектів. Вибір найкращих електронних версій віртуальної екскурсії. Створення цілісного проекту.

8. Підсумок заняття.

Презентація нового проекту «Віртуальної екскурсія до шкільної духовно-просвітницької лабораторії «Сковородинівська світлиця».

9. Домашнє завдання.

Підготувати статтю для шкільної стінгазети «Моє враження від віртуальної екскурсії до шкільної духовно-просвітницької лабораторії «Сковородинівська світлиця».

Заняття 4

Тема. Перший розум наш - Сковорода Григорій. Світлоносна етико-філософська спадщина мудреця з планетарним мисленням, вселенським серцем, «совістю, як чистий кришталь».

Мета: розглянути етико-філософську спадщину українського мудреця Григорія Сковороди, дати їй характеристику, пояснити її значення на світовому рівні; розвивати філософське мислення учнів, уміння висловлювати власні судження; виховувати доброту, прагнення до справедливості, повагу до надбань минулих поколінь, високі моральні якості.

Обладнання: портрет Г.Сковороди, глосарій етико-філософської спадщини мудреця, текст філософської праці Г.Сковороди «Вступні двері до християнської добронравності», мультимедійна апаратура.

Епіграф: *Коли дух у людині веселий, думки спокійні, серце мирне, тоді все світле, щасливе, блаженне. Це і є філософія.*

Г.Сковорода

Хід заняття

I етап – створення відповідного емоційного настрою за допомогою музики та автотренінгу:

Учитель.

1. Вдумливо кілька разів повторіть слова:
«Я – учень. Я – особистість. Я думаю. Я хочу знати».
2. **Мотивація навчальної діяльності.**

Пошуки щастя, сенсу людського життя, відповіді на вічні питання «хто ми?» і «навіщо ми на цьому світі?» - це той шлях, яким одвічно йде людина. Шукаємо відповіді у молитвах до Бога та власних думках і почуттях, звертаємося до батьків, друзів і коханих, врешті-решт - до досвіду великих людей. Але будемо відверті - дуже мало визначних особистостей визнавали себе по-справжньому щасливими. Тому особливо цінним є досвід життя, творча спадщина, світогляд великого сина українського народу, філософа, письменника і педагога Григорія Савича Сковороди.

(Перегляд і обговорення уривків телевізійного проекту «Великі українці. Григорій Сковорода». Режисер О. Лябах, 2008)

II етап – **передкомунікативний** - заглиблення у філософську спадщину Г.С. Сковороди.

- **Робота з епіграфом до заняття.**
- **Повідомлення теми, мети і завдань заняття.**
- **Словникова робота.**

Філософія (з гр. - «любов до мудрості») - це наука про найбільш загальні закони розвитку природи, людства та мислення.

Вчитель

(під час лекції учні звертаються до **глосарію** етико-філософської спадщини Сковороди)

Морально-етична або практична філософія Г.Сковороди ґрунтується на певних провідних ідеях.

Формально філософська система Сковороди укладається в один рядок. Основа цієї системи полягає в існуванні **«двох натур» і «трьох світів»**. Розшифровка існування «двох натур» слідує безпосередньо з трактату «Про Бога»: *«...Весь світ складається з двох натур:*

одна – видима. Видима натура зветься твар;

друга – невидима. Невидима – Бог.... у стародавніх [людей] Бог звався «розум всесвітній».

Йому в них були різні імена: натура, буття речей, вічність, час, доля, необхідність, фортуна та ін. А в християн найвідоміші йому імена такі: дух, Господь, цар, отець, розум, істина.... Що ж до видимої натури, то їй також не одне ім'я, наприклад: речовина чи матерія, земля, плоть, тінь та ін. ...".

Головне етичне завдання людини – досягти стану рівності з Богом. Це означає, що людина стає людиною тоді, коли звільняється від суто зовнішніх характеристик і набуває внутрішньої духовності. Піднятися до Бога людина здатна лише на засадах самопізнання. Уже в першому творі **«Нарцис. Розмова про те як пізнати себе»**. Г. Сковорода обґрунтовує цю думку. *«Образ Нарциса благовістить оце: «Пізнай себе!» Начебто сказав: чи хочеш бути задоволений собою і закохатися в самого себе? Пізнай же себе! Добре себе випробуй». Хто у що закохався, той у те і перетворився. Кожен є тим, чиє серце в ньому. Кожен є там, де серцем сам: «боброве серце є бобер, хоч вигляд вовчий; серце вепра є вепр, хоч вигляд бобровий. Кожен є тим, чиє серце в ньому».*

Ідея обожнення людини – християнська ідея, але вона бере витоки ще від Платона й представників платонізму: Плотіна, Порфірія, Прокла, Філона Александрійського.

Корінь щастя людини не в палацах, ґрунтах, грошах, а у спокої серця. Спокій серця, злагода, мир можливі лише тоді, коли людина звільняється від «ескадронів чортів» і єднається з Богом.

*До самих небес зійди,
Глянь на райські сади,
Завітай в палац Версальський,
Приміряй корону царську,
Якщо серце в журбі –
Навіщо все тобі?*

Уникати принад світу, задовольнятися малим, досягнути внутрішньої свободи. Внутрішня свобода - це цвіт людського життя. Сковорода сам не дав себе спіймати світові, принаймні, він склав для свого надгробку відповідний напис: *«Світ ловив мене, але не впіймав»*.

Рух зовнішнього світу - це примари, які переслідують живу людину. Світ - це море, океан, яким людина «пливе до своєї останньої мети» - до міцної скелі божественного буття. Принади світу – це неспокій, незадоволення, непевність душі.

*Ох, нічим ми не утішні,
Ось із чого люте зло,
На лихі діла поспішні –*

*Це страждання джерело.
Поодержмо дух неситий,
Досить мучить краткий вік,
Що нам дасть край знаменитий –
Будеш тим же, чоловік.*

III етап – комунікативний

Робота над змістом філософської праці Г.Сковороди «**Вступні двері до християнської добронравності**» [13].

Твір містить передмову, бесіду з 10 глав, 5 з яких – «Десятисловіє», так звані «10 заповідей Божих», що були записані на 10 кам'яних дошках.

Основні положення:

1. Щастя твоє в тобі самому: пізнавши себе, пізнаєш усе, а не пізнаєш себе - ходитимеш у темряві і боятимешся там, де страху й не бувало.
2. Будь добрий до всіх. Не образиш і ворога свого, коли хоч трохи спроможешся себе пізнати.
3. Щастя не за морями, не в царських палатах, а в наших думках, у нашому серці, в любові.
4. Щоб тебе любили, спершу сам полюби.
5. Шукаймо щастя на своїй землі, а не за морями.
6. Щастя не в будь-якій праці, а тільки в праці за покликанням.

IV етап - рефлексія.

«Мікрофон»

Чи допомогла вам філософія Сковороди пізнати самих себе?

Що нового ви сьогодні дізналися?

V етап - домашнє завдання.

Прочитати 5 віршів із збірки «Сад божественних пісень», проаналізувати їх у відповідності до філософської концепції Сковороди.

Заняття 5

Тема: Дмитро Чижевський та інші мислителі про філософську спадщину Григорія Сковороди. Філософія істинної свободи і відповідальності.

Мета: зацікавити учнів особою поета та його творчістю, допомогти осягнути життєвий і творчий шлях Григорія Сковороди, дати характеристику його поглядів, розкрити співзвучність філософських думок Сковороди з нашим часом, суть життєвого подвигу філософа; удосконалити вміння аналізувати факти, вчинки, давати оцінку певним явищам; розвивати спостережливість, вміння аналізувати; виховувати прагнення до самопізнання та самовиховання відповідно до загальноприйнятих морально-етичних норм.

Обладнання: комп'ютерний клас, мультимедійна дошка, виставка творів письменника, портрет Г.Сковороди, дидактичні та ілюстративні матеріали.

Епіграф заняття...Тим часом ми проходимо крізь час.

Л. В. Костенко

Ім'я заняття: «Український Сократ»

Хід заняття

I. Мотивація навчальної діяльності школярів

1. Повідомлення теми заняття. Постановка завдань:

1. Згадати хто такі філософи. Назвати відомих вам. Чим вони запам'яталися?

2. Досліджувати думки мислителів про філософську спадщину Г.Сковороди.

3. Прокоментувати доречність підбраного епіграфа.

Учитель. Чи все у назві теми вам зрозуміло? Хто такий Сократ? А кого вважають українським Сократом, вічним мандрівником, поетом, мудрецем? Для того, щоб дати відповіді на ці питання, ми присвяtimo урок дослідженню думок мислителів про філософську спадщину Г.Сковороди. Через їх думки ми спробуємо осягнути життєвий шлях українського Сократа, з'ясувати уподобання, захоплення поета, осягнути його ідеї, погляди.

2. Учні ознайомлюються із поданим переліком цілей і, за бажанням, доповнюють його.

3. Узгодження плану роботи.

4. Вступне слово учителя

Французький поет XV ст. Франсуа Війон писав:

Я знаю, як кохають до загибуні,
Я знаю чорне, біле і рябе,
Я знаю, як Господь створив людину,
Я знаю все й не знаю лиш себе.

Пізнання самого себе і для Війона, і для Сковороди було першочерговим життєвим завданням, можливо, воно і для вас стане таким.

Три великі таємниці є в кожного з нас: народження, кохання і смерть. Від чого залежить поведінка людини у передсмертний час? Послухайте легенду про останній день Г. Сковороди.

Учень. Був прегарний день. До діди́ча з'їхалося багато сусідів погуляти й повеселитися. Мали також на меті послухати Сковороду... За обідом був Сковорода незвичайно веселий і говіркий, навіть жартував, оповідав про своє минуле, про свої мандрівки, досвід. Зачаровані його красномовством, повставали всі від обіду. Сковорода зник. Він пішов у садок. Довго ходив він по перехресних стежках, зривав плоди й роздавав їх хлопчикам, що працювали в саду. Надвечір пішов сам господар шукати Сковороду й застав його під гіллястою липою, де той копав яму. Сприймавши за жарт слова про закінчення мандрівки, господар пішов до хати разом з Григорієм Савовичем. Сковорода недовго в ній залишався. Він пішов у свою кімнату, одягнув святкову сорочку, помолився Богу і, підклавши під голову сувої своїх писань і сіру свитку, ліг, зложивши навхрест руки. Довго чекали на нього з вечерею. Сковорода не з'явився. Це здивувало господаря. Він наслідився увійти у його кімнату, щоб розбудити його; однак Сковорода лежав уже холодний, закостенілий. Ця подія трапилася 9 листопада 1794 року. На хресті над його могилою, на прохання самого Сковороди, написано: **«Світ ловив мене, та не впіймав...»** [8].

Його могила знаходиться зараз у селі Сковородинівка (ран. Іванівка, колишня садиба Андрія Ковалівського). Таким чином Г.Сковорода ще раз заявив про свою відданість духовному спасенному життю перед земними суєтністю і марнотою(демонстрація фото могили філософа).

5. Обговорення прослуханого:

- Щоб ви могли сказати про Сковороду, знаючи лише про останні години його життя?
- Якою ви собі уявляєте цю людину?
- **«Світ ловив мене, та не впіймав...»** Як ви гадаєте, чому саме ці слова було написано на хресті над його могилою, а пізніше на надгробному камені?

II. Повідомлення теми і мети уроку

На сьогоднішньому уроці ви матимете можливість заслухати ряд цікавих повідомлень, які допоможуть вам відкрити велич місії Сковороди не лише в українському, а й у загальноєвропейському контексті. Ось висловлювання про нього видатних людей:

«Мало можна вказати таких народних постатей, якою був Сковорода і які б так пам'ятав і поважав народ». *М. Костомаров*

«Його біографія, мабуть, ще краща за його твори, але які гарні й твори». *Л.Толстой*

III. Сприйняття та засвоєння матеріалу.

Вчитель. Минуло багато часу, як самотній письменник Григорій Сковорода ходив по землі. Проте голос його не стихає, а все дужчає. Його заповіді справедливості, добра, людяності, працьовитості знаходять відгук і в наших серцях.

Ще за життя Сковороду називали «українським Сократом», «українським Горацієм», бо він значно розвинув на Україні філософію,

літературу, педагогіку. А ще він проголосив людину та її волю найвищою цінністю.

На жаль, за його життя не було надруковано жодного твору. Проте сквородинівські поезії швидко поширювалися на Україні вустами народу.

Про Г. С. Сковороду до наших днів дійшли з тих далеких часів дуже скупі, а часом неточні відомості. Архівних матеріалів залишилось зовсім мало. Майже всі дослідники користуються єдиним документом - короткою біографією Г.Сковороди, написаною найближчою до нього людиною, його улюбленим учнем і найпершим другом Михайлом Ковалинським. М.Ковалинський був першим біографом Г. Сковороди. Після смерті свого вчителя він описав його життєвий і творчий шлях у творі «Життя Григорія Сковороди» (1794—1795рр.). Сковорода направляє Ковалинського у його філософському пошуку, ділився своїми думками, вчив філософії як практичній моралі, писав листи, сповнені участі.

Учень. Перед нами постає образ великого просвітителя-гуманіста, мандрівного вчителя, демократа, непримиренного борця з неправдою і несправедливістю в суспільстві. Г. Сковорода - це людина щира і чесна, трудолюбива і гуманна. У життєписі М. Ковалинський наводить дуже багато подробиць, які виразно змальовують просте і скромне життя мудреця: «Одевался пристойно, но просто; пищу имел состоящую из зелий, плодов и молочных приправ, употреблял оную ввечеру, по захождении солнца; мяса и рыбы не вкушал не по суеверию, ни по внутреннему своему расположению, для сна отделял от времени своего не более четырех часов в сутки; вставал до зари и, когда позволяла погода, всегда ходил пешком за город прогуливаться на чистой воздух и в сад, всегда весел, бодр, легок, подвижен, воздержан, целомудр, всем доволен, благодушествующ, словоохотен, где ни принужден говорить - из всего выводящий нравоучение, почителен ко всякому состоянию людей, посещал больных, утешал печальных, разделял последнее с неимущими, выбирал и любил друзей по сердцу их...».

Учень. Д. Чижевський (1894-1977) - один із найвидатніших філософів духу, дослідник духовного життя слов'ян, зокрема філософської кордоцентричної спадщини Г. Сковороди. У своїй праці «Григорій Сковорода»: «Життя є філософія і філософія є життя», Д. Чижевський аналізує примат «серця» над розумом, вимогу Г. Сковороди «пізнай себе», визначення рівноцінності різних людських типів і людських індивідумів, зокрема, у теорії «нерівної рівності» людей щодо їх морального та духовно-релігійного життя; духовну вертикаль українського любомудра: самопізнання - Богопізнання - пізнання світу - щастя. Г. Сковорода вкорінив самостійність філософської думки у національний та світовий філософсько-теологічний ґрунт [18].

Вчитель. Філософське вчення Григорія Сковороди, його ідейний зміст були об'єктом і предметом вивчення багатьох поколінь учених різних країн. Численні дослідники намагалися з'ясувати також теоретичні засади його творчості, серед них, насамперед, Д. Багалій, Ю.Барабаш, В. Барка, В. Горський, Г. Данилевський, В. Ерн, П. Житецький, І. Іваньо, Ю. Лоциц, Л. Махновець, О. Мишанич, І. Мірчук, А. Ніженець, Д. Олянчин, М. Петров, І. Пільгук, Ф. Поліщук, П. Попов, М. Редько, М.Рогович, І. Табачников, Л.

Ушкалов, Д. Чижевський, В. Шаян, П. Шкуринов, Ф. Шолом, П. Яременко та інші. У дослідженнях цих авторів червоною ниткою проступає думка, що лише максимально повний аналіз ліній, які пов'язують вчення Г. Сковороди з різноманітними культурними шарами попередніх, сучасних йому і наступних епох, повинен і нині становити один із перспективних напрямів історико-філософського сковородознавства.

Можна констатувати, що протягом понад столітньої історії вивчення спадщини Г. Сковороди зроблено немало. В основному з'ясовано лінії чи ідеї, що пов'язують українського мислителя з античною філософією, насамперед вченням Сократа, Платона, Арістотеля, Епікура, Ціцерона, Плутарха, а також Горація, Овідія, Вергілія, неоплатоніків та піфагорійців, І. Іваньо, С. Дложевський, М. Кашуба, Д. Кирик, М. Рогович, В. Роменець, Л. Ушкалов.

З'ясуванням ставлення Г. Сковороди до Біблії та вчень Отців Церкви визначено його ставлення до традицій християнської культури (І. Гарник, М. Кубаєвський, В. Нічик, Я. Стратій, В. Шаян, В. Шинкарук). Творчість Г. Сковороди осмислюється в контексті сучасної йому культури українського бароко (Л. Ушкалов, Д. Чижевський), західноєвропейської традиції, зокрема представленої вченням німецьких містиків та романтиків (Д. Чижевський), а також на фоні філософії й науки Нового часу (Н. Уткіна).

В останні три десятиліття досягнуто плідних результатів у вивченні зв'язків творчості Г. Сковороди з культурою Київської Русі, а також відношення ідей мислителя до філософії професорів Києво-Могилянської академії. Цій проблемі присвячені передусім праці І. Іваня, В. Горського, В. Нічик, Я. Стратій, В. Литвинова, І. Захари, М. Кашуби та ін.

Учень. А вже наприкінці ХХ століття Олесь Гончар 27 січня 1992 року записав у своєму щоденнику: «Нормальне життя людства скінчилося десь років 200 тому, в сковородинівські часи. Наближаємось до останнього Божого суду чи вже навіть вступили в його смугу. Це буде не один день, а цілий льодовиковий період агонії роду людського, аморальності, бездуховності». Письменник-гуманіст правий: «Льодовиковий період» людства розгортається на наших очах - удушливий смог бездуховності, тотальна аморальність, криваві розбори між капіталами, державами, релігіями, наростаюча агонія роду людського, гнітючий сон розуму... І тільки Сковорода не стуляє очей, і повсякчас кличе нас: «Прокиньтесь! Вас чекає нова Земля і нове Небо! - Прислухаємося, почуємо Сковороду...»

Вчитель. У наш складний час роль особистості в суспільстві, рівень її свободи істотно зростають, у зв'язку з чим стає все більш актуальною проблема піднята ще Г. Сковородою про співвідношення свободи особи і її відповідальності перед іншими людьми і суспільством в цілому. Філософ вважав, що свобода і відповідальність – нероздільні поняття. Свобода неможлива без відповідальності і обв'язку людини перед світом, у якому вона існує. Відповідальність – це неминуча ціна свободи, плата за неї. Він уславляв свободу людини як найвищої суспільної цінності у своїй праці «De libertate» («Про свободу»). (Презентація відеоролика «De libertate»).

Перегляд та подальший аналіз художнього фільму «Григорій Сковорода», режисер І. Кавалерідзе, 1959р., за таким планом:

1. Охарактеризуйте головного героя, зверніть увагу на його погляди та цінності, життєві пріоритети, соціальний статус, спосіб життя.

2. Визначте позицію героя. Яка основна його дія протягом фільму? Яке основне бажання героя?

3. Визначте основного антагоніста героя. Зверніть увагу на його життєві пріоритети, погляди та цінності.

4. Визначте центральне питання, на яке відповідає герой фільму.

5. Проаналізуйте стратегію оповіді фільму, спосіб подання матеріалу.

IV. Узагальнення і систематизація знань.

Заключне слово вчителя. Отже, бачимо, що Сковорода – це цілий світ, у якому багато цікавого і для нас. Його твори були і залишаються невичерпним джерелом філософської і поетичної думки. Тож сьогодні на уроці ми спробували відкрити для себе світлицю його душі, щоб через століття почути голос, який пробуджує совість, спонукає ще й ще раз замислитися над своїм призначенням у цьому світі. Ось послухайте цитату: «Протягом усього життя Сковорода послідовно уникав всього того, що могло уярмити його дух і волю до свободи, і з повним правом заповів написати на могилі слова: "Світ ловив мене, та не впіймав». І. Іваньо.

Найвидатнішим українським мислителем XVIII ст. заслужено вважається Григорій Сковорода. Він поставив у центрі своїх філософських роздумів людину, шукав шляхів до її порятунку саме як Людини - істоти вищої, богоподібної, котрій для відчуття щастя на землі не досить багатства, почестей і високих посад, а найбільше потрібний душевний мир та злагода в суспільстві. Ідеалом для Сковороди, є насамперед мудрець, тому філософія в його розумінні - це передусім мудрість. Відчуваємо сьогодні, що кожному з нас, а особливо тим, в чиїх руках доля країн і народів, вельми і вельми необхідна стоїчна мудрість. Тому й видається актуальним звернення до філософії Г. Сковороди саме в цьому ракурсі - як «український Сократ», спонуканий умовами життя тогочасної людини, засвоїв та переосмислив ідеї стоїчної філософії, адже саме вона найбільше відповідала історичній ситуації України у XVIII ст.

V. Підсумки заняття.

Заняття 6

Тема. Г. Сковорода - християнський поет, велет слова-логоса одухотвореного, животворящого, націленого у Вічність. Екологія Духу і Слова сучасного духовного простору - епохи психоінформаційного протистояння.

Мета: продовжити знайомити школярів з творчістю Г. Сковороди; охарактеризувати збірку його поетичних творів (пісень); розкрити ідейно-художній зміст програмових віршів митця; розвивати увагу, пам'ять, спостережливість, уміння глибоко мислити, надавати власну оцінку, відповідний коментар; раціонально використовувати навчальний час; виховувати шанобливе ставлення до культурних надбань вітчизняної літератури XVIII ст.; інтерес до історичного минулого рідного краю.

Тип року: комбінований.

Хід уроку

I. Організація класу

II. Мотивація навчальної діяльності.

Із-поміж великих імен, якими пишається український народ, поряд із Т. Шевченком та І. Франком, називаємо ім'я Григорія Сковороди, першого нашого філософа. Це ім'я добре знають в Україні - воно давно стало символом мудрості. Зверніть увагу на дошку, на якій записаний афоризм Г.Сковороди: «Щасливий той, хто мав змогу знайти щасливе життя. Але щасливіший той, хто вмів ним користуватися».

III. Актуалізація опорних знань

1. Бесіда «Подорож шляхом життя і творчості Г. Сковороди»

Учитель. Розкажіть про те, як перші біографи описували Г. Сковороду та цікаві факти з його життя.

- ... Вище середнього зросту, у сірій селянській святині, з торбиною за плечима...

- ... Він так і мандрує ото від одного хутора до другого, від села до села... Він віддавав людям усе, що мав: добрі поради, дружні докори за незгоди...

Учитель. Яку добу завершив своєю творчістю Г.Сковорода?

- Г. Сковорода своєю творчістю завершив добу українського бароко, торував шлях новому українському письменству.

Учитель. Яку освіту здобув хлопець?

- Початкову освіту Г.Сковорода здобув у місцевого дяка, потім закінчив одну з трьох церковно-парафіяльних шкіл, що були в Чорнухах, а далі вступив до Києво-Могилянської академії, у якій навчався з перервами понад 10 років.

Учитель. Чим були зумовлені перерви в навчанні?

- Спочатку співав у придворній капелі цариці Єлизавети Петрівни в Петербурзі, потім працював у складі токайської дипломатичної місії, викладав піітику у Переяславському колегіумі, працював домашнім учителем у поміщика Степана Томари в с. Коврай на Переяславщині (нині Черкаська область).

Учитель. Кого найбільше полюбив і вважав своїм духовним спадкоємцем Г. Сковорода серед студентів Харківського колегіуму?

– Духовним спадкоємцем Г. Сковороди стане Михайло Ковалинський. До нашого часу збереглося 79 листів Григорія Савича до Михайла. По смерті великого мислителя він напише його біографію.

Учитель. Чому твори Г. Сковороди поширювалися усно?

– Через заборону книговидання в Україні твори Г. Сковороди не друкувалися, а поширювалися усно.

Учитель. У якій період життя Г.С. Сковорода напише найбільше своїх творів?

– Відтоді, як Г.С. Сковорода стане вести мандрівний спосіб життя і мандрувати переважно Слобожанщиною, тоді напише переважну більшість своїх творів.

Учитель. Коли підіб'є підсумок власного життя Г. Сковорода?

– Підсумок власного життя підіб'є Г. Сковорода у 1794р., коли відвідає свого учня і духовного спадкоємця Михайла Ковалинського, який мешкав на Орловщині. Тоді філософ пройде понад 300 верств.

Учитель. Де похований Г.С. Сковорода?

– Великий філософ похований у селі Пан-Іванівка (тепер Сковородинівка) на Харківщині.

Учитель. Які слова вибиті на надгробку могили Г. Сковороди і як ви їх розумієте?

– На надгробку могили великого філософа і поета вибиті слова: «Світ ловив мене та не впіймав». Цей афоризм символізує зневагу до земних матеріальних благ.

Учитель. Перед якими спокусами вистояв Г. С. Сковорода?

– Великий філософ і поет відмовився від служби при царському дворі, багатства, пропозиції «стати стовпом церкви», одруження з коханою.

Учитель. Який спосіб життя обрав Григорій Савич?

– Г.С. Сковорода обрав свободу – матеріальну і духовну, аскетичний, зате високоморальний спосіб життя.

Учитель. Який період життя Г.С.Сковороди пов'язаний із Черкащиною?

– Із Черкащиною пов'язаний коврайський період життя і творчості Г.С. Сковороди. У 1753-1758рр. він працював домашнім учителем у поміщика Степана Томари у селі Коврай на Переяславщині (Черкаська область).

IV. Оголошення теми і мети уроку

Є на світі долі, як яскравий спалах зорі, що крізь віки несуть спогад про людину з великим і чулим серцем. Серед таких – доля Григорія Сковороди. Він став сином не лише своєї доби, а зумів зазирнути в майбутнє, осмислити сенс буття, піднятися над буденністю. Тож сьогоднішній наш урок буде присвячений саме йому. Ви ознайомитеся з основними періодами життя Григорія Савича Сковороди, з його світоглядними позиціями. На уроці ми оглядово розглянемо поетичну та байкарську творчість митця.

V. Основний зміст уроку

- Сьогодні на уроці ви будете працювати в групах:

I група «Літературознавці» – дослідять поетичну, байкарську спадщину Г.Сковороди.

II група «Декламатори-оратори» – виразно прочитають фрагменти творів Г.Сковороди.

III група «Художники» – виготовлять мультимедійну презентацію афоризмів із творів письменника.

Виступ групи «Літературознавці»

1 учень. Історія створення «Саду божественних пісень»

Переяславський період - важлива віха в житті Г. Сковороди. На власні очі він спостерігав свавілля й жорстокість поміщиків, які нещадно визискували кріпаків. Тут він мав можливість тісніше зблизитись з трудовим народом, пройтися його думками і сподіваннями. Саме в цей період остаточно формується його світогляд як просвітителя, демократа, визначаються основні творчі принципи як передового письменника і філософа. Численні враження і живі спостереження, нагромаджені в ці роки, митець осмислює й узагальнює в літературній творчості. Він складає вірші, в яких виявив себе талановитим і своєрідним поетом-філософом, поетом-ліриком.

Написані в переяславський період і пізніше (1753–1785), поетичні твори Г.Сковорода об'єднав у збірку «Сад божественных песней, прозябший из зерн священного писания». Зі «священным писанием» вірші здебільшого пов'язані тільки формально. Автор брав лише епіграфи до цих творів з Біблії, але за своїм змістом вони далекі від біблійних текстів [6].

2 учень. Історія створення «Саду божественних пісень» (продовження)

«Божественні пісні» не слід розуміти буквально, хоча Сковорода і вказує, що його «сад проріс із зерен священного писання». Збірка є своєрідним ліричним щоденником, в якому відбилися життєві події, роздуми, ліричний настрій їх автора. Окремі вірші поета стали народними піснями.

Сучасні дослідники поетичної творчості Сковороди поділяють його вірші на чотири групи: ліричні, сатиричні, привітальні, релігійні.

3 учень. Опрацювання пісні «De libertate» («Про свободу»).

1. *Рік написання «De libertate»:* 1757.

2. *Історія написання:* Як селянський просвітитель він живе серед народу у селі Ковраї, проймається його думами і надіями, безповоротно вирішує, що його доля - з народом. У ті часи нерідко траплялося, що вільних людей поміщики самочинно приписували до своїх кріпаків. Ось чому цілком природним були побоювання мандрівного філософа, вихідця із селян, «вольности... лишитись».. Наказавши зруйнувати Запорозьку Січ, Катерина II розпорядилася навіть саме «наименование Сечи и запорожских казаков отдать на вечное забвение». Так віддячила цариця українському козацтву за героїзм, виявлений ним у російсько-турецькій війні, яка закінчилася за рік перед тим. Це, можливо, було однією з причин, що спонукала поета до написання вірша «De libertate».

3. *Жанр «De libertate»:* громадянська лірика (поет пов'язує волю з боротьбою за національне і соціальне визволення трудящих).

4. *Тема «De libertate»:* вияв громадянської мужності поета в період посилення кріпацтва, оспівуючи волю як найбільше багатство людини.

5. *Ідея «De libertate»*: ушлавлення Богдана Хмельницького, народного героя, який присвятив своє життя боротьбі за волю і щастя українського народу; утвердження свободи людини як найвищої суспільної цінності.

6. *Основна думка*: тільки за умови отримання волі людина почуватиме себе щасливою; ніяке золото не замінить «вольності». *Провідні мотиви*: воля - найбільше багатство, ушлавлення Б. Хмельницького *Ліричний герой*: ліричний герой ставить питання про те, що таке свобода й далі визначає, що вона значно цінніша, ніж все злото світу («проти свободи воно лиш болото»), надалі герой ушлавлює Богдана Хмельницького як батька вольності, бо саме він зміг подарувати надію на волю українцям. Сам герой остерігається «в дурні не пошитись», бо найбільшою радістю, яка повинна належати людині є її свобода.

7. *Художні засоби «De libertate»*. Риторичні запитання: Що є свобода? Добро в ній яке є?

4 учень. Байки Г.Сковороди

Першу свою байку Сковорода написав для учнів Харківського колегіуму у 1760 році. Вона була написана в двох видах: латинськими та українськими віршами, називалася «Басня Есопова».

У байках знайшли продовження сатиричні мотиви давньої української літератури. Він фактично завершив українську байкарську традицію 17-18 століть, вивів байку як літературний жанр на шлях самостійного розвитку. Байки Сковороди вражали новизною. Це були не тисячоліттями усталені схеми, які використовували інші байкарі, а байки нового типу. Побудовані байки Сковороди на діалогах та контрастах. У багатьох автор використав народні сюжети. Науковці за тематикою поділяють байки Сковороди на три групи: байки про «сродну працю», байки про «згубність сластолюбія» і байки, в яких висміювалися людські вади. Байки Сковороди, звичайно, мали свої особливості. Вони були прозовими. Алегоричні образи звірів і птахів не завжди мали українські імена, а назви запозичені з Біблії чи античної літератури. Мораль у своїх байках Сковорода називає силою. У чому полягає суть(сила), повчальність кожної окремої байки? У багатьох байках явне філософське начало, тому в моралі Сковорода вдається до розмірковувань, проголошує ідеї, доводить істини. Ще однією особливістю сквородинських байок є те, що мораль у них переростає у невеликі філософські трактати.

Учитель. А зараз ми надамо слово читцям і ораторам.

Виступ групи «Декламатори-оратори». Аудіозапис.

1 учень. Вірш «DE LIBERTATE»

*Що є свобода? Добро в ній якеє?
Кажуть, неначе воно золотеє?
Ні ж бо, не злотне: зрівнявши все злото,
Проти свободи воно лиш болото.
О, якби в дурні мені не пошитись,
Щоб без свободи не міг я лишитись.
Слава навіки буде з тобою,
Вольності отче, Богдане – герою!*

2 учень. Вірш «Всякому місту – звичай і права»

*Всякому місту — звичай і права,
Всяка тримає свій ум голова;
Всякому серцю — любов і тепло,
Всякеє горло свій смак віднайшло.
Я ж у полоні нав'язливих дум:
Лише одне непокоїть мій ум.
Панські Петро для чинів тре кутки,
Федір – купець обдурити прудкий,
Той зводить дім свій на модний манір,
Інший гендлює, візьми перевірі!
Я ж у полоні нав'язливих дум:
Лише одне непокоїть мій ум.
Той безперервно стягає поля,
Сей іноземних заводить телят.
Ті на ловецтво готують собак,
В сих дім, як вулик, гуде від гуляк.
Я ж у полоні нав'язливих дум:
Лише одне непокоїть мій ум.
Ладить юриста на смак свій права,
З диспутів учню тріщить голова,
Тих непокоїть Венерин амур *,
Всякому голову крутить свій дур.
В мене ж турботи тільки одні,
Як з ясным розумом вмерти мені.
Знаю, що смерть — як коса замашна,
Навіть царя не обійде вона.
Байдуже смерті, мужик то чи цар, -
Все пожере, як солону пожар.
Хто ж бо зневажить страшну її сталь?
Той, в кого совість, як чистий кришталь...*

3-4 учень. Байка Бджола та шершень»

- Скажи мені, Бджоло, чого ти така дурна? Чи знаєш ти, що плоди твоєї праці не стільки тобі самій, як людям корисні, а тобі часто і шкодять, приносячи замість нагороди смерть; одначе не перестаєш через дурість свою збирати мед. Багато у вас голів, але всі безмозкі. Видно, що ви без пуття закохані в мед.

- Ти поважний дурень, пане раднику, - відповіла Бджола. - Мед любить їсти й ведмідь, а Шершень теж не проти того. І ми могли б по злодійському добувати, як часом ваша братія й робить, коли б ми лише їсти любили. Але нам незрівнянно більша радість збирати мед, аніж його споживати. До сього ми народжені і будемо такі, доки не помремо. А без сього жити, навіть купаючись у меду, для нас найлютіша мука.

Учитель. У чому алегорія байки?

Бджола: В образі бджоли автор показує тип чесної, простої, працьовитої людини, яка обрала собі професію по душі, до вподоби, за покликком серця.

Шершень: В образі шершня показано людину, яка звикла жити і наживатися за рахунок праці інших.

Учитель: Яка ідея байки «Бджола та Шершень»? (возвеличення праці, яка є смислом щасливого життя; засудження ліні, ледарства, крадіжки)

Виступ групи «Художники»

1. Галерея портретних зображень Григорія Сковороди

2. Афоризми Г. Сковороди

2.1. Теорія літератури.

Афоризм (від гр. aphorismos - відокремлюю, визначаю) - коротке лаконічне судження, яке за стислої, зручної для запам'ятовування форми містить глибоку думку. Афоризми виникли з народних приказок, що втілювали в собі багатомісячний досвід, народну мудрість, філософську думку. Афоризмами також називають крилаті слова - стислі влучні оригінальні вислови відомих письменників, що набули поширення в народі через дотепність чи широту філософських узагальнень.

2.2. Презентація «Афоризми Г.Сковороди»

Любов.

- Любов виникає з любові, коли хочу, щоб мене любили, я сам перший люблю.
- Що може бути солодше за те, коли любить і прагне до тебе добра душа?
- Хіба не любов усе єднає, будує, творить, подібно до того, як ворожість руйнує?
- Все минає, а любов після всього зостається.

Щастя.

- Коли ти твердо йдеш шляхом, яким почав іти, то, на мою думку, ти щасливий.
- Шукаємо щастя по країнах, століттях, а воно скрізь й завжди з нами; як риба в воді, так і ми в ньому, і воно біля нас шукає нас самих. Нема його ніде від того, що воно скрізь. Воно схоже до сонячного сяйва - відхилили лише вхід у душу свою.
- Щасливий: о книги!
- З видимого пізнавай невидиме.
- Не той щасливий, хто мав змогу знайти щасливе життя. А щасливіший той, хто вмів ним користуватись.

Наука, освіта, пізнання.

- Хто думає про науку, той любить її, а хто її любить, той ніколи не перестає вчитися, хоча б зовні він і здавався бездіяльним.
- Добрий розум робить легким будь-який спосіб життя.
- Пізнаєш істину - ввійде тоді у кров твою сонце.
- Світло відкриває нам те, про що ми у темряві лише здогадувалися.
- Істина спалює і нищить усі стихії, показуючи, що вони лише її тіло.
- Більше думай і тоді вирішуй.
- Розум завжди любить до чого братися, і коли він не матиме доброго, тоді звертатиметься до поганого.
- Одне мені тільки близьке, вигукну я: о школо!
- Як ліки не завжди приємні, так і істина буває сувора.

Здоровий спосіб життя.

- Надмір породжує пересит, пересит — нудьгу, нудьга ж — душевну тугу, а хто хворіє на се, того не назвеш здоровим.
- Хіба розумно чинить той, хто, починаючи довгий шлях, в ході не дотримує міри?

Дружба.

- Як купці вживають застережних заходів, аби у вигляді добрих товарів не придбати поганих і зіпсованих, так і нам слід якнайретельніше пильнувати, щоб, обираючи друзів, цю найліпшу окрасу життя, більше того - неоціненний скарб, через недбальство не потратити на щось підроблене.
- Ти не можеш віднайти жодного друга, не нашукавши разом з ним і двох-трьох ворогів.
- Похибки друзів ми повинні вміти виправляти або зносити, коли вони несерйозні.

Праця.

Ні про що не турбуватись, ні за чим не турбуватись - значить, не жити, а бути мертвим, адже турбота - рух душі, а життя - се рух.

Хто добре запалився, той добре почав, а добре почати - це наполовину завершити.

Збери всередині себе свої думки і в собі самому шукай справжніх благ.

2.3. Виразне і осмислене читання афоризмів, обговорення їх змісту.

VI. Закріплення вивченого матеріалу

Інтерактивна вправа «Мікрофон».

Продовжить речення «Г. С. Сковорода для мене постав як...»

«Ідеї Сковороди здалися мені...»

«Я ціную у творах поета те, що...»

«Мене вразило (мені запам'яталося)...»

VII. Підсумок уроку

Отже, бачимо, що Сковорода – це цілий світ, у якому багато цікавого і для нас. Його твори були і залишаються невичерпним джерелом філософської і поетичної думки. Тож сьогодні на уроці ми спробували відкрити для себе світлицю його душі, щоб через століття почути голос, який пробуджує совість, спонукає ще й ще раз замислитися над своїм призначенням у цьому світі.

VIII. Оголошення результатів навчальної діяльності школярів

IX. Домашнє завдання

Вивчити напам'ять кілька афоризмів (на вибір)

Заняття 7

Тема: Г.С.Сковорода - талановитий байкар і учитель життєтворчості. Байки Сковороди. Знайомство учнів зі світовою скарбницею байки, поетичною мовою байки (Езоп, І. Крилов, Л. Глібов та ін.).

Мета: Ознайомити учнів зі світовою скарбницею байки (Езоп, І.Крилов, Л. Глібов та ін.); провести аналіз інтегративної специфіки байки на рівні філософсько-пізнавальному, етико-естетичному, побутово-соціальному тощо. Ознайомити з витоками байкарської творчості Г.Сковороди, з'ясувати історію створення збірки «Байки Харківські», охарактеризувати збірку «Басни харьковскія», зосереджуючи увагу на ідейно-тематичному спрямуванні програмових байок, з'ясувати значення листа-звернення письменника до друга – читача на початку збірки, аналіз особливостей збірки (образна система, своєрідність мови, специфіка віршування тощо). Провести обговорення «сили» кращих байок Г.Сковороди, його афоризмів, зокрема «люблю я те, що зверху нічого, а всередині щось, зовні брехня, але всередині істина». Обговорити концептуальні питання: Чим вражає байкарська спадщина філософа? Яку магістральну проблему висвітлює більшість байок? Чи допомогло Вам вивчення «Байок Харківських» наблизитися до розуміння сенсу життя? Як саме?

Розвивати вміння аналізувати, коментувати зміст творів; навички виразного читання; формувати кругозір, світогляд учнів; виховувати почуття пошани до творчості Г. Сковороди, давньої літератури; любов до книги як скарбниці народної мудрості і пам'яті.

Медіаосвітній компонент: знайти в Інтернет джерелах аудіо матеріали - акторське читання творів Г. Сковороди; підготувати виразне читання 2(3) байок для участі в конкурсі ораторів.

Методи і прийоми: комунікативний, евристичний, репродуктивний, пізнавальний, систематизуючий, контрольний, стимулювання навчання, метод творчого читання, дослідницький, ілюстрування.

Тип заняття: засвоєння знань і формування вмінь.

Обладнання: медіа освітній компонент: виразне читання байок Григорія Сковороди. Портрет Г. Сковороди, фотоілюстрації до його байок. ТЗН.

Хід заняття

I. Організаційний момент

Доброго дня, діти. Ви помітили, яка сьогодні чудова погода? Ми просто маємо попрацювати плідно (перевірка, чи клас готовий до уроку).

II. Перевірка домашнього завдання

III. Актуалізація опорних знань

«Мозкова атака». Відповіді па запитання

- Хто такі філософи? Назвіть відомих вам. Чим вони запам'яталися? (Філософ – це той, хто займається філософією. Це особлива форма пізнання світу, що вивчає найбільш загальні суттєві характеристики і

фундаментальні принципи реальності і пізнання, буття людини, відносин людини і світу. Також під філософією розуміють форму людського мислення, теоретичну форму світогляду. Діоген, Маркс, Сковорода, Жан-Жак Руссо)

- Дайте визначення байці як жанру художньої літератури. Яких видатних вітчизняних і зарубіжних байкарів ви знаєте? (Байка — один із різновидів ліро-епічного жанру, невеликий алегоричний, здебільшого віршований твір повчального змісту. Гулак-Артемівський, Глібов, Крилов, Езоп)

IV. Оголошення теми, мети заняття.

Мотивація навчальної діяльності

На сьогоднішньому уроці ми будемо говорити про найвідоміших в світі байкарів, розглянемо байки Г.С.Сковороди, охарактеризуємо його збірку «Басни Харьковскія», зосереджуючи увагу на ідейно-тематичному спрямуванні програмових байок; будемо розвивати вміння аналізувати, коментувати зміст творів; будемо розвивати навички виразного читання; формувати кругозір, світогляд; виховувати почуття пошани до творчості Г.Сковороди, давньої літератури.

V. Основний зміст роботи

1. Вступне слово вчителя

Минуло багато часу, як жив і писав свої чудові твори самобутній письменник Григорій Сковорода. Він залишив нас свої заповіді справедливості, добра, людяності, працьовитості, які знаходять відгук у наших серцях.

Ще за життя Сковороду називали «українським Сократом», «українським Горацієм», бо він значно розвинув на Україні філософію, літературу, педагогіку. У своїх творах Сковорода оспівував природу України, її працьовитих людей, прагнення до щастя й волі, висміював панів за їх паразитизм, за знуцання з народу. А ще він проголосив людину та її волю найвищою цінністю.

На жаль, за його життя не було надруковано жодного твору. Проте сковородинівські поезії швидко поширювалися на Україні вустами народу. Гостре невідкупне слово Сковороди в моторошній темряві кріпосницької сваволі спалахувало чистим вогнем і торувало стежку народному щастю. Митець цілком справедливо вважав, що щасливим може бути тільки той народ, в якого щаслива кожна особа. Але спочатку ми поговоримо про зародження байки як жанру і про її основоположників.

2. Виконання випереджального завдання. Повідомлення учнів.

Дітям попередньо роздаються картки з повідомленнями, які вони озвучують перед класом.

Повідомлення 1. Езоп – «батько байки». Презентація.

Езоп (грец. *Αἰσώπης*, жив у VI ст. до н. е.) - видатний байкар, засновник жанру байки, «Батько байки». Писав байки, де героями були тварини, наповнював свої оповіді повчаннями та мораллю. Точну кількість байок не встановлено, але вважається, що Езопу належить близько 400 байок. В образах тварин висміював недалеких і темних людей, їхні недоліки і захланність. Жодних його рукописів і оригіналів творів до наших днів не дійшло - його твори у IV–III ст. до н. е. упорядкував Деметрій Фалерський, але збірка не збереглась.

Перший грецький історіограф Геродот свідчить, що Езоп народився у Фригії (Мала Азія) був рабом аристократа Ксанфа на острові Самос; отримавши волю, подорожував Грецією, Вавилонією та Єгиптом. Езоп був невеликим на зріст, некрасивим і горбатим. Мав гострий розум і умів створювати байки. Його перший господар вирішив продати балакучого раба, якого купив простуватий філософ Ксанф з Самосу. Езоп вразив його дотепними відповідями. Коли Ксанф спитав Езоп, чи той хоче, щоб він його купив, Езоп нібито відповів: «А хіба тобі не все одно, чого я хочу? Купи мене в радники, тоді й запитуй». А на запитання, чи він завжди такий балакучий, Ксанф отримав відповідь, що за балакучих птахів завжди платять дорожче. Після того, як на репліку Ксанфа: «Але ти ж не птах, а виродок», Езоп відповів, що бочки в підвалах теж потворні, але вино в них гарне, філософ взяв його до себе.

Завдяки дотепному й винахідливому рабу Ксанф залишився в пам'яті поколінь, бо саме з ним легенда пов'язує багато езопових жартів і мудрих рішень. Широко відома історія, як Ксанф наказав Езопові купити на базарі для бенкету всього найкращого, що є у світі. Езоп приніс лише язики різного приготування і пояснив здивованому господарю, що найкраще у світі - це язик, бо саме ним домовляються, встановлюють закони, висловлюють високі й мудрі думки. На прохання купити наступного дня найгіршого, що є у світі, Езоп знову приніс язики - і довів Ксанфу, що в світі немає нічого гіршого ніж язик: ним люди обманюють один одного, починають сварки та війни.

Байкам Езопа притаманний дидактизм. У байках присутній повчальний висновок («мораль байки»), зазвичай знаходиться наприкінці твору. Деякі байкарі згодом розміщували мораль також на початку своїх творів. «Батько байки» засуджує людські вади. Оскільки Езоп був рабом, то в багатьох байках присутня тема «вичавлювання з людини раба», наприклад, байка про вибір шляху вільною людиною і рабом, у якій шлях раба спочатку розкішний і зручний, але виводить до урвища, а шлях вільної людини спочатку кам'янистий і незручний, але закінчується зеленим затишним моріжком. Важливим атрибутом Езопових байок є їхня алегоричність - зображення реальних осіб, явищ і предметів з використанням асоціацій. Наприклад, Вовк у байці «Вовк і Ягня» є алегорією жорстокості, брутальної влади. Популярності Езопових байок сприяла їхня афористичність. Багато висловів, які наявні в Езопових байках або приписуються йому, стали крилатими. Характерною специфічною рисою Езопових байок є їхній крайній лаконізм, відсутність чи мінімальна кількість «художніх оздоб» - епітетів, метафор, порівнянь. Це стисло-короткі прозаїчні оповідки, де в буквальному сенсі немає жодного зайвого (тобто неінформативного) слова.

Чимало сюжетів «Езопових байок» набули поширення у літературі - всі європейські письменники, які складали байки, певним чином були спадкоємцями Езопа. Наслідування можна простежити в українській літературі, зокрема у творчості Г. Сковороди, П. Гулака-Артемівського, Є.Гребінки, Л. Глібова, І. Франка, М. Годованця та ін. Байки Езопа перекладали Т. Зіньківський, А. Білецький, Ю. Мушак.

Повідомлення 2. Г. Сковорода - просвітитель.

Григорій Савич замислювався над тим, як допомогти своєму народові. Тому він вирішує здійснювати просвітницьку діяльність серед народу: в дохідливій формі пояснював людям різні явища життя суспільства і природи, викладав свої філософські та педагогічні ідеї; у вільний час учив грамоти селянських дітей.

Філософ-просвітитель твердив, що навчання допоможе швидше точніше виявити природні задатки кожної людини, сприятиме успішному оволодінню знаннями й уміннями, необхідними для продуктивної праці, корисної собі й суспільству.

У педагогічних поглядах Г. Сковороди було багато спільного з тими, які висловлювали інші просвітителі.

Повідомлення 3. Григорій Савич - філософ

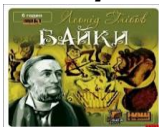
Як і всім просвітителям, філософії Сковороди був властивий пантеїзм (вчення, що ототожнює Бога і природу, тобто стверджує, що світ є двоєдиним - органічним злиттям Духа і матерії). Основним предметом філософії, твердив Сковорода, є людина, її внутрішній світ і діяльність, інтереси й прагнення, здоров'я і щастя.

Ідею «пізнай себе самого», висунуту давньогрецькими філософами (Сократом, Платоном та ін.) ще за п'ятсот років до нашої ери, Сковорода підніс і розвинув далі. Пізнати себе людині потрібно для того, щоб виявити здібності, закладені в неї самою природою, усвідомити свої фізичні й розумові можливості та особливості характеру. Це дасть змогу обрати відповідний рід трудової діяльності - «сродну працю». Трудитися слід для того, щоб забезпечити свої духовні й тілесні потреби і приносити користь суспільству. Сам процес виконання «сродної праці» та усвідомлення того, що результати її високоякісні, корисні суспільству й собі, роблять людину щасливою.

Г.Сковорода був співцем праці. Він бачив у ній основу і смисл життя. «Жизнь и дело есть одно и то же», - твердив він.

Свої філософські твори Г. Сковорода писав так, щоб вони були зрозумілі не тільки освіченим людям, а й неосвіченим - будили їхню свідомість, учили думати, змушували замислюватися над різними явищами життя. Вважаючи, що пробудження народу відбудеться поступово - в міру підвищення рівня освіти й моральної досконалості, Г. Сковорода не дає відповіді на запитання про те, хто керуватиме новим суспільством, якою може бути «його структура».

Повідомлення 4. Іван Крилов – творець російської байки. Презентація.

Все про байку

Байка

Згадайте з якими літературними жанрами ви вже знайомі?

- Що таке байка?

Її зміст

- Хто головні герої байок?
- Якими рисами характеру наділяють їх байкарі?

Яка вона є

- Підберіть епітети до слова байка, яка вона?
- Що в байці є таке, чого ви не зустрінете в інших поетичних творах?
- Чого багато в байках?

Народився у 1769 році в Москві у сім'ї бідного армійською офіцера. Батько служив в драгунському полку, вислужившись з солдатів, був головою магістрату в Твері, помер, коли Івану йшов 10-й рік, залишивши вдову з двома малолітніми дітьми. Після смерті батька, який залишив у спадок солдатську скриньку з книгами, він жив із мамою в глибоких нестатках. Дитячі роки Івана Крилова пройшли в Твері. Життя Крилова склалося так, що йому не довелося навчатися в школі, але він самостійно вивчав мови, математику, багато читав і мама Івана, хоча й не знала грамоти, але всіляко заохочувала сина до навчання. Грамоті вивчився вдома, французькою мовою займався у сім'ї знайомих. У 1777 році Крилов був записаний в цивільну службу підканцеляристом Калязінського нижнього земського суду, потім тверського магістрату. Завдяки наполегливій праці Крилов став високо освіченою для свого часу людиною, О. Пушкін дивувався широким знанням Крилова.

Творчі пошуки І. Крилова. Література вабила І. Крилова з юних літ. Спочатку він пробував себе як драматург, писав сатиричні статті в журнали. З 1805 р. входить у літературу як творець російської байки. Байка принесла Крилову всенародну любов та славу. За своє життя він написав близько 200 байок, видав дев'ять своїх збірок у Росії. Байки Крилова перекладено на багато мов світу. У 1825 році в Парижі вийшло повне видання його байок російською і французькою мовами. Книги Крилова видавалися у Росії великими накладками, що на той час було небувалим явищем у Росії.

Крилов був незрівнянним читцем. Зали, де виступав байкар, були завжди переповнені. На схилі років Крилов здобув загальну повагу і любов багатьох відомих людей того часу. Помер Іван Андрійович Крилов в Петербурзі 21 листопада 1844 року. Похований в Олександрівській лаврі.

Після смерті Крилова у Петербурзі на народні гроші поставили пам'ятник, де байкаря зображено на монументі в оточенні героїв його байок.

У 1797-1801 роках І. Крилов побував на Україні. Його захоплювали чудові українські краєвиди, народні пісні, історія козацтва. Ще за життя байкаря його творчість високо оцінили Т. Шевченко, Є. Гребінка. Його байки добре знали І. Франко, М. Старицький, Л. Глібов.

Серед перекладачів творів І. Крилова українською мовою були П. Тичина, М. Рильський, М. Стельмах та інші. У 1809 році вийшла перша книга байок. В 1812 році Крилов отримав посаду бібліотекаря, а в 1816 році став бібліотекарем у Публічній бібліотеці, де пропрацював майже до кінця свого життя - до 1841 року.

Повідомлення 5. «Леонід Іванович Глібов - «найкращий український байкописець».

Літературні псевдоніми - Простодушний, Непостоянный Сотрудник, Капитан Ботвиван.

Леонід Іванович Глібов народився 5 березня 1827р. у селі Веселий Поділ на Полтавщині в родині управителя поміщицьким маєтком. Дитинство його минало в селі Горби Кременчуцького повіту, куди переїхав батько разом зі своїм паном. Проживаючи неподалік від панського маєтку, малий Леонід бігав туди гратися й іноді ставав свідком жорстоких розправ пана над кріпаками, часто заступався за них - і на все життя зненавидів насилля й деспотизм.

У 1840 р. Леоніда відвезли до Полтавської гімназії. Відірваний від родини, він сумував за батьками, рідною домівкою. Туга виливалася в поезії. Так народився перший твір — вірш «Сон». У 1847р. у Полтаві вийшла перша збірка поетичних творів під назвою «Стихотворения Леонида Глебова». Улітку 1848 року Л. Глібов перебував в рідній Хорольщині. Саме в цей час до рук йому потрапили дві книжки — «Кобзар» Тараса Шевченка та «Приказки» Є. Гребінки. Вражений прочитаним, він почав писати українською мовою. Цього ж літа в його зошиті з'являються байки «Вовк і Ют», «Лебідь, Щука і Рак», «Зозуля й Півень», які були надруковані аж у 1853 році. З 1861 р. він почав видавати газету «Черниговский листок»: йому доводилося бути і редактором, і автором, і коректором. Свої дописи вміщував під псевдонімом Простодушний. «Черниговский листок» проіснував до 1863 р., коли Валуєвським циркуляром було заборонено українську мову.

Письменник залишився безробітним, за ним було встановлено суворий нагляд поліції, який тривав понад п'ятнадцять літ. Саме цього року вийшла його збірка «Байки Леоніда Глібова». У цей же час Глібов пережив смерть улюбленої доньки Ліди. Сам захворів так, що ніхто й не сподівався на одужання, а коли одужав, майже втратив зір. Безробітний і хворий, він поїхав у Ніжин до батьків дружини, де мешкав два роки. Незабаром, Глібова спіткало ще одне горе — померла його дружина. І після всіх цих бід поет надовго замовк. Потім Леонід Глібов отримав посаду завідувача Чернігівської земської друкарні, яку обіймав до кінця свого життя.

Протягом 60—70 років він писав мало, загалом прозово-поетичні фейлетони російською мовою під псевдонімом «Непостоянный Сотрудник» та гумористичні вірші за підписом «Капитан Ботвиван», став душею літературно-мистецького життя Чернігова. У 1893 р. стан здоров'я Глібова значно погіршився. За п'ять днів до смерті поет продиктував близькому приятелеві останню байку «Огонь і Гай», якій судилося стати своєрідним заповітом байкаря. Леонід Глібов помер 10 листопада 1893р. Похований у Чернігові поблизу Троїцького монастиря.

Завдяки Л. Глібову, одному з найкращих представників різночинної демократичної інтелігенції, українська байка досягла найвищого розвитку. З його ім'ям пов'язане остаточне утвердження в українському письменстві жанру реалістичної байки. Перші байки Глібова (50-ті роки) були, по суті, перекладами творів І. Крилова. А на початку 60-х років Глібов уже писав й оригінальні твори - «Вовк і Вівчарі», «Вовк та Ягня», «Лящі» та ін. Деякі він, використовуючи сюжет байок Крилова, докорінно переробляв, змінював ситуації, вводив ліричні відступи (що стало однією з особливостей Глібова – байкаря), пейзажні зарисовки, по-новому формулював мораль, в інших - творчо використовував лише криловську тему, окремі мотиви, образи тощо. У творах цього періоду Глібов узагальнено зображував типові явища дореформеної кріпосницької дійсності. Сатиричне вістря його байок спрямовувалось проти насильства й деспотизму поміщиків, проти несправедливості й беззаконня («Вовк і Кіт», «Вовк і Вівчарі», «Вовк та Ягня», «Лящі» та ін.).

Ліризм - особлива індивідуальна риса Глібова – байкаря. Ліричні мотиви зустрічалися також у Крилова і Гребінки («Утята та Степ»). Проте тільки у Глібова ліризм набирав характеру тенденції, він спрямований передусім на поглиблення основного смислу байки. Глібов показав у ряді байок, що за нових соціально-економічних умов, після реформи 1861 р., огидні явища феодально-кріпосницького суспільства були ще досить живучі. Залишились ті самі хижачи-поміщики. Але тепер пани грабують селян «по-новому», з «позицій» запроваджених земств («Громада», «Ведмідь-пасічник», «Вовк та Зозуля», «Собака й Кінь» та ін.). Нищівну характеристику дає Глібов у байках «Щука», «Пан на всю губу», «Лисиця і Ховрах» тогочасному судочинству, де він показав продажність і підступність суду.

Вчитель. Ми ознайомилися зі світовою скарбницею байки, найвідомішими байкарями світу. Таким чином, байка вчить нас добру, справедливості, чемності. Я також впевнена, що ми будемо вчитися говорити мудро, лагідно, і мовою нашою будуть милуватися всі. А зараз нам треба з'ясувати історію створення збірки «Байки Харківські» Г.Сковороди.

Ми вже знаємо, ким був Сковорода, чим він займався, які були його ідеї.

Загальна характеристика збірки «Байки Харківські».
Презентація.

Залишивши педагогічну працю і живучи в селах поблизу Харкова, Г.Сковорода написав знамениту збірку байок «Басни харьковскія». Перша

половина її (15 байок), очевидно, створена у 1769р., бо сам автор повідомляє, що «полтора десятка басен» він написав «в сьомом десятке нынешняго века, отстав от учительской должности». Друга половина збірки написана 1774 р. в селі Бабаях, і тоді ж Г. Скворода надіслав увесь збірник з 30 байок до свого приятеля П. Ф. Панкова з листом-посвятою, в якому висловив свої погляди на жанр байки.

Люб'язний приятелю!

На сьомім десяткові нинішнього століття, полишивши вчительську посаду й усамітнившись у лісах, полях, садах, селах, хуторах та пасіках, що лежать довкруг Харкова, навчав я себе доброчинству і повчався з Біблії; до того ж, добропристойними іграшками бавлячись, написав півтора десятка байок, ще не маючи з тобою знайомості. А цього року в селі Бабаях примножив їх до половини. Поміж тим, як писав решту, здавалося мені, що ти завжди присутній, схвалюєш мої думки і разом до них зі мною причащаєшся. Дарую ж тобі три десятки байок - тобі й тобі подібним.

Батьківська кара має в гіркоті своїй солодощі, а мудра іграшка приховує в собі силу. Нерозумну пиндючливість зустрічають за зовнішністю, випроваджують за сміхом, а розумний жарт поважний вінчає кінець. Немає смішнішого, як розумний вигляд з порожнім нутром, і немає нічого веселішого, як смішне обличчя з прихованою дільністю. Згадайте прислів'я: "Красна хата не вуглами, а пирогами". Я й сам не люблю мінливих масок тих людей і справ, про які можна сказати малоросійською приказкою: "Стучить, шумить, гримить... А що там? Кобиляча мертва голова біжить". Кажуть великоросіяни: "Летала високо, а села недалеко", - про тих, що багато та красно говорять, а слухати нічого. Не любі мені ця порожня зарозумілість і пишна пустеля, а миле те, де зверху нічого, а всередині - щ о с ь, зовні брехня, а всередині істина. Така вже річ, і людина звалася в еллінів<....>, картинка, зверху смішна, а всередині красою велична. Друже мій! Не зневажай байкарства! Байка і притча - одне й те ж. Не за гаманом суди скарб - правдивим судом осуджуй. Байка тоді буває погана й бабська, коли в простацькій та смішній шкаралущі своїй не ховає зерна істини і схожа на червоточний горіх. Від таких байок відводить Павло свого Тимофія (1 до Тим., гл. 4, ст. 7). І Петро заперечує не просто байки, але байки з хитрощами, які, окрім прикрашеної оболони, сили Христової не мають. Іноді в покидьках ховається коштовний камінь. Будь ласка, зятям собі ці Павлові слова, щоб люди "на юдейські байки не зважали, ані на накази людей, що від правди відвертаються". Як обряд без сили Божої - порожнеча, то й байка така без істини. Коли ж вона з правдицею - хто посміє назвати її неправдивою? "Для чистих усе чисте, а для занечищених та для невірних не чисте ніщо, але занечистилися і розум їхній, і сумління" (До Тита, 1-15). Цим хворим, позбавленим страху Божого, а з ним і доброго смаку, будь-яка їжа здається гидкою. Не їжа гидка, а споганені в них розум та сумління. Цей потішний і фігурний рід писань був найкращий для стародавніх мудреців. Лавр і взимку зеленіє. Так мудрі і в забавках розумні, і в брехні істинні. Істина їхньому гострому зорові не здаля бовваніла, як простацьким розумам, а ясно, мов у свічаді, виставлялася, і вони, забачивши відразу живу її подобу, уподобили її у різноманітні тлінні фігури. Жодні фарби не передають приваби троянди, лілеї, нарциса настільки точно, наскільки прегарно в них з'явлена

невидима Божа істина - тінь небесних і земних образів. Звідси народились ірогліфіка, емблематика, таїнства, притчі, байки, подоби́зни, приказки... І не дивина, що Сократ, коли його внутрішній янгол - керманіч у всіх його справах - повелів писати вірші, тоді він вибрав Е з о п о в і б а й к и. І як кожна вправно показана картина здається неукам брехнею, так і тут виходить.

Сонце всіх планет і цариця Біблія з тайнотворених фігур, притч та подоби́зн утворена. Вся вона ліплена з глини і зветься у Павла "буйством". Але в цю глину вдихнуто дух життя, а в тім буйстві ховається мудрість усього смертного. Зобразити, приєднати, уподібнити - означає те саме. Прийми ж, люб'язний приятелю, дружнім серцем від твого друга цю небезсмаковиту думок його воду. Не мої це думки, не я їх вигідав, бо істина безначальна. Але люблю - з тим і мої, люби - і будуть твої. Знаю, що твій плотський бовван різниться від мого опудала, але дві різні посудини хай наповняться одним лікером, хай будуть єдина душа і єдине серце. В цьому й полягає справжня дружба і єдність думок. Все не наше, все загине - і самі боввани наші. Одні лише думки завжди з нами, одна лише істина вічна, а ми в ній, як яблуна в своїм зерні, затаїмося. Будьмо ж дружні! Прийми і споживай з Петром мої чотириногі звірі, змії та птиці. Хай тебе Бог благословить! З ним не зашкодить і трута поганська. То лише образи, що криють, як полотном, істину. Споживай, доки споживеш з Богом чого кращого.

Люб'язний приятелю! Твій вірний слуга, любитель священної Біблії Григорій Сковорода 1774 року в селі Бабаях, напередодні П'ятидесятниці.

Акторське читання творів Г. Сковороди, знайдене в Інтернет ресурсах, а також на шкільному блозі «Григорій Сковорода – 300».

У своїх байках, з одного боку, автор продовжував традиційну тематику байок Антонія Радивиловського, байок з риторик і поетик, а з іншого - виступав як новатор, що розширює ідейно-тематичні обрії байки, виводить її на шлях самостійного розвитку.

Григорій Савич визначав байку як «мудрую іграшку, що в собі ховає силу». Ця розумна штука «сверху ничто, но в серіодке чось, снаружи ложь, но внутрь істина... картинка, сверху смешна, но внутрь благолепна». Він добре розумів, що форма байки дає йому можливість висловлювати і пропагувати свої суспільно-політичні та філософсько-етичні погляди.

Ідейно-тематична спрямованість байок шкільного репертуару була досить обмеженою потребами практичної моралі. Як і його попередники на ниві байкарства, Г. Сковорода підносить у байках дружбу, любов, розум та позитивні людські риси, показує, що справжня цінність людини визначається не одягом, зовнішньою красою, багатством, походженням, титулами, чинами, посадами, тобто не зовнішніми, а внутрішніми якостями. Ці якості - розум, знання, працьовитість, чесність, справедливість - визначають учинки кожної людини.

Найбільший інтерес становлять байки, в яких Г. Сковорода викриває негативні явища тогочасного суспільства. Насамперед байкар таврує згубність честолобства та сластолюбства, нестримного прагнення до багатства і маєтків, показує безглуздість багатства. Серед байок є також

такі, які спрямовані проти ненаситного и зажерливого панства, його гонитви за славою і чинами.

Отже, філософ-байкар вважав, що відтворення істини є характерною рисою байки: *«Басня тогда бывает скверная, когда в подлой и смешной своей шелухе не заключает зерно истины...».*

Бесіда з учнями про значення листа – звернення письменника до креативного читача на початку збірки.

Ознаки байок Г. Сковороди:

- писані прозою;
- здебільшого побудовані на діалогах і контрастах;
- розмова дійових осіб часто носить полемічний характер;
- містить дві частини: фабулу (коротка розповідь, діють переважно алегоричні уособлення - звірі, птахи, комахи, явища природи, предмети, іноді люди) і сентенції;
- стислість і динамічність;
- сатирична спрямованість;
- наявність моралі («сили») - народна приказка, прислів'я, стисла або влучна мораль.

Ідейно-художній аналіз програмових байок.

Тепер ми можемо перейти до ідейно-художнього аналізу байок.

«Бджола та Шершень». Прослухування запису байки на диску НМК (байка 27)

Виразне читання у ролях.

Тема: розповідь про призначення праці в житті кожної людини на прикладі діалогу Бджоли і Шершня.

Ідея: возвеличення праці, яка є смислом щасливого життя; засудження ліні, ледарства, крадіжки.

Основна думка:

а) Шершень - се образ людей, котрі живуть крадіжкою чужого і народжені на те тільки, щоб їсти, пити і т. ін.;

б) Бджола - це символ мудрої людини, яка у природженому ділі трудиться;

в) «Подяка блаженній натурі за те, що потрібне зробила неважким, а важке непотрібним».

Жанр: літературна байка.

Особливість байки. Сюжет цієї байки був поширений у творчості російських байкарів XVIII ст. (наприклад, байка Сумарокова «Жуки и Пчелы». Написана в дусі ідей прогресивного просвітительства кінця XVIII ст., вона досить повно виражає погляди Сковороди на життєву необхідність трудитися за природним нахилом.

Композиція.

Твір складається з двох частин: сюжетної і дидактичної («сили»). Сюжетна частина побудована у формі діалогу між Шершнем, який сміється над працелюбністю Бджоли і над бджолою, яка отримує від праці задоволення. Друга частина («сила») містить тлумачення прихованого змісту першої.

Зміст твору.

Паразит Шершень насміхається з Бджоли, що вона працює не так на себе, як на інших: «Скажи мне, Бджоло, чого ти така дурна? Чи знаєш ти,

що плоди твоєї праці не стільки тобі самій, як людям користь, а тобі часто і шкодять, приносячи замість нагороди смерть; одначе не перестаєш через дурість свою збирати мед. Багато у вас голів, але всі безмозкі».

Називаючи дурнем «пана радника», Бджола засуджує тих, хто «крадіжкою добуває» мед. Для неї праця найсолодша річ: «нам незрівнянно більша радість збирати мед, аніж споживати. До сього ми народжені і будемо такі, доки не помremo».

Мораль байки проста: праця повинна стати для людини природною потребою, «найсолодшою поживою». Тільки тоді життя матиме зміст і красу. У праці людина відчуває радість буття, а в безділлі деградує.

«Сила» у байкаря тут вийшла значно більшою, ніж сама фабула. Вона переросла в цілий трактат, пересипаний багатьма фактами з життя, посиланнями на Цицерона, Епікура, біблійними висловами. Тут наявні й автобіографічні елементи: в особі «студента» не важко впізнати самого Сковороду.

«Немає більшої радості, аніж жити за покликанням», - проголошує він.

На підтвердження своєї думки Григорій Савич наводить цілий ряд цікавих прикладів, посилаючись на мисливську собаку, найвеселішу тоді, коли полює на зайця, на домашнього кота, який, зловивши мишу, не їсть її, нарешті, на замкнену в достатку бджолу, яка вмирає з нудьги, бо не може літати по цвітоносних луках. Байкар переконує, що нема гірше, як купатися в достатку і смертельно мучитися без природного діла, і нема більшої радості, як жити за натурою.

Проблематики байки: людина і суспільство; смисл життя кожного; людське покликання; праця і безділля.

Філософська мудрість у творі.

- «Немає гіршої муки, як хворіти думками, а хворіють думки, позбавляючись природженого діла».

- «І немає більшої радості, аніж жити за покликанням». «Душа, володарка людини, втішається природженим ділом».

- «Веселість серця — життя для людини».

Мова байки.

Мова твору близька до народної, але якщо у вуста Шершня вкладено більше лайливої лексики, то Бджола говорить афористично й красиво.

Обговорення ідейного змісту твору. Бесіда за питаннями:

- Чому Шершень, принижуючи гідність Бджоли, називає її дурною? («Чи знаєш ти, що плоди твоєї праці не стільки тобі самій, як людям корисні, а тобі часто і шкодять, приносячи замість нагороди смерть; одначе не перестаєш через дурість свою збирати мед»)
- Що мав на увазі Шершень, звертаючись до Бджоли: «Видно, що ви без пуття закохані в мед»? (Бджола займалася «сродною працею», тобто тим ділом, яке їй подобалося і до якого мала хист)
- У чому вбачає своє призначення Бджола? Чим зумовлено те, що праця для неї — насолода? («...Більша радість збирати мед, аніж його споживати. До сього ми народжені і будемо такі, доки не помremo. А без сього жити... для нас найлютіша мука», Своє призначення Бджола вбачає у збиранні меду. Праця для неї насолода тому, що вона робить те, що має робити.)

- Якої думки щодо праці дотримується Шершень? Чому він не розуміє Бджолу? (Шершень хижак і крадій, він народжений лише їсти-пити за рахунок крадіжки чужого)
- Що є мукою для героїні? (Найбільшою насолодою є збирання меду, мукою є не займатися улюбленою справою)
- Кого намагався засудити Г. Скворода на прикладі Шершня? (Шершень – це алегоричний образ, автор намагався засудити людей, котрі нічого не роблять, живуть за рахунок інших)
- Чому Бджола – символ мудрої людини? (Бджола є символом мудрої людини, «бо у сродному ділі трудиться»)
- Які життєві приклади наводить байкар у висновку («силі») твору? Про що вони свідчать? (У «силі» автор розкрив алегоричні образи так: Шершень – утілення людей, народжених тільки їсти-пити за рахунок крадіжки чужого. Тому завдання відкрити їм нові життєві образи праці – супутня виховна мета байки. Бджола є «гербом мудрого чоловіка, а як її внутрішню потребу, покликання й джерело насолоди»)
- Коли праця для людини є насолодою і задоволенням? (Коли людина має до неї хист, коли ця праця є «сродною»)

«Собака та Вовк». Прослухування запису байки на диску НМК (байка 23).

Виразне читання твору в ролях.

Тема: розповідь про велике прагнення Вовка стати другом для собак.

Ідея: возвеличення дружби - великої цінності у стосунках людей.

Основна думка: «І рід, і багатство, і чин, і споріднення, і тілесні принади, й науки не спроможні утвердити дружбу. Лише серця, думками єдині, й однакова чесність людських душ, що у двох чи трьох тілах живуть, - ось де справжня любов і єдність...».

Жанр: літературна байка.

Композиція.

Експозиція: «У Тітира, пастуха, жили Левкон та Фірідам, два пси...».

Зав'язка: «Вовк... став набиватися до них (собак) у друзі».

Кульмінація: «В одному лише не криюся, що маю хвіст лисячий, а погляд вовчий».

Розв'язка: «Голосом і волосом ти (Вовк) справді на нас (собак) схожий, але серце твоє далеко стоїть».

Обговорення змісту твору. Бесіда за питаннями:

- Що таке дружба? Від чого вона залежить, чим вимірюється? (Дружба, це коли люди люблять, допомагають один одному. Пізнається у вчинках)
- Чи завжди дружба є щирою і відвертою? (Дружба не завжди є щирою, часто люди прикидаються друзями, використовують інших)
- Які прислів'я та приказки про дружбу ви знаєте? (Чи є що краще, ліпше в світі, як укупі жити? Я з тобою, як риба з водою. Ані лопата, ані мотика їх не розлучать. Для милого друга і вола з плуга. Друзі пізнаються в біді. У друга вода солодша, ніж у ворога мед. Вірний приятель - то найбільший скарб. Дружба та братство дорожче від багатства)

- Чому Вовк вирішив подружитися із собаками? («Вони прославились і серед диких, і серед домашніх звірів. Вовк, від заздрості на їхню славу, вишукав хвилю і став набиватися до них у друзі»)
- Яким чином хижак намагався довести свою цінність до Левкона та Фірідама? («Прошу мене любити та жалувати, панове мої... Ви мене надзвичайно вщасливите, коли дозволите мені бути третім вашим товаришем. Вважатиму це собі за велику честь»)
- Чим славився Вовк? («...Понарозказував їм про славних і багатих предків своїх, про модні науки, в яких стараннями батьків був вихований»)
- Про які свої кращі гідності зазначив хижак, набиваючись до них у друзі? («Я на обох вас схожий, а голосом і волосом - на пана Фірідама»)
- У чому, на думку Вовка, полягала різниця між ним і тими, з ким він намагався подружитися? («...Маю хвіст лисячий, а погляд вовчий»)
- Чим Вовк, на думку Левкона та Фірідама, від них відрізнявся? («Голосом і волосом ти справді на нас схожий, але серце твоє далеко стоїть... ви з овець шкуру здираєте і їсте їх замість хліба»)
- За що собаки дорікали хижаків? («Найбільше ж не подобається нам дзеркало душі твоєї - хитрий погляд твій, що скося на баранця позирає, який онде ходить неподалік»)

Підсумкова бесіда про образну система байок, своєрідність мови, специфіка віршування, мислення.

Обговорення «сили» кращих байок Г. Сковороди, його афоризмів, зокрема «люблю я те, що зверху нічого, а всередині щось, зовні брехня, але всередині істина».

Обговорення концептуальних питань:

- Чим вражає байкарська спадщина філософа?
- Яку магістральну проблему висвітлює більшість байок?
- Чи допомогло Вам вивчення «Байок Харківських» наблизитися до розуміння сенсу життя? Як саме?

Завдання. Охарактеризуйте поняття «дружба». Вислови учнів про дружбу.

Відповідь оформіть за допомогою «Доміно». (Дружба — взаєморозуміння — чуйність — злагода — щирість — відвертість...)

VI. Закріплення вивченого матеріалу

Проведення тестового опитування

Бджола та Шершень»

1. Шершень дорікав Бджолі за те, що вона:
 - а) хитра і підступна; б) надто серйозна і ретельна; **в) дурна і безглузда;** г) ледача і неповоротка.
2. Що, на думку Шершня, люди завдають Бджолі?
 - а) Збитків; **б) шкоди;** в) зайвих клопотів; г) болі і страждань.
3. Бджола, звертаючись до Шершня, назвала його паном:
 - а) розумником; б) обліковцем; в) писарем; **г) радником.**
4. Тварина, яка любить їсти мед:
 - а) вовк; б) заєць; **в) ведмідь;** г) кабан.
5. Що є мукою для Бджоли?

- а) Рано підводитися; **б) сидіти без діла;**
 в) працювати щодоби; г) охороняти медові сховища.
6. Бджола — це образ людей, які:
 а) живуть крадіжкою чужого;
б) бачать смисл свого життя у праці;
 в) розповсюджують науку в суспільстві;
 г) багато говорять, а потім сумлінно працюють.
7. Бджола - це символ:
 а) кохання; б) добра і радості; **в) мудрості;** г) миру і злагоди.
8. Кому належить питання, зазначене у творі: «Нащо учитися, коли не матимеш достатку»?
 а) Бджолі; б) науковцю; в) людині-практику; **г) Шершню.**
9. У біблійній «Книзі мудрості Ісуса сина Сіраха» зазначалося:
 а) «Праця — символ добра»;
 б) «Люби ближнього і тебе будуть любити»;
в) «Веселість серця — життя для людини»;
 г) «Життя прожити — не поле перейти».
10. Хорт тоді веселий, коли:
 а) ситий; **б) полює;** в) гарно виспитья і відпочине; г) відчує до себе увагу і повагу.
11. Найбільша радість, на думку Г. Сковороди, коли людина:
а) живе за покликанням; б) має багато друзів;
 в) відчуває свою необхідність у суспільстві; г) створила сім'ю.
12. Володаркою людини є її:
 а) пам'ять; **б) душа;** в) розум; г) свідомість.
- «Собака та Вовк»**
1. Левкон та Фірідам, два пси, жили:
 а) як кіт із собакою; **б) у великій дружбі;**
 в) намагаючись поступитися один одному;
 г) у господаря крамниці.
2. Вовк хотів псів:
а) обдурити; б) подратувати; в) перевірити на міцність; г) образити.
3. Хижак, звертаючись до собак, назвав їх:
 а) шановним товариством; б) сумлінними працівниками; **в) панами;**
 г) розумниками.
4. Для Вовка, на його думку, бути третім у собачому товаристві - це:
 а) насолода; б) радість; в) основна мета; **г) щастя в житті.**
5. Про що «третьої товариш» розповів псам.
 а) свої досягнення у спритності і розумі;
 б) власне важке життя у лісі; **в) модні науки;** г) цікаві пригоди під час подорожі.
6. Велика честь для Вовка:
 а) бути обізнаним і шанованим;
б) мати таких друзів, як пси;
 в) коли люди не будуть його лякати;
 г) допомагати всім, хто цього потребує.
7. Чесноти, за які Вовк хотів отримати велику оцінку і любов від Левкона і Фірідама:
 а) спритність і доброта; б) кмітливість і винахідливість;

в) голос і волос; г) тулуб і шкіра.

8. Хижак виявив свою несхожість із собаками у:

а) поглядах; б) поведінці; в) розумі; г) ставленні до оточуючих.

9. Третім другом пси вважали для себе:

а) совість; **б) Тітира;** в) ягня; г) щирість.

10. Тітир у байці - це...

а) бурлака; б) селянин-заробітчанин; **в) пастух;** г) пап.

11. Господар собак не починає жодної справи без:

а) Левкона; б) своєї дружини; в) сусіда; **г) Фірідама.**

12. Що найбільше не сподобалося псам у вовкові? Його:

а) погляд; **б) душа;** в) голос; г) манера поведінки.

Примітка. За кожну правильну відповідь встановлюється 0, 5 бала.

VII. Підсумок заняття

Слово вчителя

Байки Г. Сковороди, безперечно, явище оригінальне і своєрідне в українському письменстві. Вони не тільки завершували давній період у розвитку жанру байки, але й були кроком уперед. У чому ж полягає цей крок? У тому, що харківським байкам зобов'язане оригінальне сюжетотворення байок на Україні, і в тому, що байкар вивів цей жанр на шлях самостійного розвитку, виділивши її зі складу риторичних творів. Це було явищем прогресивним і відбивало потреби розвитку нових жанрів. Харківські байки становили крок уперед на шляху ствердження і розвитку жанру, несли в собі елементи нового, які могли бути підхоплені наступними байкарями. Одночасно вони відбивали суперечності розвитку Г. Сковороди - письменника і філософа: у 60-х рр. він задумав і написав байки як цикл самостійних творів, а байки 70-х рр. утрачають самостійне значення і перетворюються на додатки моралі, яка фактично стає головною частиною твору.

Байкарська спадщина митця, в якій знайшли яскравий художній вияв основні риси його світогляду, філософські й естетичні принципи, загалом має виразне демократичне спрямування і є однією з важливих сторінок як творчості письменника, так і української літератури минулих віків [6].

VIII. Оголошення результатів навчальної діяльності школярів

IX. Домашнє завдання: підготувати виразне читання 2(3) байок для участі в конкурсі ораторів.

Заняття 8

Тема: Г. С. Сковорода - музикант, композитор, співак.

Цілі: ознайомити учнів із філософською та поетичною, композиторською творчістю Г. С. Сковороди;
вчити аналізувати музичні, поетичні твори створені за допомогою виражальних, зображальних інтонацій;
формуванню уявлення про його музичну спадщину;
удосконалювати вміння учнів самостійно працювати з книгою та знаходити необхідну інформацію; □ закріпити визначення термінів і понять «кант», «псалом». Формувати інтерес до творчості Г.Сковороди; □
виховувати естетичний смак, любов і повагу до українського поетичного та музичного мистецтва.

Обладнання: ПК, проектор, CD-програвач, музичні інструменти, презентація до уроку, головоломка – коло «Про Григорія Сковороду», Ребус «Сад божественних пісень».

Музичний матеріал: Г. С. Сковорода, пісні «Ой ти, пташко жовтобока», «Стоїть явір над горою», кант «Всякому городу нрав и права».

Літературний матеріал: довідник «Композитори України та української діаспори», «Довідник з історії України».

Хід уроку

I. Організація класу. Повідомлення теми та мети уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

Бесіда

- Що таке історична пісня?
- Чим дума відрізняється від історичної пісні?
- Які українські народні музичні інструменти вам відомі?
- Що таке партесний спів і партесний концерт?
- Що таке кант і які види кантів вам відомі?

Учитель. На сьогоднішньому уроці ми звернемося до філософської, поетичної та музичної діяльності видатної постаті української культури - Григорія Савича Сковороди. Але для початку давайте всі разом попрацюємо над **головиломкою – коло «Про Григорія Сковороду»**. Уважно придивіться до розміщення складів і знайдіть закономірність.

Відповідь. Видатний український письменник – гуманіст Григорій Савич Сковорода був також композитором, гарно співав і грав на багатьох музичних інструментах: бандурі, лірі, гусях, цимбалах, флейті, сопілці, скрипці.

III. Вивчення нового матеріалу.

Просвітитель, філософ і поет Григорій Савич Сковорода - один із видатних мислителів історичного минулого нашої держави. Це була людина універсальних знань і здібностей.

Хто такий поет і музикант, вам відомо, а хто такий філософ? Як ви вважаєте?

Філософ - це людина, яка постійно розмірковує над тим, як жити людині, як зберегти свою людську гідність перед постійними соціальними бурями й катаклізмами, перед неминучістю смерті.

«...Сучасники бачили в ньому «мандровану академію» і його самого вважали вартим за університет; досить сказати, що коли треба було тоді знайти в Україні ідейну, чесну та чисту людину, шукали її між «сковородинцями»... С. Єфремов

Світогляд і просвітницьку діяльність Григорія Сковороди яскраво відображено в його поетичній творчості. Через пісні, канти і псалми він викладав свої філософські погляди, прославляв природу, волелюбність людини [5].

Кант (лат. – пісня) старовинна 3 голосна куплетна пісня для виконання ансамблем або хором без супроводу.

Псалом (грец. Пісня у супроводі струнного інструменту)- старовинні біблійні пісні і молитви, створені, за переказами, легендарним царем Давидом. Зібрання псалмів складає псалтир.

Григорій Сковорода дуже добре володів поетичним словом. У його спадщині поетичні твори займають значне місце. До відомої збірки митця увійшло 30 віршів. Пропоную вам розв'язати **ребус** (додаток 1), щоб дізнатися, як називалася ця збірка («Сад божественних пісень»).

Тематично поезія Сковороди дуже широка: релігійні вірші, оригінальні псалми, медитації (роздуми) про суть життя, взаємини між людиною і природою, суспільну несправедливість, справжнє щастя. У його ліричній поезії релігійні мотиви часто переплітаються зі світськими. У ранніх поетичних творах Григорія Сковороди переважно звучать мотиви смутку людини, яку гнітить навколишня дійсність. Поет – мислитель не відокремлював себе від рідної природи. Він сприймав її як божественний храм, глибоко вбирав у душу її вічну красу. Природа дарувала йому тиху радість, проганяла смуток, схиляла до роздумів. До найкращих пейзажних віршів поета належить «Ах, поля, поля зелені» та «Ой ти, пташко жовто-бока», написані майже цілком розмовною мовою. Мотив пробудження природи набирає глибокого змісту, він часто поєднується у творчості Сковороди з мотивами воскресіння світу, очищення людської душі.

Учитель. Ми будемо говорити також про музичну діяльність Г.Сковороди

Видатний український поет, філософ і музикант зробив значний внесок у розвиток камерної вокальної музики другої половини XVIII ст. Пошуки істини, протест проти соціальної несправедливості відображено не тільки у філософських трактатах, притчах, байках, а й у піснях і кантах. Любов до музики Г. Сковорода проявив іще в дитинстві. Він захопився грою на сопілці й поступово так удосконалив свій інструмент, що міг на ньому передавати переливи співу птахів. У 1740-х роках протягом чотирьох років він перебував на навчанні в Петербурзі, де вдосконалював свої музичні знання у придворній

співочій капелі, та згодом отримав звання придворного диригента й керівника хору.

*«Шукаємо щастя по країнах,
століттях, а воно скрізь і завжди
з нами; як риба у воді, так і ми
в ньому, і воно біля нас шукає
нас самих. Нема його ніде від
того, що воно скрізь. Воно схоже
на сонячне сяйво — відкрий
лише вхід у душу свою».*

Г. Сковорода

Григорій Сковорода не залишив власноручних нотних записів своїх музичних творів, але його пісні відомі та передаються в усній народній традиції. У його піснях і кантах провідна роль належить тексту, мелодія має підпорядкований характер. Пісні Сковороди за його життя не друкували. Простий народ співав їх скрізь в Україні. До теперішнього часу вони збереглися в народних обробках. Лише деякі з пісень Сковороди знаходимо в рукописних збірках кінця XVIII - початку XIX ст.

Якщо порівняти записані варіанти пісень із тими, що побутують в усній народній традиції, можна виявити деякі загальні риси творів Сковороди. Це загальний стримано-ліричний тон оповідання, ритмічна рівність, відсутність широких ходів у мелодії в межах однієї мелодичної фрази, переважно декламаційно-наспіваний тип мелодики, обмеженої досить вузьким діапазоном, і одночасно її вокальність, пісенність.

Ось послушайте будь ласка твір «Ой ти, пташко жовтобока» (вперше опублікована у 1799 році) у виконанні наших заздальгідь підготовлених учнів до виступу на нашому уроці.

Чи схожий цей твір на народну ліричну пісню?

Головним у ній є образ пташки, що уособлює знедолену людину. Якщо в інших творах Сковорода користується слов'яно-руською мовою з елементами української простонародної лексики, то в цій пісні він зберігає українську народну мову, поетичні образи українського фольклору, ритміку народних пісень. За своєю мелодикою і строфічною будовою пісня Сковороди наближається до типу народних пісень, що ґрунтуються на парній повторності основних мотивів.

Іншій лірико-філософській пісні «Стоїть явір над горою» притаманні типові риси романсової пісні з ліричними зворотами мелодії.

Звучить твір у виконанні вчителя

Стоїть явір над горою, все хитає головою.

Буйні вітри повівають, руки явору ламають.

А вербочки шумлять низько, колишуть мене до сна.

Тут тече поточок близько; видно воду аж до дна.

Нащо ж мені нарікати, що в селі родила мати,

Нехай у тих мозок рветься, що високо в гори дметься.

А я буду собі тихо коротати малий вік,

Так мине мене все лихо, буду щаслив чоловік.

А цей твір має досить цікаву «історію життя». Його текст був використаний письменником Іваном Котляревським у п'єсі «Наталка Полтавка». Мелодія пісні теж здобула «самостійність», увійшовши з іншими словами до опери «Санкт – Петербурзький гостинний двір» українського композитора А. Пашкевича. Мало хто знає, що перший варіант з'явився у збірках галицьких пісень у 30 роки XIX століття.

Перегляд уривка канту «Всякому городу нрав и права»

Volodimir_Skubak_-_Vsyakomu_gorodu_nrav_i_prava.mp4

- це гостра сатира на представників влади й верхівки суспільства, що й стало причиною його популярності. У ній викривають «норови і права» існуючого тоді ладу, висміюється жадібність, пристрасть до наживи та інші вади людини і суспільства. Пісня співзвучна думкам і настроям народу. Вона так полюбилася у різних куточках України, що стала справді народною. Недаремно цей твір увійшов до репертуару українських кобзарів лірників XVIII – XIX ст.

Учитель. А зараз, коли ми отримали уявлення про музично-поетичну творчість Г. Сковороди, перевіримо, як ви запам'ятали новий матеріал граючись у ділову гру.

IV. Ділова гра.

Учні об'єднуються в три групи. Кожна група отримує завдання Музичні твори для прослуховування: «Ой ти, пташко жовтобока», «Стоїть явір над горою», «Всякому городу нрав и права».

Завдання 1-ї групи

Який із наданих для прослуховування творів має сатиричний характер? («Всякому городу нрав и права»)

Завдання 2-ї групи

Який із наданих для прослуховування творів має філософський характер? («Стоїть явір над горою»)

Завдання 3-ї групи

Який із наданих для прослуховування творів подібний до народної ліричної пісні? («Ой ти, пташко жовтобока»)

Учитель. Відповіді на завдання запишіть у таблицю на дошці й у зошитах.

1-ша група Сатиричний характер «Всякому городу нрав и права»

2-га група Філософський характер «Стоїть явір над горою»

3-тя група Подібний до народної ліричної пісні «Ой ти, пташко жовтобока»

Учитель. А зараз пограємось у гру «Хто скоріше». Давайте спробуємо з допомогою довідкових видань, які ви бачите перед собою, самостійно виконати запропоновані завдання.

Учні продовжують роботу в групах.

Завдання 1-ї групи

Знайдіть у «Довіднику з історії України» у статті, присвяченій Григорію Сковороді [с. 765], коли з'явилися його перші публікації. (Через 100 років після смерті).

Завдання 2-ї групи

Знайдіть у довіднику «Композитори України та української діаспори» у статті, присвяченій Григорію Сковороді [с. 270], яку з його пісень використав І. Котляревський у п'єсі «Наталка Полтавка». («Всякому місту звичай і права»)

Завдання 3-ї групи

Знайдіть у «Довіднику з історії України» у статті, присвяченій Григорію Сковороді [с. 765], які три світи визнавав Г. Сковорода у своєму філософському вченні. (Всесвіт, Біблія і людина)

Учитель. Давайте перевіримо, як ви впорались із завданням. Молодці, ви все зробили правильно.

Останнім завданням нашого уроку буде написання невеликого твору есе «**Музична філософія Г. Сковороди**»

V. Підбиття підсумків уроку

Учитель. На уроці ви отримали знання про філософську, поетичну та музичну творчість видатної постаті української культури Г. С. Сковороди. Мелодії пісень Г.С.Сковороди, виявлені в різних пісенних збірниках та відомі з усної народної традиції, свідчать про те, що він надав спрямування побутовій пісні, цілком звільнивши її від усього зайвого, застарілого. Поет зумів розширити рамки світської інтимної лірики і створив зразки лірики громадянської, філософської та пейзажної, навіяної картинами величної природи, перетворивши своє багатозвучне поетичне слово в мелодійно-дзвінкі пісні. У своєму житті Григорій Сковорода прагнув усамітненості, любив села, хутори й пасіки, йшов у дубові гаї до чистих джерел, де легко дихалося, вільно думалося, де мальовнича природа надихала на створення нових поезій, гармонійних мелодій. Не прийняв мудрець світських чинів, за життя не видрукував жодного свого твору, але його тихий голос будив наш підневільний народ, втішав серце піснями, дарував надію. Сковорода пізнав себе не лише як філософ і поет, а і як музикант, залишивши по собі не абиякий спадок в українській музиці.

VI. Рефлексія.

Уважаю що...

Переконаний в тому...

Пропоную...

Звертаю увагу на те, що...

Гадаю, що...

Підкреслюю те, що...

Згодний з тим, що...

Маю сказати про те, що...

Я

VII. Домашнє завдання

Для учнів із середнім і достатнім рівнем знань:

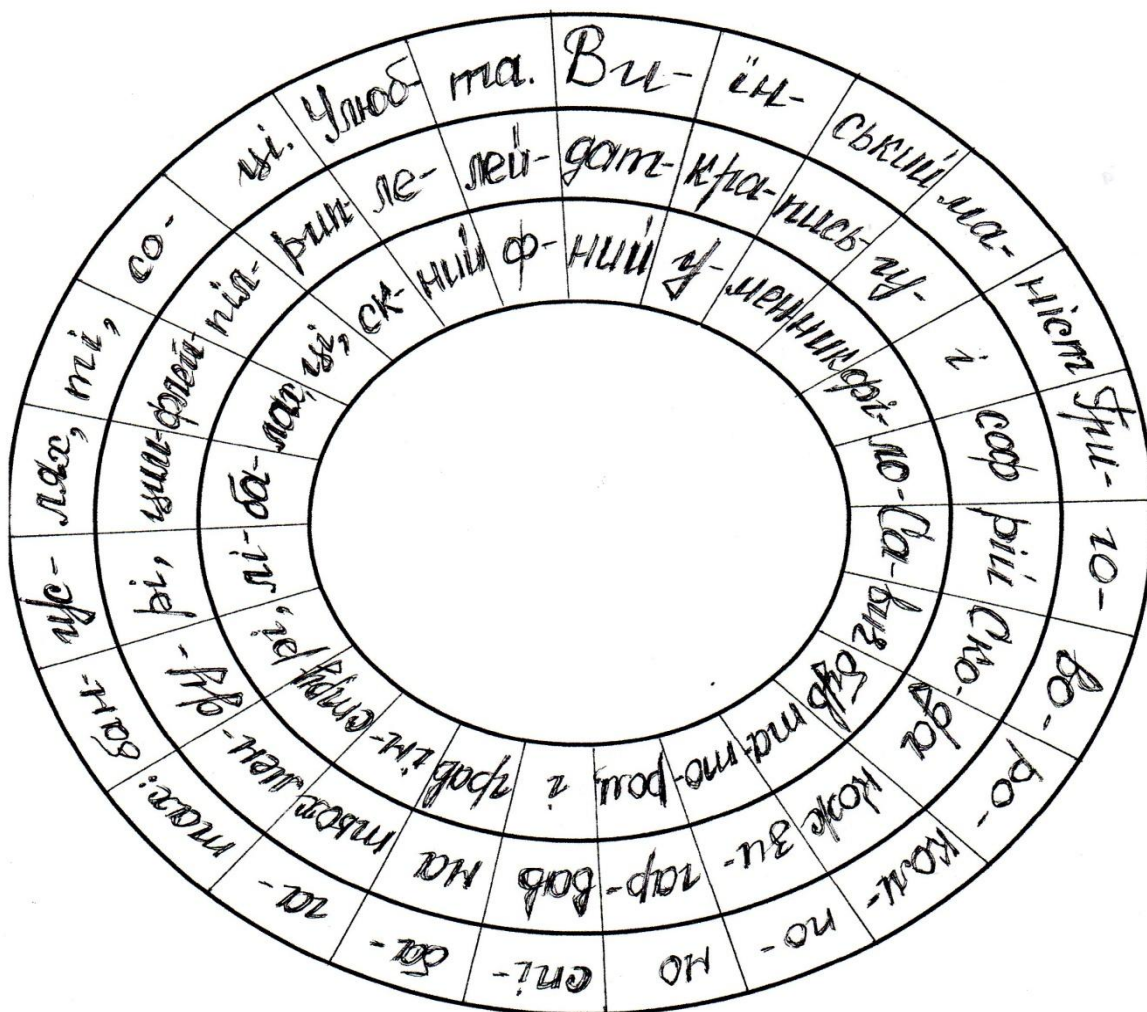
Опрацювати статтю «Українська музика епохи бароко. Пісенна творчість Г. С. Сковороди» (с. 51–53).

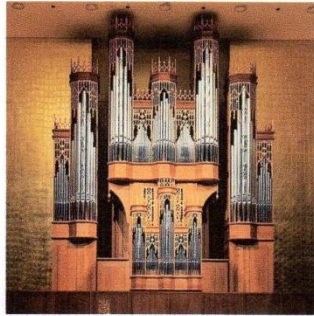
Для учнів із високим рівнем знань: Знайти в додатковій літературі відомості про філософську, поетичну та музичну діяльність Г. Сковороди.

Додатки до уроку:

Головоломка – коло «Про Григорія Сковороду»

Уважно придивіться до розміщення складів
і знайдіть закономірність.

ЖЕ

Е

И

Е

Ь

Заняття 9

Тема: Г.Сковорода – великий педагог і християнський просвітитель, взірець християнського соціального активізму.

Мета:

навчальна: ознайомити учнів з життям та діяльністю Г. Сковороди; охарактеризувати його збірку «Басни харьковскія»; навчити формувати власне розуміння і актуальність для сьогоденного життя положень філософії Г. Сковороди; формувати розуміння важливості для становлення і реалізації себе як особистості ідей самопізнання та гармонії зі світом;

розвивальна: розвивати здатність до аналізу;

виховна: виховувати почуття пошани до творчості Г. Сковороди, давньої літератури; любов до книги як скарбниці народної мудрості і пам'яті.

Тип уроку: засвоєння знань і формування вмінь.

Обладнання: портрет Григорія Сковороди, виставка його творів, ілюстрації до них, роздавальний матеріал.

*Мало можна вказати таких народних постатей,
якою був Сковорода і які б так пам'ятав і поважав народ.*

М. Костомаров

*Його біографія, мабуть, ще краща за його твори,
але які гарні й твори.*

Л. Толстой

Хід заняття

I. Організаційний момент

Предметом нашого вивчення на уроці буде життя та творчість Г.Сковороди, цієї непересічної особистості, про яку Д. Чижевський свого часу писав: «...Відомим став він головне через своє життя, в якому він у великій мірі здійснив свої філософські та релігійні погляди: ця суцільність його особистості залишила глибоке враження не лише в освічених колах, а й серед селянства; постать Сковороди стала темою легенд та оповідань». І ми маємо нагоду пересвідчитися, так це чи ні [18].

II. Мотивація навчальної діяльності школярів

Багата та земля, що народжує філософів і поетів. Саме такою є Полтавщина, яка дала стільки талантів! А один із найвизначніших серед них - Григорій Савич Сковорода.

*Благословенні ви, сліди,
Не змиті вічності дощами,
Мандрівника Сковороди
З припорошілими саквами,
Що до цілющої води
Простує, занедбавши храми.*

Так писав про видатного українського письменника М. Рильський. Якщо поглянути на карту мандрівок Г. Сковороди, то можна побачити, що вона охоплює пів Європи! А його ідеї сягають такої глибини мудрості, до якої не дійшов ніхто інший! Пройти стежками майстерної поетичної думки Григорія Савича Сковороди - такою буде мета сьогоденного уроку.

III. Актуалізація опорних знань.

Бесіда:

- Хто такі філософи? Назвіть відомих вам.
- Чим вони запам'яталися?
- Дайте визначення байці як жанру художньої літератури.
- Яких видатних вітчизняних і зарубіжних байкарів ви знаєте?
- Чому повчають вас митці слова? Де ви можете реалізувати набуті знання в подальшому?
- Чим актуальні твори минулого для сучасного?
- Яким чином художня література впливає на формування особистості?

IV. Оголошення теми та мети уроку.

1. Слово вчителя.

— День 28 жовтня (9 листопада за ст. ст.) 1794 року був сонячним і погожим. У діди́ча Ковалевського зібралось багато гостей на обід. Мали також за мету послухати розповіді Григорія Сковороди. Той був веселий і говіркий, як ніколи, жартував, розповідав про себе, про свої мандрівки. Потім вийшов у сад. Довго ходив по перехресних стежках, зривав плоди і роздавав їх хлопчикам, що працювали в садку.

Він уже відцвів, відшумів, як оці дерева, що журно губили листя. Ось-ось, можливо, й завтра він відійде в природу, перетвориться в землю, в соки і крони дерев. Станеться страшна і буденна справа, його час перейде у вічність.

Він жив просто та гарно і вмирав так само... В час плачу він учив людей сміятися. Бо голова і хвіст змія вічності - це одне, і все починається спочатку. Він зберіг до останньої хвилини ясний розум та зробив це для людей...

Уже вечоріло, коли сам господар пішов шукати Сковороду і застав його під гіллястою липою. Сковорода копав яму - досить довгу та глибоку.

- Що це, друже Григорію, чим-то ти зайнятий? - спитав господар, підійшовши до гостя.

- Пора, друже, закінчити мандрівку, - спокійно відповів Сковорода. - І так усе волосся злетіло з бідної голови. Пора заспокоїтися.

- І, брате, дурниця! Досить жартувати, ходімо!

- Іду! Але я прохатиму тебе попереду, мій добродію, хай тут буде моя остання могила.

... Сковорода пішов у свою кімнату, одягнув чисту білизну, помолився Богу і, підклавши під голову свої рукописи та сіру свитку, ліг, склавши навхрест руки.

... Довго чекали на нього з вечерею. Сковорода не з'явився. Другого дня вранці до чаю теж, до обіду так само. Це здивувало господаря. Він насмілювався увійти до Сковороди, щоб розбудити, однак той лежав уже холодний, закостенілий.

Поховали його під липою, а на хресті над могилою написали те, що заповів сам Григорій Сковорода: "Світ ловив мене, та не впіймав".

Як зрозуміти цей загадковий напис? Чому саме такі слова заповів написати Сковорода? Про це ви дізнаєтеся у ході уроку.

V. Основний зміст уроку

1. Григорій Савич Сковорода (03.12.1722–09.11.1794). Життя і творчість видатного філософа, просвітителя, поета

Повідомлення № 1. Г. Сковорода - звичайна людина

(Звертається увага на портрет митця, фотоілюстрації.)

Про Г. С. Сковороду до наших днів дійшли з тих далеких часів дуже скупі, а часом неточні відомості. Архівних матеріалів залишилось зовсім мало. Майже всі дослідники користуються єдиним документом - короткою біографією Г. Сковорода, написаною найближчою до нього людиною, його улюбленим учнем і найпершим другом Михайлом Ковалинським.

Деякі свої листи і твори Г. Сковорода підписував так: «Григорій Варшава Сковорода». Що це за «Варшава»? Виявляється, що в 1773 році Михайло Ковалинський, будучи у Швейцарії в час закордонної подорожі, бачив у м. Лозанні відомого в той час філософа Данила Мейнгарда. Цей чоловік дуже вразив Ковалинського своєю дивною схожістю за зовнішнім виглядом зі Сковородою. Це і розповів Ковалинський своєму другові, коли вони зустрілися у 1775 р. З того часу, як свідчить М. Ковалинський, «Сковорода возлюбил его заочно и с того времени начал подписывать на письмах и сочинениях своих имя свое тако: Григорий вар (евр. син) Сава Сковорода, Даниил Мейнгард».

Повідомлення № 2. Дитинство. Роки навчання

Народився Григорій Савич Сковорода 22 листопада (3 грудня за новим стилем) 1722 року в селі Чорнухи (тепер Чорнухинського району) на Полтавщині в бідній козацькій сім'ї.

Про дитячі роки майбутнього письменника і філософа відомо мало. Сковорода зростав серед трудового народу і чудової природи рідного краю. Його дитячу уяву вражали зелені простори і лісова тиша, густо порослі чагарником береги річки Многи, спів птахів, шелестіння трав. Змалку він виявляв нахил до музики і пісні. Від людей праці вчився шанувати труд і трудівника, виховувався на народних переказах, думах, піснях, що їх розносили тоді по Україні кобзарі і лірники. Не випадково письменник у своїх філософських творах не раз посилався на враження дитинства.

Де здобув Сковорода початкову освіту - точно невідомо. Очевидно, за тодішнім звичаєм, батьки віддавали його спочатку в науку до дяка, а потім у Чорнухинську церковно-парафіяльну школу, де він швидко виявив здібності до науки, співу і музики.

Після здобуття початкової освіти в рідному селі Сковорода у 1734 році стає студентом Києво-Могилянської академії, де навчався з перервами близько десяти років.

Г. С. Сковорода охоче навчався в академії і завдяки своїм здібностям робив великі успіхи в науках. Так, він здобув ґрунтовні знання з мов - грецької, латинської, польської, староеврейської, німецької.

У грудні 1741 р. згідно з царським указом Сковороду разом з іншими музично обдарованими студентами взяли до придворної хорової капели цариці Єлизавети, де він близько трьох років був співаком.

У 1744–1745 рр. Сковорода вчиться в класі філософії.

Повідомлення № 3. Останні роки навчання Г. Сковороди в академії, його подальша діяльність.

У серпні 1745 р. непосидючий Сковорода знову вирушив у світ. Як знавець музики та деяких іноземних мов у складі російської місії, котру очолював генерал Ф. Вишневський, Сковорода побував у Відні, Братиславі та деяких інших містах Угорщини, Австрії, Словаччини, познайомився з їхнім життям, побутом, культурою.

Восени 1750 року Сковорода повернувся на Україну. Тоді ж його призначили на посаду викладача піітики в Переяславський колегіум, де він одразу виявив себе педагогом-новатором. Йому так полюбилася його робота і учні, що він написав для них спеціальний курс під назвою «Разсужденіе о поезіи и руководство к искусству оной». Застосовані молодим педагогом нові методи викладання викликали заперечення єпископа Никодима Сребницького, якому підлягав колегіум, «По сему Сковорода выгнан был из училища Переяславскаго не с честію».

Після втрати місця викладача в Переяславському колегіумі Сковорода восени 1751 р. повертається до Києва і ще два роки навчається в академії, в богословському класі. Він не хотів іти в ченці, збільшувати ряди церковників, до яких завжди мав велику відразу. Тому митець залишає академію, не закінчивши її повного курсу, і в січні 1754 р. стає в с. Ковраї домашнім учителем у поміщика Степана Томари, навчаючи та виховуючи його сина Василя.

У 1755 р. Сковорода повертається до Переяслава і там деякий час живе у свого приятеля. Прожиті на Переяславщині роки (1755–1759) були важливим періодом у діяльності мислителя. Тут він ближче зійшовся з народом, пройнявся його прагненнями і помислами.

З 1759 р. Григорій Савич викладав спочатку поетику, а потім етику в Харківському колегіумі, дотримуючись свого новаторського способу навчання студентів. І тут церковники та вельможні пани зводили на нього наклепи, доносили єпископові й губернатору, звинувачуючи в протиурядовій та антирелігійній діяльності. Через постійні переслідування і гоніння Сковорода змушений був двічі переривати на один рік викладання в Харківській колегії, а з 1769 року більш не займав жодної офіційної посади.

Повідомлення № 4. Мандрівний спосіб життя

Наступні двадцять п'ять років (аж до смерті) Григорій Савич вів мандрівний спосіб життя, яке збагачувало його новими знаннями про становище трударів, посилювало демократичність світогляду. Особливе значення мали для нього зустрічі й розмови з учасниками гайдамацького руху під керівництвом Гонти й Залізняка, перекази про повстання в селі Турбях та інших місцевостях України.

Не маючи сім'ї, власного пристанища й постійного прибутку, Григорій Савич перебував у самій гушці народу. Він жив то в одних, то в інших знайомих селян чи дрібних шляхтичів по селах, на пасіках, в лісах, степах. Тут писав він філософські праці та художні твори. Все його майно вміщалося в торбі: найпотрібніші речі, рукописи, книжки, за поясом — сопілка, в руках - посох, на плечах - селянська свита. Він обійшов майже всю Україну, Воронежчину, Курщину, Орловщину, побував під Москвою, в

Приазов'ї та інших місцях. Багато разів світські й церковні чиновники, знаючи про його високу освіченість і різноманітні таланти, пропонували йому вигідні посади, чини, багатство, але Сковорода завжди відмовлявся.

У середині 1794 року, хворий і знесилений, Григорій Савич прибув у село Пан-Іванівка (тепер Сковородинівка) на Харківщині. Якось до господаря зібралися гості послухати повчань філософа. Він був веселий, цікаво розповідав про свої пригоди. А потім вийшов. Знайшли його тільки надвечір - на узвишині біля діброви копав глибоку й довгу яму. Закінчивши роботу, він виклав дно ями дубовим листям з рідних Чорнух. Потім він повернувся до своєї кімнати, умився, одягнув чисту сорочку, поклав у голови книжки та рукописи, ліг і вкрився свитиною. Заснувши, він більше не прокинувся. Сталося це 29 жовтня 1794 року. Згідно з його власним заповітом на надмогильному камені висічено: «Мір ловил мене, но не поймал».

Повідомлення № 5. Творча спадщина митця

Твори Сковороди - одна з визначних сторінок в історії української літератури XVIII ст. Глибоко ліричні, сповнені філософських роздумів, вони служили інтересам трудового народу. Перебуваючи на Херсонщині, Григорій Савич написав значну частину віршів збірки «Сад божественних пісень», учителюючи в Харкові, латинськими і українським віршами написав «Байки Езопові» (1760)

У 1766 р. філософ написав «Вхідні двері до християнської добродетельності», наступного року філософські твори «Наркіс. Розмова про те: визнай себе» і «Симфонія, названа книга Асхань про пізнання самого себе».

Упродовж 1769–1774 рр. Сковорода написав збірку прозових байок «Байки харківські», «Бесіду, названу двоє, про те, що блаженним бути легко», і «Діалог, чи Розмова про стародавній світ», а також твори: «Розмова п'яти подорожніх про справжнє щастя в житті» («Розмова дружня про душевний світ»), «Кільце», «Розмова, звана алфавіт, чи Буквар світу». Збірник «Байки харківські» - перші 15 з них написані в 60-х роках, решта - в 1774 р.

У 1775–1776 рр. були написані твори «Книжечка, названа Silenus Alcibiadis, сиріч Ікона Алквіадська» («Ізраїльський зміст») та «Книжечка про читання Святого Письма, названа Дружина Лотова.

Твори «Суперечка архістратига Михайла з сатаною про те: легко бути благим», «Про Біса з Варсавою» були написані в 1783–1784 рр.

У 1785 р. Сковорода об'єднав тридцять віршів, написаних у різний час, у збірку «Сад божественних пісень».

У 1787 р. він написав «Вдячного Еродія» і «Убогого Жайворонка», а в 1791 р. завершив філософський твір «Діалог. Ім'я йому - Потоп зміїний».

Повідомлення № 6. Г. Сковорода - просвітитель

Григорій Савич замислювався над тим, як допомогти своєму народові. Тому він вирішує здійснювати просвітницьку діяльність серед народу: в дохідливій формі пояснював людям різні явища життя суспільства і природи, викладав свої філософські та педагогічні ідеї; у вільний час учив грамоти селянських дітей.

Філософ-просвітител ь твердив, що навчання допоможе швидше й точніше виявити природні задатки кожної людини, сприятиме успішному оволодінню знаннями й уміннями, необхідними для продуктивної праці, корисної собі й суспільству.

У педагогічних поглядах Г. Сковороди було багато спільного з тими, які висловлювали інші просвітител ь.

Повідомлення № 7. Григорій Савич - філософ

Як і всім просвітител ь, філософії Сковороди був властивий пантеїзм (вчення, що ототожнює Бога і природу, тобто стверджує, що світ є двоєдиним - органічним злиттям Духа і матерії). Основним предметом філософії, твердив Сковорода, є людина, її внутрішній світ і діяльність, інтереси й прагнення, здоров'я і щастя.

Ідею «пізнай себе самого», висунуту давньогрецькими філософами (Сократом, Платоном та ін.) ще за п'ятсот років до нашої ери, Сковорода підніс і розвинув далі. Пізнати себе людині потрібно для того, щоб виявити здібності, закладені в неї самою природою, усвідомити свої фізичні й розумові можливості та особливості характеру. Це дасть змогу обрати відповідний рід трудової діяльності - «сродну працю». Трудитися слід для того, щоб забезпечити свої духовні й тілесні потреби і приносити користь суспільству. Сам процес виконання «сродної праці» та усвідомлення того, що результати її високоякісні, корисні суспільству й собі, роблять людину щасливою.

Г.Сковорода був співцем праці. Він бачив у ній основу і смисл життя. «Жизнь и дело есть одно и то же», - твердив він.

Свої філософські твори Г. Сковорода писав так, щоб вони були зрозумілі не тільки освіченим людям, а й неосвіченим - будили їхню свідомість, учили думати, змушували замислюватися над різними явищами життя. Вважаючи, що пробудження народу відбудеться поступово - в міру підвищення рівня освіти й моральної досконалості, Г. Сковорода не дає відповіді на запитання про те, хто керуватиме новим суспільством, якою може бути «його структура».

Сценарій виступу до радіопередачі

«Педагогічні істини Сковороди»

Ведуча.

Доброго дня, шановні слухачі! В ефірі передача «Педагогічні ідеї». Тема нашої сьогоднішньої розмови «Педагогічні істини Г.Сковороди».

Ми всі знаємо ім'я Григорія Савича Сковороди - людини, якій судилося стати гордістю української нації. Більшість знає Сковороду переважно як видатного філософа, оригінального поета і, на жаль, менше як народного педагога. Вже понад 24 роки Україна наша є незалежною, а школа - національною, тому педагогічна спадщина Григорія Савича стає національним скарбом. Педагогічні погляди Сковороди ніколи не втратять своєї значущості, навпаки: з часом вони ставатимуть зрозумілішими вихователями загальнолюдських гуманістичних ідеалів. Гість нашої передачі кандидат філософських наук, професор, завідувач кафедри української мови ХНПУ імені Г.С.Сковороди Олена Андріївна Олексенко погодилася розповісти про педагогічні ідеї славнозвісного просвітител ь, філософа і письменника Г.Сковороди.

Олена Андріївна.

Протягом усього свідомого життя Г.Сковорода був невтомним трудівником на ниві освіти, педагогом – водночас і учнем, і вчителем. Він учив народ, де тільки можна було: в школі, по хатах, на цвинтарі, на роздоріжжі, на шляху, на базарі. Таємнича сила впливу Г.Сковороди на учнів і оточення виявилась в повній відповідності між тим, чого він навчав, і його особистим життям. За словами його життєписця І.М.Снігерьова, він жив більше для інших, ніж для себе, говорив чисту правду людям і вмер, не жалючі, що був все життя учителем – мандрівником, а щонайбільше – учнем.

Свої педагогічні погляди філософ виклав у діалогах, віршах, притчах, листах. Проблема виховання присвячено притчі «Вдячний Еродій», «Убогий жайворонок», «Байки Харківські».

Педагогічні погляди Сковороди втілюють основні напрями прогресивної педагогіки: демократизм, гуманізм, високу моральність, любов до Батьківщини і народу. Будучи прихильником принципу народності у вихованні, відстоював думку, що воно має відповідати інтересам народу, жититися з народних джерел і зберігати в житті кожного народу, висміював дворянсько – аристократичне виховання, плазування перед усім іноземним.

На його думку, мета виховання – підготовка вільної людини, гармонійно – розвиненої, щасливої, корисної для суспільства, людини, здатної жити і боротися. Провідне місце у всебічному розвитку відводив розумовій освіті, яка допомагає людині пізнати себе, навколишній світ, суть щастя. Відстоював рідну мову в школах. Особливу роль відводив формуванню моральних якостей особистості, зокрема таких, як любов до вітчизни і праці, людяність, дружба, чесність, сила волі.

Першими вихователями дитини вважав батьків, а тому зневажливо ставився до тих батьків, які передоручали виховання своїх дітей іншим, порівнював їх із зозулями, що підкидають яйця в чужі гнізда.

Вирішальну роль у вихованні він відводив і вчителям. У процесі навчання треба враховувати нахили і здібності дітей, їх вікові та індивідуальні особливості.

Як учитель Г. Сковорода високо підносив словесні методи навчання: розповіді, розмови, співбесіди.

«Всяк бесѣдник, – говорив він, – есть сѣятель», а « разговор есть собщение мислей и будто взаимное сердце лобызание». Бесіда «орошує», вона, як магнітна стрілка, спрямовує людину, збагачує її розум і серце. «Хіба не дурень той, хто уникає людей так, що зовсім ні з ким ніколи не говорить? Божевільна така людина...» – писав Сковорода.

Привертають увагу високою силою «учительні» твори Г.Сковороди. 1766 року він написав літературно – педагогічний твір «Начальная дверь ко христіанському добронравію», який є викладом вступної лекції до курсу, що читав Сковорода у Харківському колегіумі.

Ідеї, викладені у творі «Начальная дверь ко христіанському добронравію», не втратили своєї цінності й у наші дні: «Прекрасна і велична любов до чесноти. Бо не можна не поважати того, в кому вбачаєш оселю чесноти, адже де любов до чесноти, там повинна бути гідність».

Коштовним дарунком Г.Сковороди прийдешнім поколінням є його праці, риторично довершені, що слугують і сьогодні зразком дидактично налаштованої літератури. Читайте Сковороду.

Ведуча.

Ось кілька педагогічних порад Г.Сковороди:

- «Немає години, непридатної для занять корисними науками, і хто помірно, але по стійно, вивчає предмети, корисні як в цьому, так і в майбутньому житті, тому навчання – не труд, а втіха»,
- «Хто думав про науку, той любить її, а хто й любить, той ніколи не перестає навчатись, хоча б зовні він і здавався бездіяльним»,
- «Як глухість є матір'ю всіх пороків, так мудрість є справжньою матір'ю як наших чеснот, так і скромності»,
- «Наскільки важким є все те, що непотрібне і нерозумне! Наскільки легким і солодким є все те, що справжнє і потрібне».

Дякуємо Олені Андріївні, що розповіла про педагогічні погляди Григорія Сковороди.

У студії з вами була Дрімуш Оксана. До нових зустрічей!

Слово вчителя

Сковорода – великий педагог і християнський просвітител, взірець християнського соціального активізму.

Педагогічні погляди Сковороди розкриваються у притчі «Вдячний Еродій (журавель)», вірші «Убогий Жайворонок», збірках «Сад божественних пісень», «Байки харківські».

У центрі уваги педагога Сковорода ставив розумовий розвиток людей, який необхідний для пізнання навколишнього світу і самого себе в ньому.

- Пошук сенсу людського буття.

Навчання у Києво-Могилянській академії та піші мандрівки по країнам Європи; прослуховування курсів наук у Віденському, Тарнівському, Краківському університетах; робота у Переяславському (1753-1757), Харківському (1759-1766) колегіумах, в архівах Києво-Печерської лаври; мандрівки Лівобережжям.

Г. Сковорода – домашній учитель сина С. Томари Василя (у с. Ковраї) у 1757 – 1759 роках.

- Пізнаючи себе та самовдосконалюючись, шляхом «цілковитої перемоги духу та душевного спокою» кожний зможе досягти щастя;
 - Праця – основа суспільного життя («чим краще добро, тим більшим трудом обкопалося воно, як ровом», а «хто труда не перейде, і до добра той не прийде»);
 - Обов'язки батьків: породити дітей, потурбуватися про їхнє здоров'я, навчити вдячності;
 - Виховувати дитину на основі принципу «сродності» (Сокола швидко навчити літати, але не черепаху) (природовідповідності). Природні здібності розвивати (для чого вона народжена);
 - Принцип народності («повинен узнати свій народ і народ у собі»);
 - Істинність життя – не у складності, а в «простоті» («ми повинні дякувати Богу, що він створив світ так, що все просте – правда, а все складне – неправда»);
 - «В істини проста мова» (просвітницькі уроки серед селян).
- Віддзеркалилися головні напрями прогресивної педагогіки

- гуманізм;
- народність;
- природовідповідність;
- висока моральність;
- патріотизм.

Прояв високої духовної і моральної культури педагога, коли звертаєшся: найдорогоцінніший мій друже, дорогий мій друже, найулюбленіший друже ...

Головна педагогічна ідея Сковороди – трудове виховання за принципом «спорідненості».

Досвід, практика, життя – джерело усіх знань.

Школа має бути доступна кожному.

Виховний ідеал – людина

- справедлива
- щира
- вдячна
- скромна
- життєрадісна
- великодушна
- сердечна
- працьовита...

«Хто помірно, але постійно вивчає предмети (...), тому навчання – не труд, а втіха».

«Хто думає про науку, той любить її, а хто її любить, той ніколи не перестає учитись, хоча б зовні він і здався бездіяльним» (Якому принципу навчання відповідає ця теза?)

«Правильно використав час той, хто пізнав, чого треба уникати і чого домагатися.»

«... Найкраща помилка та, яку допускають при навчанні». Чому?

2. Проблемне питання.

- То що ж, на вашу думку, мав на увазі Григорій Сковорода, заповідаючи написати на своїй могилі "світ ловив мене, та не впіймав"?

(Матеріал для вчителя).

Світ у розумінні Сковороди - це спосіб життя тогочасного суспільства, принцип стосунків між людьми, глибока соціальна нерівність.

"Світ, - писав біограф Сковороди Ковалинський, - словом і ділом переконував його, що щастя людське в тому, щоб мати всього доволі: багато чого їсти та пити, розкішно одягатися і в розвагах веселитися. Сковорода один почав говорити йому: щоб бути істинно щасливим, те все не потрібне, бо обмеження бажань, відхилення надлишку, приборкання прихотливої волі, трудолюбивість, виконання свого обов'язку не за страх, а за совість - суть, шлях до щастя".

Григорій Сковорода цінував відвертість, скромність, свободу. Він мав добру і щире вдачу, глибоко співчував стражданню людей, зневажав багатство. Згадаймо його перебування у придворній капелі. Цариця щедро нагороджувала талановитих співаків. Його, можливо, чекала доля пастуха Олексія Розумовського чи бандуриста Григорія Любистка (імператриця

нагородила їх великими маєтками), але він залишив Петербург, щоб «жити в істині».

Нам уже відомо, що у життєписі Сковороди, уже згадуваний М.Ковалинський, наводить дуже багато подробиць, які виразно змальовують просте і скромне життя мудреця: «Одевался пристойно, но просто; пишу имел состоящую из земли, плодов и молочных приправ, употреблял оную ввечеру, по захождении солнца; мяса, рыбы не вкушал не по суеверию, но по внутреннему своего расположению; для сна отделял от времени своего не более четырех часов в сутки; вставал до зари и, когда позволяла погода, всегда ходил пешком за город прогуливаться на чистой воздух и в сады", всегда весел, бодр, легок, подвижен, воздержан, целомудр; всем доволен, благодушествующ... словоохотен, где не принужден говорить из всего выводящий нравоучения, почтителен ко всякому состоянию людей, посещал больных, утешал печальных, разделял последнее с неимущими, выбирал и любил друзей по сердцу их...").

3. Скласти сенкан до образу Г. Сковороди

1) Сковорода

Справжній, народний
Мандрував, навчав, застерігав
Став народним ідеалом мудреця
Провідник правди і добра

2) Сковорода 3) Мандрівний учитель

Щирий, чесний	Непокірливий, добродушний
Спостерігав, боровся, творив	Шукав, знаходив, допомагав
Захищав інтереси народу	Переможець у життєвій боротьбі
Філософ	Гуманіст – демократ

4. Біблія і Г. Сковорода

Своїм життям, своїми повчаннями, своїми мандрівками по Україні митець наче заново відкривав людям прості істини, які народ український формував протягом тисячолітнього буття і які вписані органічно в «найдосконаліший й наймудріший орган - в Біблію. Для Григорія Савича Біблія була своєрідною аптекою, призначеною «для лікування душевного стану, не виліковного жодними земними ліками», бо «людина є всієї Біблії і кінець, і центр, і гавань».

Він не замірявся духовно переформувати все суспільство: треба зцілювати конкретну людину, відкрити їй сенс буття, шляхи досягнення людського щастя, а вже тоді вільна людина, яка пізнала саму себе, зможе змінити довколишній світ і віднайти шляхи та засоби оздоровлення суспільства.

«Якщо хочеш виміряти небо, землю і моря, - повинен спочатку виміряти себе», - писав Г. Сковорода у філософському трактаті.

В. Шинкарук так пояснює ставлення філософа до Біблії: «Сковорода дав інтерпретацію Біблії, і ця його «Біблія» так відноситься до церковної Біблії, як «Енеїда» Котляревського до «Енеїди» Вергілія. Істинний смисл, за Сковородою, полягає в прихованій за символічною формою ідеї рівності всіх людей, любові і спільності всього... Як і багато інших митців слова, Г.Сковорода намагався своєю теоретизацією Біблії відродити бунтарський

дух раннього християнства. І навчав він за Біблією ідей рівності, братства, свободи, ідей неприйняття ганебної соціальної дійсності.

Філософ прагнув намалювати картину ідеального з погляду моральності, світу, в якому стверджується істинно людський спосіб життя.

5. Г. Сковорода. Збірка «Басни харьковскія»

Загальна характеристика збірки.

Зачитування байок за вибором вчителя.

У цих байках, з одного боку, автор продовжував традиційну тематику байок Антонія Радивиловського, байок з риторик і поетик, а з іншого — виступав як новатор, що розширює ідейно-тематичні обрії байки, виводить її на шлях самостійного розвитку.

Григорій Савич визначав байку як «мудрую іграшку, що в собі ховає силу». Ця розумна штука «сверху ничто, но в серіодке чтось, снаружи ложь, но внутрь истина... картинка, сверху смешна, но внутрь благолепна». Він добре розумів, що форма байки дає йому можливість висловлювати і пропагувати свої суспільно-політичні та філософсько-етичні погляди.

Ідейно-тематична спрямованість байок шкільного репертуару була досить обмеженою потребами практичної моралі. Як і його попередники на ниві байкарства, Г. Сковорода підносить у байках дружбу, любов, розум та позитивні людські риси, показує, що справжня цінність людини визначається не одягом, зовнішньою красою, багатством, походженням, титулами, чинами, посадами, тобто не зовнішніми, а внутрішніми якостями. Ці якості — розум, знання, працьовитість, чесність, справедливість — визначають учинки кожної людини.

Найбільший інтерес становлять байки, в яких Г. Сковорода викриває негативні явища тогочасного суспільства. Насамперед байкар таврує згубність честоловства та сластолюбства, нестримного прагнення до багатства і маєтків, показує безглуздість багатства. Серед байок є також такі, які спрямовані проти ненаситного и зажерливого панства, його гонитви за славою і чинами.

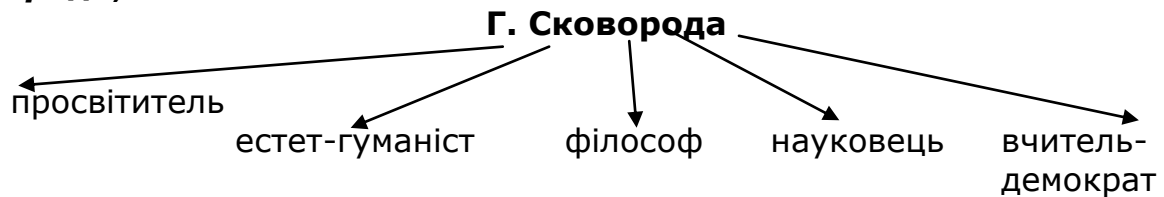
Отже, філософ-байкар вважав, що відтворення істини є характерною рисою байки: «Басня тогда бывает скверная и бабія, когда в подлой и смешной своїй шелухе не заключает зерно истины, похожа на орех свищ».

Вчитель. Ви уже раніше знайомилися з ознаками байок Г.Сковороди. Хто хоче ще раз окреслити ці ознаки?

Учень: Ознаки байок Г. Сковороди:

- писані прозою;
- здебільшого побудовані на діалогах і контрастах;
- розмова дійових осіб часто носить полемічний характер;
- містить дві частини: фабулу (коротка розповідь, діють переважно алегоричні уособлення - звірі, птахи, комахи, явища природи, предмети, іноді люди) і сентенції;
 - стислість і динамічність;
 - сатирична спрямованість;
 - наявність моралі («сили») - народна приказка, прислів'я, стисла або влучна мораль.

6. Скласти асоціативне гроно, щоб визначити сутність Сковороди, хто він є.

7. Опрацювання філософського трактату «Вступні двері до християнської добронравності».

Твір містить передмову, бесіду з 10 глав, 5 з яких – «Десятисловіє», так звані «10 заповідей божих», що були записані на 10 кам'яних дошках. Група дослідників аналізує трактат, розкриває поняття щастя, як його розумів філософ.

8. Читання та коментар окремих епізодів – доповнення вчителя.

Основні положення:

Щастя твоє в тобі самому: пізнавши себе, пізнаєш усе, а не пізнаєш себе – ходитимеш у темряві і боятимешся там, де страху й не було.

Будь добрий до всіх. Не образиш і ворога свого, коли хоч трохи спроможешся себе пізнати.

Щастя не за морями, не в царських палатах, а в наших думках, у нашому серці, в любові.

Щоб тебе любили, спершу сам полюби.

Шукаймо щастя на своїй землі, а не за морями.

Щастя не в будь-якій праці, а тільки в праці за покликанням.

9. «Мої улюблені афоризми Г. Сковороди» (учні розповідають за матеріалами, які вони розмістили на шкільному блозі)

Час. З усіх утрат утрата часу найтяжча.

Тоді лише пізнається цінність часу, коли він утрачений.

Праця. Ні про що не турбуватись, ні за чим не турбуватись - значить. Не жити, а бути мертвим, адже турбота - рух душі, а життя - це рух.

Любов. Любов виникає з любові, коли хочу, щоб мене любили, я сам перший люблю. Все минає, а любов після всього зостається.

VI. Закріплення вивченого матеріалу

Створення «асоціативного куща».

• **За допомогою «асоціативного куща» створіть «психологічний портрет» по імені Сковороди.**

Г - громадянин

Р - розумний

И -

Г - гуманний

О - обачний

Р - розсудливий

І - індивідуальний

Й - ймовірний

VII. Підбиття підсумків уроку

1. Інтерактивна вправа «Мікрофон».

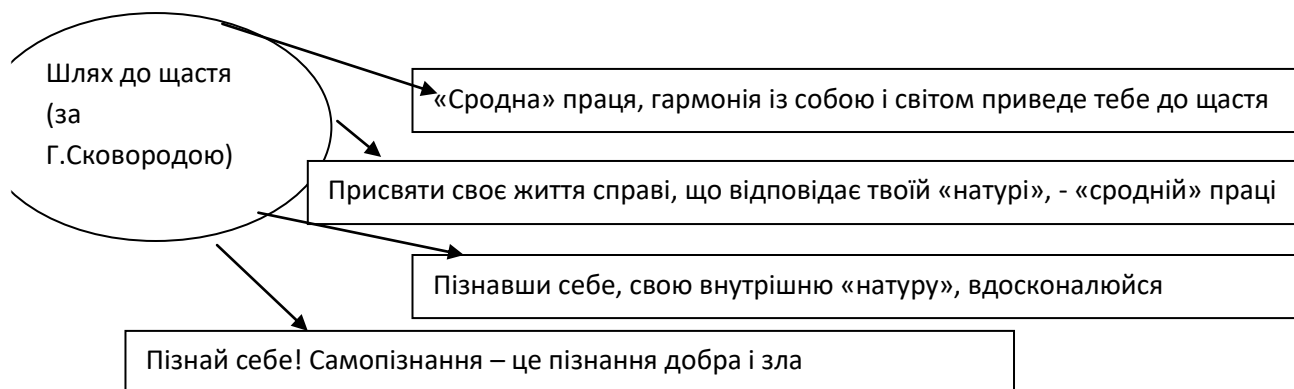
- Продовжте речення:

«Г. С. Сковорода для мене є...»

«Християнські ідеї Сковороди надихнули мене...»

«Мені найбільше запам'яталося ...»

2. Заключне слово вчителя.

Минають десятиліття, переливаючись у віки. З часом відходять у забуття великі й малі події, імена їх учасників. Та є образи, які з віками не тьмяніють, а навпаки, набувають нового забарвлення, промовляють до своїх нащадків.

До таких, безперечно, належить Григорій Савович Сковорода.

Заняття 10

Тема. Велика дружба-філія Г. Сковороди і М. Ковалинського. Унікальне листування учителя з учнем.

Мета. Познайомити учнів з епістолярною спадщиною Г. Сковороди, зацікавити їх цією сторінкою творчості філософа, розкрити поняття «дружба» за Сковородою, усвідомлення учнями необхідності в житті людини таких категорій, як дружба, взаємоповага.

Хід заняття

1. Оголошення теми, мети заняття

2. Актуалізація опорних знань учнів

Клоуз-тест (письмово)

- Справжня дружба –це...
- Дружба між учителем і учнем...
- Товариш чи друг...

Обмін думками щодо тесту

Аналіз поняття «дружба»

Висловлювання учнів:

- Дружба – взаємовідносини між людьми, засновані на довірі, ширості, спільних інтересах.
- Уміння радіти з успіху інших, підтримувати, розраджувати, допомагати, розуміти – ось що таке дружба по – справжньому.
- Дружба не може бути односторонньою, інакше це вже взагалі не дружба.

Концепт «дружба» у кращих мислителів, поетів різних часів.

(учні цитують яскраві вислови про дружбу, розкривають їхній підтекст)

- Без дружби ніяке спілкування між людьми не має цінності (Сократ).
- Без справжньої дружби життя ніщо (Цицерон)
- Нещасні не мають друзів(Джон Драйден)
- Друг – одна душа, яка живе у двох тілах(Аристотель)
- Любов виникає з любові; коли хочу, щоб мене любили, я сам перший люблю (Сковорода)

3.Основний зміст заняття

Учитель читає лист Сковороди до Михайла Ковалинського

Здрастуй, друже!

Прохаєш дати тобі поради щодо майбутнього життя твого і становища, особливо про те, з якими друзями підтримувати тобі зв'язок. Ти чиниш розсудливо, що заздалегідь піклуєшся про своє майбутнє. Але про твоє місце в житті поговоримо іншим разом... тепер же побалакаємо про друзів. З ким тобі підтримувати стосунки? - питаєш ти. Пхе! З хорошими, - відповідаю я коротко. А з хороших лише з тими, до кого в тайниках серця ти по натурі схильний. Бо це краща норма дружби, їжа добра, але що з того, якщо вона не подобається твоєму шлункові... Не дивно, що вона шкодить. Однак, якби то у нас, мій Михайле, було так багато хороших

людей, як хороших страв! Але цього можна лише бажати, мати ж - це інша справа. Істинно добра людина, тобто християнин, трапляється рідше від білої ворони. Щоб знайти таку людину, тобі потрібно буде багато ліхтарів Діогена. Що ж робити? Слід підтримувати зв'язок з тими, які кращі, ніж інші, які звичайно вважаються просто добрими. Обирати слід щирих, постійних і простих. Про щиру душу кажуть, що вона не задрісна, не злобна, не підла. Прості - не дурні, але відкриті, не брехливі, не облудні і пусті, бо таких людей ненавиджу більше Тартара. О, якби у нас було таких чим менше! Але що робити, якщо сей світ, тобто більшість людей, складається з таких?

«Світ - це загорожа для дурнів і балаган пороків», - як співає наш Палінгеній.

Тому найправильнішим я вважаю здобувати друзів мертвих, тобто священні книги. В числі живих є такі хитрі, спритні і безчесні пройдисвіти, що юнака у вічі обдурюють, вливаючи свою отруту невинній простоті і особливо нападаючи на простих, - коло них у цих змії є надія на здобич. Бо і собака не їсть собачого м'яса. О, бережись таких! Скільки моральної шкоди завдали мені посланці диявола, обманувши мене. Як хитро вони вкрадаються в довір'я, так що тільки через п'ять років ти це відчуєш. Ах! Скористайся хоч моїм досвідом! Я той моряк, що, викинутий на берег під час аварії корабля, інших своїх братів, яких чекає те ж саме, непевним голосом попереджає, яких сирен і страховищ їм треба стерегтися і куди держати путь. Бо інші потонули і відійшли у вічність. Але, скажеш ти, я можу і сам стати розсудливим під ударами долі. О мій найдорожчий друже! Хіба ти не знаєш, що багато людей зазнає аварії корабля, рятується ж небагато хто - троє з ста. Чи можеш ти ручатися, що ти врятуєшся? Якщо у тебе є ліки, невже ти з власної волі повинен прийняти отруту? Досить біди, якщо ти через свою необережність її покуштуєш.

Але дзвін кличе мене до грецького класу. Тому, якщо тобі бажано буде поговорити в інший час про те ж саме, ти мені невдовзі напиши. Так ми будемо вести бесіду про святі справи, а тим часом і стиль буде вироблятися.

Бувай здоров. Твій найбільший друг Григ. Саввин.

Учитель: перша зустріч Сковороди і Ковалинського відбулася в 1762 році в Харківському колегіумі, де Михайло навчався. Згадуючи про неї, М.Ковалинський писав, що Сковорода «одного разу, прийшовши відвідати училище і побачивши там кількох йому незнайомих, запитав, чи немає тут такого-то, племінника N.N. Той юнак випадково там був. Сковорода, поглянувши на нього, уподобав його і полюбив до самої смерті.

Виконання індивідуально-групових завдань:

1 група: Інформація про М. Ковалинського.

2 група: Листування між учителем і учнем.

3 група: Інтерв'ю з Ковалинським.

Повідомлення 1 групи:

Ковалинський Михайло Іванович – просвітницький діяч. Учень, а згодом близький друг Г. Сковороди. Завдяки Ковалинському збереглася значна частина епістолярної спадщини Г. Сковороди. Його перу належить

також перша біографія філософа – унікальна історико – літературна пам'ятка другої половини XVIII століття, яка під назвою «Житие Сквороды, описанное другом его, М.И. Ковалинским» вперше була надрукована в часописі «Киевская старина», 1886 рік.

Повідомлення 2 групи:

Листування Сквороди і Ковалинського тривало 30 років. Із самого початку вчитель поставив перед учнем найважливіші етичні проблеми: сенс життя, справжнє щастя і пошук шляхів до нього, дружба, вибір друзів, джерела чеснот і пороків. Учитель гостро ставив питання про самовиховання і самоосвіту. Під впливом Сквороди Михайло поступово визначив коло свого товаришування. Між вихователем і вихованцем утвердилися стосунки глибокого взаєморозуміння і взаємної поваги. Михайло підтримував виховні зусилля свого наставника. Повчання вчителя, його моральні настанови не викликали опору і протесту. Ковалинський одержав ґрунтовну освіту.

Повідомлення 3 групи: (один учень з групи у ролі М.Ковалинського)

Віртуальне інтерв'ю з Михайлом Ковалинським

– Михайле Івановичу, коли відбулася Ваша зустріч з Г.Сквородою?

– познайомилися в Харкові. Григорію Савовичу на той час було 40 років, а мені 18. Я навчався в Харківському колеґіумі, по закінченні якого викладав у ньому в 1766 -1768 роках поетику. Другом і наставником моїм у цей період і став Скворода.

– Що Ви можете сказати про свого навчителя?

– Одягався він пристойно, але просто; м'яса та риби не їв не через марновірство, а зі своєї внутрішньої потреби; для сну виділяв свого часу не більше чотирьох годин на добу; завжди веселий. Бадьорий, легкий, рухливий, стриманий, цнотливий, усім задоволений, добродушний; відвідував хворих, утішай печальних, ділив останнє з неїмущими, вибирав і любив друзів за їхнє серце, мав побожність без марновірства, вченість без зазнайства, поведження без лестоців.

– Ви довгий час листувалися зі своїм учителем. Яка головна мета Вашого спілкування?

– Виховна ціль є головною в цьому спілкуванні. У листах він панство називає осердям зла. Уболіваючи за мою долю, писав: «Як недалеко ти був би від загибелі, ставши учителем у панському дворі.

– Панський двір – кубло обманів і злочинів. Людина в юному віці недосвідчена, легко піддається обманові і впливові аморальності».

– Чи звертались Ви до Учителя за порадою?

– Так, прохав дати поради щодо майбутнього життя свого і становища, особливо про те, з якими друзями підтримувати зв'язок. Наставник застерігав, що друзів вибирати треба обачно, оминаючи підлабузників і криводушних. Бо нерідко нещирі друзі злучають молоду людину до непомірності, спокушуючи запевненнями, що для чистого все чисте; у таких випадках треба рішуче побороти соромливість і твердо відмовити, а надалі і взагалі відмовитися від спілкування з такими людьми.

– **Чи давав Вам Наставник поради щодо збереження здоров'я?**

– Він не втомлювався нагадувати мені, щоб я не шкодив і не руйнував свого тіла. Не зловживав м'ясом та алкоголем. «Хочеш бути легким і здоровим старцем? Дотримуйся змолоду тверезості і непорочності».

– **Чому у листах Григорій Савович називає Вас Ісааком?**

– Ім'я Ісаак перекладається як сміх, радість. Сміху як прикметі здорової душі, надавав Учитель великого значення. Сміх – рідний брат радості, що часто замінює її. «Я, радісний, вітаю того, хто радіє радістю».

– **Ви один з перших назвали свого Учителя людиною «з серцем громадянина Всесвіту». Чому?**

– Його вселенське серце вмістило в себе передусім болі й страждання власного народу, усіх знедолених, які траплялися йому його життєвими шляхами в Україні та за її межами. Він мов чистий розум, його безтурботливий дух купався у скарбах вічності, а тому обрав собі аскетичний спосіб життя, бо присвятив його «стриманості, задоволенню малим, цнотливості, смиренню, працелюбності, терпінню, добродушності, простоті манер, щирості».

Розмову записала Іванько Анастасія, учениця 9 класу

4. Підбиття підсумків заняття

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжіть речення:

- Мене вразило...
- Найбільше мене зацікавило...
- Сковорода для мене...

5. Домашнє завдання:

Написати твір-роздум про роль дружби в житті людини.

Заняття 11

Тема: Діалог культур у творчій спадщині Г.Сковороди і сучасність.

Мета:

навчальна: скласти літературний портрет українського філософа і письменника; розкрити співзвучність філософських думок Г.Сковороди з нашим часом;

розвивальна: розвивати логічне мислення, культуру мовлення.

виховна: виховувати високі моральні якості на прикладі творчості філософа; сприяти усвідомленню високої людської місії на Землі.

Тип уроку: засвоєння знань і формування вмінь

Обладнання: портрет, презентація, книжкова виставка, схема «Сутність людини».

*Доля дарувала Україні Сковороду, а ми морально зобов'язані
вслухатися в його заповіді і жити сьогодні за його величавим
посланням «Знайдімо нове серце.*

Одягнімося в одягу нових нетлінних надій, в нутро братолюб'я.

Тоді нам все живе просвітлиться, весь мир заграє і заскаче.

*Буде нам щодня Великдень, не зайде сонце нам, і місяць не
умалиться нам.*

Ми ж наречемося народом святим, людьми оновлення».

М. Жулинський

Хід заняття

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності школярів. Оголошення теми й мети уроку

Вступне слово вчителя.

Від козацького села Чорнухи на Полтавщині у широкі світи пролягла життєва дорога Г. Сковороди. Із саквою за плечима та флейтою у руці пройшов він шляхами і роздоріжжями рідного краю, а думкою вимірював простори Всесвіту і глибину правди, мудрістю і чеснотами пославивши свій народ.

Засуджуючи лицемірство і брехню, Сковорода мав життєве кредо: «Мій жребій – з голяками», звідки і безмежна довіра й любов до нього простого народу.

Нелегко було жити без сім'ї, не мати затишку рідного дому. Але «сродна праця» – обраний ним шлях, і він невтомно ніс цей хрест до останнього дня свого життя.

І сьогодні ми знову повертаємось до Г. Сковороди, щоб не просто продовжити знайомство з його творчістю і поглибити знання про видатного українського філософа, а щоб глибоко усвідомити його вчення і навчитися самим творити навколо себе світ добра і справедливості.

III. Актуалізація опорних знань учнів

*** Міні-конференція із письменником (з елементами драматизації)**

Прошу задати Григорію Савичу запитання, які ви підготували вдома.

Орієнтовний перелік запитань:

- Де і в якій сім'ї Ви народилися?
- Де здобули освіту? У якому віці відправилися до Києва на навчання?
- Як потрапили до придворної капели у Санкт – Петербурзі?
- Ви певний час викладали в Харківському колегіумі піітику. Що це за предмет?
- Якою мовою писали свої твори? Чому?
- Ви не мали роботи, коли губернатор Харківщини Щербінін запропонував Вам посаду. Що Ви відповіли?
- Чому відмовили на запрошення імператриці Катерини?
- Чому не одружилися?
- Який вислів став девізом Вашого життя?
- У чому полягає ідея «сродної праці»?
- Як, за Вашим переконанням, зробити сірі будні святом?
- У трактаті «Вступні двері до християнської добронравності» Ви радите шукати щастя не «в Америці чи на Канарських островах...», адже щастя...

IV. Сприйняття й засвоєння учнями навчального матеріалу

1. Слово вчителя

Г. Сковорода – феномен української, слов'янської та світової культури: філософської, етичної, естетичної, художньо-поетичної, релігійної, педагогічної, просвітницької, музичної, пісенної.

Як і геніальний Сократ, український любомудр мав дар діалогічності у творчості, створив шедеври в стилі «бесіди», «розмови», «суперечки», «діалогу», а також діалогову епістолярну спадщину до багатьох сучасників і М. Ковалинського.

(Аналіз творів «Бесіда, названа Двоє, про те, що легко бути блаженним», «Розмова п'яти подорожніх про істинне щастя в житті (товариська розмова про душевний мир)») [15].

Г. Сковорода вів майстерний внутрішній діалог із Богом, з природою, з сучасниками, майбутніми поколіннями, навчаючи мистецтву жити щасливою людиною.

Його діалоги мають проповідницько-пастирське спрямування. Соціотип Г.Сковороди – мудрого миротворця, старця – любомудра, який жив для Бога і народу, вивищуючи його дух, віру, мораль, слово. Псевдокультурі він протиставив вищу культуру серця, духу, думки, слова, вчинків. У діалозі з Вічністю ми пізнаємо себе у полікультурному просторі, де відбувається соціокультурна ідентифікація особистості, засвоєння християнських цінностей.

«Розмова п'яти подорожніх про справжнє щастя в житті»

Наше щастя живе у внутрішнім спокою серця нашого, а спокій у згоді з Богом (Пізнай в собі людину -1955).

«Бесіда, названа Двоє, про те, що легко бути блаженним»

Твір висвітлює теорію про двоїсту природу речей: зовнішню (матеріальну) та внутрішню (духовну).

У центрі уваги автора – думка про людину, її щастя. Освятити, значить заснувати та утвердити. Святе значить непорушне та непохитне. Виходячи з цього, Господь є Святий, тому що може заснувати щастя –

храмину. Від Святого Бога нас відвертають солодкоголосі сирени. Сирени – це любомудри і все тілесне. Ми можемо послідувати за їх солодким співом і загинути.

Бог духовного світу – голубка.

Сирени – орел.

«Чи легко бути блаженним?»: важко бути злим; зло є непотрібне. Немає нічого не потрібнішого Царства Божого, повітря, Бога.

2. Перегляд художнього фільму «Григорій Сковорода» (режисер І.Кавалерідзе, 1959 р.)

3. Аналіз художнього фільму за таким планом:

1. Що саме Вам найбільше сподобалось у цьому фільмі? Чому?
2. Про що фільм? Які проблеми він порушує?
3. Яка, на Ваш погляд, основна думка цього фільму? Чи Ви з нею згодні?
4. Чи пропонує цей фільм якусь «мораль»? Чи він повчає? Якщо так – чому саме?
5. Які засоби (драматичні, візуальні) використані у фільмі для донесення до глядача цієї «моралі»?
6. Якою мірою ця «мораль» відповідає Вашому досвіду?
7. Які Ваші уявлення змінилися в результаті перегляду фільму?

4. Аналіз художнього фільму «Григорій Сковорода», реж. І.Кавалерідзе, 1959 р., з точки зору відображення в ньому системи цінностей та уявлень, притаманних сучасному суспільству, за таким планом:

1. Які ціннісні орієнтири (систему цінностей) пропонує цей фільм?
2. Які життєві пріоритети він пропагує? До чого цей фільм спонукає прагнути?
3. Які життєві цілі пропонує цей фільм?
4. Які ідеали визначені в цьому фільмі?
5. Які Ваші уявлення, цінності цей фільм зміцнює?
6. Якою мірою цінності (уявлення), представлені в цьому фільмі, поширені в українському суспільстві?

Слово вчителя

Напевне, ви звернули увагу, що Г. Сковорода використовує у своїй творчості велику кількість образів – символів, що несуть певне смислове навантаження, прихований зміст. Я пропоную розшифрувати значення деяких з них.

«Образи – символи у творах Г.Сковороди»

Символ

значення символу

Церква

людська душа

Сонце

віра, внутрішній світ

Змій

добро і мудрість, зло і підступність

Голуб

мир і мудрість, спокій

Бджола

працелюбність

Олень

божественність

Джерело

суть, першопочаток

Багатьох цікавить, чи дотримувався сам Сковорода тих принципів та ідей, які пропагував. Існують відомості, що так: вставав разом з сонцем,

щоб мати змогу походити по росі; влітку ночував під відкритим небом; був вегетаріанцем; їв один раз на день після заходу сонця, бо вважав що час на вживання їжі – це час, витрачений марно; помолившись, лягав спочивати від нелегких верств шляху; навіть передбачив свою смерть.

Бліц – опитування

1. Який термін визначений у наступній дефініції: "... історична епоха суть, яка складається у використанні людського розуму для реалізації соціального прогресу".

- а) Відродження.
- б) Просвітництво.
- в) Класицизм.
- г) Ренесанс.
- д) Постмодернізм.

2. Серед перерахованих видатних діячів Просвітництва виділіть англійських просвітителів.

- а) Локк
- б) Монтеск'є
- в) Толанд
- г) Маблі
- д) Руссо
- е) Шефтсбері

3. Серед перерахованих видатних діячів Просвітництва виділіть діячів французького Просвітництва.

- а) Вольтер
- б) Гете
- в) Ломоносов
- г) Руссо
- д) Лессінг
- е) Вольф

4. Серед перерахованих видатних діячів Просвітництва виділіть діячів німецького Просвітництва.

- а) Гете
- б) Локк
- в) Радіщев
- г) Лессінг
- д) Гердер
- е) Вольф

5. Серед перерахованих видатних діячів Просвітництва виділіть діячів російського Просвітництва.

- а) Гете
- б) Ломоносов
- в) Монтеск'є
- г) Радіщев
- д) Прокопович
- е) Чаадаєв

6. Серед перерахованих видатних діячів Просвітництва виділіть діячів українського Просвітництва.

- а) Вольтер

- б) Гете
- в) Сковорода
- г) Прокопович
- д) Туптало
- е) Кононович-Горбацький

7. Хто із просвітителів сформулював ідеї буржуазного лібералізму.

- а) Ш. Монтеск'є
- б) І. Гете
- в) М. Ломоносов
- г) Д. Локк
- д) Г. Сковорода

8. Хто із просвітителів був оголошений божевільним і пізніше написав «Апологію божевільного».

- а) Ф. Прокопович
- б) М. Ломоносов
- в) П. Чаадаєв
- г) Вольтер
- д) Г. Сковорода

9. Чия робота «Еміль, або про виховання» за вільнодумство була присуджена до спалення.

- а). Дж. Толанд
- б). Ж.Ж. Руссо
- в). Вольтер
- г). Г. Маблі
- д). Г. Лессінг

10. Які права людини просвітителі вважали «природними» і «невідчужуваними».

- а). Право на життя
- б). Право на творчість
- в). Право на власність
- г). Право на працю
- д). Право на свободу

11. Виділіть основну рису людини в концепції Сковороди.

- а). Розум
- б). Достойнство
- в). Самопізнання
- г). Відчуття
- д). Діяльність

12. Хто був засновником центра Просвітництва в Україні – Києво-Могилянського колегіуму.

- а). Ф. Прокопович
- б). П. Могила
- в). Ф. Печерський
- г). І. Кроковський
- д). Д. Туптало

13. Кого із просвітителів називають українським Сократом.

- а). Ф. Прокопович
- б). М. Ломоносов
- в). П. Могила

- г). В.Мономах
- д). Г.Сковорода
- 14. Автор праці "Про дух законів".
- а). Ш.Монтеск'є
- б). Г.Маблі
- в). Дж. Локк
- г). И.Гердер
- д). Г.Лессінг

15. Як називається світогляд, який допускав Бога тільки як першопричину у першопочтовх у природному порядку речей.

- а). деїзм
- б). пантеїзм
- в). теїзм
- г). панлогізм
- д). фетишизм

16. Автор «Оратора Могілянського».

- а). Ф.Прокопович
- б). М.Ломоносов
- в). П.Могила
- г). І.Гизель
- д). І. Кононович-Горбацький

17. Що означає освічена людина у слов'янській традиції:

- а). творча
- б). мудра
- в). така, яка має багатий життєвий досвід
- г). добра
- д). ерудована

18. У чому просвітителі бачили головний шлях перетворення суспільства.

- а). революція
- б). війна
- в). віра в бога
- г). моральне виховання
- д). класова боротьба

19. У кого з відомих просвітителів вчився відомий російський просвітитель Михайло Ломоносов?

- а). Ф.Прокопович
- б). Вольтер
- в). Х. Вольф
- г). И. Гизельд).
- д)Ш. Монтеск'є

20. Виділіть характерні риси філософії і ідеології Просвітництва.

- а). все проникаючий розум
- б). теоцентризм
- в). віра в бога
- г). історичний оптимізм
- д). ірраціоналізм

V. Підбиття підсумків уроку.

Рефлексія у формі анкетування

1. Чи сподобався тобі урок?

- А) так, дуже
- Б) не дуже
- В) ні

2. Якщо урок сподобався, спробуй визначити, чим саме. Для цього в наведеному переліку підкресли 1- 5 факторів, які обумовили твоє позитивне ставлення:

- Я почувався впевнено і спокійно.
- Ми вчилися самостійно здобувати і застосовувати знання.
- Вироблялося вміння працювати в групі.
- Було цікаво
- Ми оволодівали вміннями планувати і оцінювати свою роботу
- Міцно засвоювався програмовий матеріал
- Розвивалося вміння відстоювати свою думку, аргументовано сперечатися
- Були відомі цілі і учні могли визначити рівень вимог
- Кожен розвивав власні здібності.

Заняття 12

Тема: Великі ідеї Г.С.Сковороди в контексті філософії «сродної праці» – вибору професії як запоруки виконання земної місії.

Мета: охарактеризувати ідеї Г.С.Сковороди в контексті філософії «сродної праці» – вибору професії як запоруки виконання земної місії; опрацювати діалог Г.Сковороди «Разговор, называемый алфавит, или букварь мира»; провести аналіз творів Г.Сковороди на основі концепту «сродної праці»; асоціювати образ фонтану з різноманітними трубками як ідея «нерівної рівності» на відміну від помилкової «рівної рівності». Встановити взаємозв'язок ідеалів досконалого світоустрою з ідеалами громадського самовизначення людини в єдності любові до Бога, до ближнього, життя в суспільстві любові – як кільце вічності. Організувати проведення колективної дискусії на тему: «Суспільство споживання з критерієм вигідності чи гармонійне суспільство творчо реалізованих особистостей: який твій вибір і чому?» або «Ким чи яким ти мрієш бути в майбутньому?», «Хто така істинна людина за Сковородою?», «Чи правда, що сродна професія – це майже половина щастя людини?».

Розвивати вміння аналізувати, коментувати зміст творів; формувати кругозір, світогляд учнів.

Виховувати почуття пошани до творчості Г. Сковороди, давньої літератури; любов до книги як скарбниці народної мудрості і пам'яті.

Медіаосвітній компонент: проаналізувати художній фільм «Григорій Сковорода», реж. І. Кавалерідзе, 1959р., з точки зору відображення в ньому системи цінностей та уявлень, притаманних сучасному суспільству, за таким планом: 1.Які ціннісні орієнтири (систему цінностей) пропонує цей фільм? 2.Які життєві пріоритети він пропагує? До чого цей фільм спонукає прагнути? 3.Які життєві цілі пропонує цей фільм? 4.Які ідеали визначені в цьому фільмі? 5.Які Ваші уявлення, цінності цей фільм зміцнює? 6.Якою мірою цінності(уявлення), представлені в цьому фільмі, поширені в українському суспільстві?

Методи і прийоми: пізнавальний, дослідницький, візуальний, систематизуючий, перегляд фільму, аналіз фільму.

Тип заняття: урок-семинар

Обладнання: художній фільм «Григорій Сковорода» (реж. І.Кавалерідзе, 1959 рік). Мультимедійна дошка.

Хід заняття

Епіграф уроку:...Тим часом ми проходимо крізь час. Л. В. Костенко

I. Організаційний момент

Доброго дня, діти? Прошу Вас налаштуватися, щоб попрацювати плідно (перевірка, чи клас готовий до уроку).

Рефлексія: закрили очі. Уявили промінчик доброти, який проникає в серце і душу, породжуючи тепло. Він готовий нам допомогти у пізнанні нового про творчість Григорія Сковороди.

II. Перевірка домашнього завдання

III. Актуалізація опорних знань

«Мозкова атака». Відповіді па запитання

– Що таке філософія? (Філософія – це особлива форма пізнання світу, що вивчає найбільш загальні суттєві характеристики і фундаментальні принципи реальності і пізнання, буття людини, відносин людини і світу. Також під філософією розуміють форму людського мислення, теоретичну форму світогляду. Діоген, Маркс, Сковорода, Жан-Жак Руссо)

– Що Ви розумієте в контексті філософії вибору майбутньої професії? (тлумачення учнів про вибір професії як запоруку виконання кожним своєї земної місії)

– Як Ви розумієте епіграф до нашого уроку? (відповіді-тлумачення учнів)

IV. Оголошення теми, мети заняття.

Мотивація навчальної діяльності

На сьогоднішньому уроці ми поведемо розмову про величні ідеї Г.С.Сковороди в контексті філософії «сродної праці» – вибору майбутньої професії як запоруки виконання кожним своєї земної місії. Ми зосередимо увагу на ідейно-тематичному спрямуванні програмових байок; будемо розвивати вміння аналізувати, коментувати зміст творів; будемо розвивати навички виразного читання, вміння виступати перед аудиторією; формувати кругозір, світогляд; виховувати почуття пошани до творчості Г.Сковороди. Будемо вчитися цінувати книгу як скарбницю народної мудрості і пам'яті.

V. Основний зміст роботи

1. Вступне слово. Відеозапис із дитячої студії, що діє при шкільній духовно-просвітницькій лабораторії «Сковородинівська світлиця».

Три великі таємниці є в кожного з нас: народження, кохання і смерть. Про перші ми вже неодноразово говорили на уроках літератури, а ось про останню ми поговоримо зараз:

– Від чого залежить поведінка людини у передсмертний час?

– Хто з людей, на вашу думку, не боїться смерті?

Я хочу нагадати вам легенду про останній день Г. Сковороди.

Був прегарний день. До діди́ча з'їхалося багато сусідів погуляти й повеселитися. Мали також на меті послухати Сковороду... За обідом був Сковорода незвичайно веселий і говіркий, навіть жартував, оповідав про своє минуле, про свої мандрівки. досвід. Зачаровані його красномовством, повставали всі від обіду. Сковорода зник. Він пішов у садок. Довго ходив він по перехресних стежках, зривав овочі й роздавав їх хлопчикам, що працювали в саду. Надвечір пішов сам господар шукати Сковороду й застав його під гіллястою липою, де той копав яму. Сприймавши за жарт слова про закінчення мандрівки, господар пішов до хати разом з Григорієм Савовичем. Сковорода недовго в ній залишався. Він пішов у свою кімнату, одягнув святкову сорочку, помолився Богу і, підклавши під голову сувої своїх писань і сіру свитку, ліг, зложивши навхрест руки. Довго чекали на нього з вечерею і на сніданок наступного ранку, та Сковорода не з'явився. Це здивувало господаря. Він насмілювався увійти у його кімнату, щоб

розбудити його; однак Сковорода лежав уже холодний, закам'ючений. Ця подія трапилася 9 листопада 1794 року.

- Щоб ви могли сказати про Сковороду, знаючи лише про останні години його життя?
- Якою ви собі уявляєте цю людину?

Французький поет XV ст. Франсуа Вйон писав: Я знаю, як кохають до загибелі, я знаю чорне, біле і рябе, я знаю, як Господь створив людину, я знаю все й не знаю лиш себе.

Пізнання самого себе і для Вйона, і для Сковороди було першочерговим життєвим завданням, можливо, воно і для вас стане таким.

Щоб краще усвідомити і зрозуміти феномен Григорія Сковороди, потрібно заглибитись у дивосвіт його життєвих пригод.

На сьогоднішньому уроці ви матимете можливість заслухати ряд цікавих повідомлень, які допоможуть вам відкрити велич його місії не лише в українському, а й у загальноєвропейському контексті. Зрозуміти великі ідеї Г.Сковороди в контексті філософії «сродної праці».

Клас об'єднано у 3 групи, які готували повідомлення з презентаціями та **ТЕМУ «СРОДНОЇ» ПРАЦІ В ТВОРЧОСТІ Г. СКОВОРОДИ**

1 група. Григорій Савич Сковорода (1722—1794) – український філософ-гуманіст, визначний письменник XVIII століття. Самобутність таланту та неординарність поглядів мислителя захоплювали практично всіх, хто знайомився з його творчістю. «Багато в його світогляді є дивовижно близького мені, - говорив Лев Толстой. - Я недавно ще раз його перечитав. Мені хочеться написати про нього. І я це зроблю. Його біографія, мабуть, ще краща за його твори, але які гарні й твори». Справді, біографія письменника досить незвичайна. Народившись у бідній козацькій родині на Полтавщині, він згодом став одним з найосвіченіших людей свого часу і взірцем для прийдешніх поколінь. Як обдарований студент Києво-Могилянської академії з чудовим голосом і музичними здібностями, Сковорода потрапляє до Петербурга. В грудні 1741 р. разом з іншими обдарованими студентами його взяли до придворної хорової капели цариці Єлизавети, де він майже три роки був співаком. 1745 р. - поїздка за кордон, де протягом п'яти років Сковорода відвідує лекції знаменитих учених Німеччини, Словаччини, Польщі, Італії, Австрії, знайомиться з поглядами різних філософів, удосконалює знання мов. Висока освіченість і всебічна обдарованість письменника, мудрість та інтелект робили його постать значною і помітною серед сучасників. Але різка протилежність прогресивних поглядів філософа офіційній точці зору зумовила нетривалість його перебування в різні часи на посаді вчителя. 1750 р. - Сковорода працює викладачем піітики в Переяславському коледжі. Ідейні розходження з єпископом призвели до конфлікту з ним і втрати посади. З 1757 р. - домашній учитель у поміщика Степана Томари в с. Ковраї на Харківщині. З 1759 р. - деякий час викладач Харківського колегіуму. Відмовляється Сковорода і від чернецтва та високого сану в Києво-Печерському монастирі. На пропозиції щодо прийняття духовного сану відповідав: «Я стовпотворіння собою умножати не хочу, досить і вас, стовпів неотесаних, у храмі божому», «їжте жирно, пийте солодко, одягайтесь м'яко та чернецтуйте». Обравши собі життя серед народу, мандруючи містами і селами, Сковорода спостерігає навколишній світ,

життя людей та природи, що була для нього великою і мудрою книгою, вивчаючи яку, можна зрозуміти смисл буття. За бажанням Г. С. Сковороди на його могилі золотими літерами викарбувано слова: «Світ ловив мене, але не впіймав».

2 група. Спосіб життя мав надзвичайно великий вплив на формування філософської концепції видатного просвітителя, що, у свою чергу, відобразилося в його художній творчості. Яскравим свідченням цього може бути сквородинська концепція «сродної» праці, в контексті якої відома теза «пізнай себе» наповнюється новим змістом. Йдеться вже про самопізнання та самовдосконалення людини на основі «сродної» життєвої діяльності. Праця - це всеперемагаюча сила, без якої не може бути добра і щастя. Але вона приносить радість і задоволення лише тоді, коли є «сродною», відповідає індивідуальним природним нахилам людини. Щоб бути щасливою, людина повинна пізнати себе, свої здібності і відповідно до них вибрати той чи інший вид суспільно корисної праці. Сковорода говорить про працю як найбільшу життєву потребу і найвищу насолоду. Навіть соціальну нерівність письменник розглядає з погляду ідеї «сродності». Соціальна нерівність, на думку філософа, це абсурдне явище, бо справедливо було б говорити лише про нерівність здібностей, обдарувань, тобто нерівність природного походження. Тому й класові суперечності Сковорода пояснював тільки моральними чинниками, ігноруючи соціальний момент, надаючи перевагу природним задаткам, які повинні визначати місце людини в житті. Вдосконалення суспільних відносин можливе лише за умов життя людей, заснованого на праці, яка приносить насолоду. Ідея «сродної» праці є предметом роздумів багатьох філософських трактатів Сковороди. Найвідомішим його твором, де дається аналіз цієї проблеми, є «Розмова, звана Алфавіт, чи Буквар світу». Саме цій ідеї в різних її аспектах (суспільно-політичному, естетичному, етичному) присвятив значну частину своїх творів автор першої в українській літературі збірки байок, що вийшла під назвою «Басни харьковскія» (1769—1774) [14].

Подібно творам Езопа, байки Сковороди написані прозою. Складаються вони з двох частин. Перша - це, як правило, дуже стислий виклад якоїсь події, факту; друга - тлумачення її автором, повчання, мораль або, як назвав її Сковорода, - «сила». Часто це набагато більші від першої частини філософські роздуми над тим, що таке щастя, для чого людина повинна жити. Водночас це і критика різних людських вад, які заважають їй повнокровно відчувати життя, насолоджуватися ним. Обравши літературний жанр байки, Сковорода прагне якомога повніше передати в ньому своє філософське бачення світу. Фактично, байка використовується як привід для роздумів, що могли б існувати і самостійно. Повчання, винесене за межі сюжету і розвинуте незалежно від нього, - ось що головне для автора байок. Тому така перевага надається другій частині - моралі, яка перевершує фабулу, що виконує функцію прикладу. Сама ж байка часто перетворюється в засіб викладу філософських ідей. Важливу роль у байці відіграє діалог, побудований на суперечках дійових осіб. Це видно уже з назви байок: «Орел і Сорока», «Мурашка і Свиня», «Сова і Дрозд», «Щука і Рак», «Собака і Кобила», «Орел і Черепаха» [10].

Сюжети байок оригінальні, зміст виразний, по-філософському осмислений. Так, у байці «Змія і Буфон» Сковорода говорить про необхідність праці для оновлення людей і їхнього життя. Мудра Змія помолоділа, скинувши з себе стару шкіру, лише після того, як доклала зусиль, щоб пролізти крізь вузьку щілину. Буфон же не здатний на це, бо неповороткий і лінивий. Байка вчить не шкодувати сил та енергії заради оновлення життя як окремої людини, так і суспільства в цілому: «Хто труда не докладе, той до добра не прийде». Тобто тільки праця може дати добро, відчуття молодості й щастя. Бо «чим краще добро, тим більшим трудом, наче ровом, воно обкопане». Наполегливість, силу волі виявляє також Олень - персонаж байки «Верблюд і Олень», який, долаючи труднощі, добирається до джерела з чистою водою. Між тим, ледачий і вайлуватий верблюд п'є каламутну воду. Щастя Оленя саме в тому, що Бог наділив його працелюбністю, котра допомагає йому знаходити чисту джерельну воду - іншої олені не п'ють. Спосіб життя завжди впливає на смаки та уподобання. І тому поспішає Олень, щоб якнайшвидше відшукати прозоре джерело; і тому лежить Верблюд, якому каламутна вода солодша від чистої. Досить повно висловлює Сковорода свої погляди на необхідність праці за природними нахилами у байці «Бджола та Шершень», сюжет якої був досить поширеним серед російських байкарів XVIII століття. Паразит Шершень насміхається над Бджолою, вказуючи їй на те, що вона така дурна: працює не так на себе, як на інших. Але Бджола називає Шершня дурнем, бо для неї праця - найсолодша річ («нам незрівнянно більша втіха збирати мед, ніж їсти»). Хоча «мед любить їсти і ведмідь, та й шершень теж лукаво його дістає». Бджола пояснює «пану совітнику», що вони саме й народилися для того, щоб збирати мед, а жити без цієї праці і досхочу мед їсти - то для них «все одно, що смерть». Саме у «сродній» праці отримує Бджола задоволення, тільки в ній вона відчуває себе щасливою. Байка переростає в цілий трактат, пересипаний багатьма фактами із життя, біблійними висловами, посиланнями на Епікура, Цицерона. Сковорода наводить багато прикладів, доводячи, що щастя людини - в «природженому ділі», що немає нічого гіршого, «як купатися в достатку і смертельно мучитися без природженого діла».

3 група. Крім збірки байок, Г. Сковорода залишив нам окремі вірші та притчі, а також чудову поетичну збірку «Сад божественних пісень», до складу якої увійшло тридцять творів, написаних протягом 1757—1785 рр.

Медіаосвітній компонент: власний продукт – відеозапис «Абетка». Епітет «божественний» слід найпевніше розуміти як «прекрасний», чудовий». Тема творів різнобічна. Взагалі, це своєрідний ліричний щоденник, в якому відбилися роздуми, події, настрої автора, передані в різній формі: панегірики, сатиричні вірші, пісні про природу та її красу. Проблема «сродної» праці не є предметом окремої розмови в цій збірці. Хоча певною мірою інколи вона просвічує з підтексту деяких поезій - і пейзажних віршів, і тих, де автор передає свої роздуми про людину і світ, і тих, які мають явно соціальне спрямування, носять викривальний характер.

Як бачимо, філософське вчення Г. Сковороди про сутність людини відображувалося в творах письменника, знайомство з якими у багатьох ще попереду. Безперечно, написані не зовсім звичною для нас мовою, з

використанням старослов'янських, українських, російських, а інколи й латинських слів, твори Сковороди непрості для сприйняття, що деякою мірою ускладнює знайомство з ними. Але велика мудрість і глибокий зміст цих творів видатного українського просвітителя роблять їх саме сьогодні необхідними й актуальними для читача.

Кожній групі для презентації своєї теми надається 5 – 7хв.

Інші групи слухають і занотовують найважливіші дати, події.

Підсумкова бесіда за презентаціями

- Чим зацікавив вас життєвий приклад Г. Сковороди?
- Чи можна, взагалі, назвати його життя прикладом? (Так, він жив, як навчав, і навчав, як жив.)

Медіаосвітній компонент: перегляд фільму «**Григорій Сковорода**» (1959, реж. **І. Кавалерідзе**)

Олександр Гай зіграв Григорія Сковороду.

Проаналізувати художній фільм «Григорій Сковорода» за планом:

1. *Що саме Вам найбільше сподобалось у цьому фільмі? Чому?*

2. *Про що фільм? Які проблеми він порушує?*

3. *Яка, на Ваш погляд, основна думка цього фільму? Чи Ви з нею згодні?*

4. *Чи пропонує цей фільм якусь «мораль»? Чи він повчає? Якщо так – чому саме?*

5. *Які засоби (драматичні, візуальні) використані у фільмі для донесення до глядача цієї «моралі»?*

6. *Якою мірою ця «мораль» відповідає Вашому досвіду?*

7. *Які Ваші уявлення змінилися в результаті перегляду фільму?*

Медіаосвітній компонент: проаналізувати художній фільм «Григорій Сковорода», реж. І.Кавалерідзе, 1959 р., з точки зору відображення в ньому системи цінностей та уявлень, притаманних сучасному суспільству, за таким планом:

1. *Які ціннісні орієнтири (систему цінностей) пропонує цей фільм?*

2. *Які життєві пріоритети він пропагує? До чого цей фільм спонукає прагнути?*

3. *Які життєві цілі пропонує цей фільм?*

4. *Які ідеали визначені в цьому фільмі?*

5. *Які Ваші уявлення, цінності цей фільм зміцнює?*

6. *Якою мірою цінності (уявлення), представлені в цьому фільмі, поширені в українському суспільстві?*

Бесіда за змістом фільму:

1. Гості з України в Олексія Розумовського.

2. Імператриця Єлизавета.

3. Супостат Остап Кирилович Томара – придворний уставщик.

4. Олександр Шувалов: «Кто силён, тот и прав (сила в мече)».

5. Параска Задорожня – наречена-ткачиха.

6. Г. Сковорода повернувся в академію.

7. Звідки дістав Григорій оковиту? (З-за ікони)

8. «Не бійся тієї собаки, що гавкає, а тієї, що мовчить».

9. «В темну друга Сагуру посадили, жінку продав пан».

10. Катерина II на престолі.

11. 3 роки Сковорода провів в Австрії, Угорщині, Польщі, Германії.

12. Сковорода звільнив коваля Сагуру від кандалів. Ангел божий забрав в'язня.

Вальтерянство.

Безвір'я.

За 30 сребреників – Параску продав Сидору.

На правому березі народ піднявся на повстання..

У Медведовську заворушення селян.

13. Приїхав панський син Василь, кинув Петербург, щоб учитися у Сковороди.

14. Сковорода – бунтівник, безбожник, грізний меч.

15. Параска померла.

16. Федір Воронихін – порцеляновий майстер – хотів побачити небо; генерал Кричетников виколов очі мастрові і відпустив на всі чотири сторони.

17. Імператриця запрошує Сковороду до Двору. Відмова Сковороди.

18. – Ви носите свічку перед сліпими. Ви дзвонар для глухих, а глухому не до дзвону.

- Так думаєте про простий народ ви. Народ спить, сном міцним, богатирським, але будь-який сон пробудний. Виспиться, проснеться...

Діалог Г.Сковороди «Разговор, называемый алфавит, или букварь мира» [14].

Аналізуємо твори Г.Сковороди на основі концепту «сродної праці», образу фонтану із різноманітними трубками, як ідею «нерівної рівності» на відміну від помилкової «рівної рівності».

Ідеали досконалого світоустрою пов'язуються з ідеалами громадського самовизначення людини в єдності любові до Бога, до ближнього, життя в суспільстві любові – як кільце вічності.

Колективна дискусія на тему: «Суспільство споживання з критерієм вигідності чи гармонійне суспільство творчо реалізованих особистостей: який твій вибір і чому?» або «Ким чи яким ти мрієш бути у майбутньому?», «Хто така істинна людина за Г.Сковородою?», «Чи правда, що сродна професія – це майже половина щастя людини?».

З діалогу «**Алфавіт, або буквар світу**». (Алфавіт – світ, як розгорнута книжка).

Щасливий той, хто живе по волі благого Духа.

Пагубні речі:

1. Братися за те, що тобі не підходить;

2. Нести обов'язок, противний твоїй природі;

3. Обучатися, до чого не родився;

4. Дружити, з ким не народжений дружити.

Природний труд є солодкий для того, хто трудиться.

Основа нашого щасливого буття на землі – здорова душа, бо з хворої душі виникають тілесні хвороби.

«Сродна праця» – трудитися слід для того, щоб забезпечити свої духовні і тілесні потреби й приносити користь суспільству.

«Життя і справа є одне і те ж», – твердив Сковорода

IV. Підсумок заняття

Проведення тесту, результати якого висвітяться на моніторах відразу по його закінченню.

Тестові завдання з теми «Життя і творчість Г. С. Сковороди»

1. Г.С.Сковорода народився

А у селі Чорнухах на Полтавщині;

Б у селі Великі Сорочинці на Полтавщині;

В у селі Моринці Звенигородського повіту;

Г у селі Куземин на Сумщині;

2. Г.С. Сковорода навчався 20 років

А у Харківському університеті;

Б у Києво-Могилянській академії;

В у Переяславському колегіумі;

Г у церковно – парафіяльній школі у Чорнухах.

3. Вид художнього засобу Сковороди «...совість, як чистий кришталь»

А епітет;

Б порівняння;

В антитеза;

Г епіфора.

4. Ідея «сродної праці» звучить у такому афоризмі Г. Сковороди:

А Не змагай до того, що не дано від природи.

Б Бери вершину – і матимеш середину.

В Визначай смак не по шкаралупі, а по ядру.

Г Тоді лише пізнається цінність часу, коли він утрачений.

5. Байка як літературний жанр за родовою ознакою твір

А ліричний;

Б епічний;

В ліро-епічний;

Г драматичний.

6. Г.С.Сковорода отримав при дворі Катерини II звання

А народного учителя;

Б придворного філософа;

В регента (керівник хору);

Г генерал-майора.

7. Поміркуйте і зазначте, у чому суть філософських пошуків Г.Сковороди

А у пізнанні джерела збагачення;

Б у віднайденні оптимального шляху до службового зростання;

В у віднайденні стану, коли дух людини веселий, думки спокійні, серце мирне, і все ясне, блаженне, щасливе;

Г у запереченні сутності земного буття.

8. Ідея "сродної праці" розкрита Г.Сковородою у творі

А "Вовк і Кіт";

Б "Зозуля і Дрізд";

В "Олениця та Кабан";

Г "Бджола і Шершень".

Відповіді до тесту: 1 – А 2 – Б 3 – Б 4 – А 5 – В 6 – В 7 – В 8 – Г

Заключне слово вчителя

Отже, бачимо, що Сковорода – це цілий світ, у якому багато цікавого і для нас. Його твори були і залишаються невичерпним джерелом філософської і поетичної думки. Тож сьогодні на уроці ми спробували

відкрити для себе світлицю його душі, щоб через століття почути голос, який пробуджує совість, спонукає ще й ще раз замислитися над своїм призначенням у цьому світі.

V. Домашнє завдання: Скласти сенкан «Г. С. Сковорода»
(Учитель нагадує правила складання сенкану.)

На завершення уроку хвилинка поезії.

Ми доторкнулись до святинь

О серця стук благословенний,
Що не дає спокійно спати.
Бо прибули сюди всі ми,
Щоб зерна істини пізнати.
Тут жив Мудрець Сковорода.
У цій землі знайшов він й спокій.
Тут пам'ять рокам лік скида
Й живе у Вічності високій...
Чарівний край! Свята земля!
Вся сходжена його ногами.
Співа душа, нас окриля,
Й мажорно з серця линуть гами...
Ми доторкнулись до святинь,
Що в цім краю є споконвіку.
Тут дух одвічних берегинь
Живе і житиме довіку.
Тут жив й творив філософ наш
І виклик кидав власній долі.
Він завжди знав де правда й фальш.
Тут розмовляв він з вітром в полі.
Шукав гармонію в житті –
Його тяжів душевний спокій.
Десятки верст долав в путі
Й не був ніколи самотнім...
Величний Харків. Сад скульптур.
Архітектурні форми різні.
Тут велич світових культур,
Й років минулих брами грізні.
Тут кожна вулиця і дім
Таять в собі секрети вічні.
Сковородинський дух над всім
Вита й плете вуаль величну.

Наталія Крупа

Заняття 13

Круглий стіл. Філософія щастя в житті і творчості Григорія Сковороди, або Сковорода благословенний садівник щастя.

Мета: розкриття концепту «щастя» у житті та творах відомого мислителя, велета духу і слова, виховувати позитивне ставлення до життя людини, усвідомлення ролі щастя у власній життєтворчості

Обладнання : портрет Г.Сковороди, карти мандрів Сковороди, ілюстрації до творів, відеофільм «У пошуках щастя» (з циклу культурологічних «Портрет» телекомпанії ГЛАС).

Епіграф: «Ми народилися для справжнього щастя і мандруємо до нього» (Г.Сковорода)

Перебіг заняття

I. Мотивація навчальної діяльності

1. Слово вчителя.

«Ми народилися для справжнього щастя і мандруємо до нього», «шукаємо щастя по країнах, століттях, а воно скрізь і завжди з нами; як риба в воді, так і ми в ньому, і воно біля нас шукає нас самих. Нема його ніде від того, що воно скрізь. Воно схоже до сонячного саява - відхили лише вхід у душу свою». Ці слова належать філософу і мислителю, поету і вчителю Григорію Савичу Сковороді, адже письменник мріяв про справедливе суспільство, де кожен буде жити добре. Творчість Григорія Сковороди сповнена філософських роздумів про людське щастя:

Щастя, а де ти живеш? Горлиці, скажіте!

Вівці у полі пасеш? Голуби, звістіте!

О щастя - наш ясний світ, О щастя - наш красний цвіт!

Ти мати і дім, появися, покажися!

Щастя, а де ти живеш? Мудрії, скажіте!

Чи в небі ти пиво п'єш? Книжники, возвістіте!

О щастя - наш ясний світ, О щастя - наш красний цвіт!

Ти мати і дім, появися, покажися [11].

Сковорода – цілий світ, у якому багато цікавого і для вас. Давайте на сьогоднішньому уроці спробуємо відкрити для себе світлицю його душі, щоб відчуті той вплив Сковороди, який пробуджує совість, спонукає ще раз замислитись над своїм призначенням у цьому світі.

Пропоную **переглянути уривки з кінофільму «У пошуках щастя» (з циклу культурологічних «Портрет» телекомпанії ГЛАС)**

II Оголошення теми, мети заняття.

III. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу.

1. Бесіда:

1. Не тільки Сковорода, а кожен із нас мріє про щастя для себе, своїх рідних. А як ви розумієте, що таке щастя?
2. Щастя і нещастя: які їхні взаємозв'язки?
3. Чому у нас так багато людей, які вважають себе нещасливими?
4. Чи завжди це відповідає цінностям Г.Сковороди?
5. Чи щасливі Ви?

Давайте спробуємо розібратись, яким бачить щастя Г.С.Сковорода, як і в чому радить його шукати.

2. Міні-інсценізація «Зустріч зі Сковородою» (за матеріалами шкільного блогу).

Заходить Григорій, грає на флейті.

Дівчина. Добрий день, Григорію Савичу. Ми почули, що ви завітали у наші краї.

Юнак. А можна вас дещо запитати?

Сковорода. Звичайно, друже.

Юнак. Хочемо почути вашу думку з приводу одного питання. Нас цікавить, тільки ви правильно зрозумійте, що таке любов?

Сковорода. Гм, любов? Любов!.. Це почуття не лише найсолодше і найприємніше, а й животворне. Міцна і вічна любов виникає із спорідненості дум, які зміцнюються добродієм. Але прекрасною є та любов, яка є істинною і міцною, яка не породжується тлінними речами, тобто багатством. Хто любить, той щасливий.

Дівчина. Григорію Савичу, а що таке щастя? Як досягти його?

Сковорода. Шукаймо щастя на своїй землі, а не за морями. Повне щастя, найперше, не в досягненні якогось результату, а в самому процесі за покликанням. Людина не може бути щасливою, якщо діє всупереч природі. Пізнання природи – це пізнання Бога.

Юнак. Скажіть, учителю, а як навчитись пізнавати себе?

Сковорода. Від природи, як матері, легесенько доспіває наука. Сокола навчили швидко літати, але не черепаху. Орла в одну мить навчили дивитись на сонце й забавлятися, але не сову. Всяке діло доспіває, коли природа керує, серце тоді насичується, коли освічується. Тільки не перешкоджай природі.

Сковорода. Я ходив по світу, пізнаючи життя. Мене називають філософом, а життя – це і є сама філософія. Мене запитують, чи щасливий я. Так, бо жив у гармонії з собою, моя доля і творчість нероздільні, жодного разу я не зрадив своїм ідеалам, тому світ ловив мене, та не впіймав. У спокої думок, у радуванні серця, оживленні душі – ось надра щастя.

3. Слово вчителя.

Минули роки, але роздуми мислителя не втратили актуальності. У центрі його уваги перебувала проблема щастя. Вона пов'язувалася у нього із «сродною працею», яка, на тверде переконання філософа, є необхідною передумовою щастя. Вчення про «сродну працю» у Сковороди тісно пов'язане з його розумінням життя як театрального дійства, де люди – актори виконують свої ролі. І щоб добре зіграти, треба кожному вибрати таку роль, яка відповідає його можливостям, нахилам і здібностям. Щастя досягається завдяки моральному самовдосконаленню, душевному спокою і незалежності від пристрастей навколишнього світу, умінню користуватися тим, що є, не прагнучи до неможливого. Однак стан душевного спокою не означав бездіяльності. Навпаки, улюблена справа – обов'язкова умова щастя.

Цікава й така думка Сковороди: однією з умов щастя є дружба, симпатія та природна доброзичливість людей один до одного. Думаю, що

вам, молодому поколінню, слід дотримуватись цієї поради мудреця, щоб бути чистими душею й мудрими думками.

А зараз запрошую вас обговорити проблему: «Філософія щастя в житті і творчості Сковороди» за круглим столом.

1 учень

Мене зацікавило, як про щастя говорили відомі українські та світові письменники та діячі культури та мистецтва.

Щастя! Яке б, здавалося, знайоме і зрозуміле поняття. Як часто ми чуємо це слово. Кожен, хто з'являється на світ, претендує на щасливу долю. Але чомусь одні її мають, а інших вона вперто обминає. Що таке щастя? Як його знайти? Погляди на цю вічну, як світ, проблему дуже різняться. Пропоную звернути увагу на вислови відомих людей про щастя:

(демонстрація слайдів з афоризмами)

- Хто щасливий? Хто дає багато, а бере найменше (М. Коцюбинський).

- Найщасливіші і в той час найпрекрасніші люди ті, хто прожив своє життя, піклуючись про щастя інших (В. Сухомлинський).

- Щастя - це відчуття гармонії із зовнішнім і внутрішнім світом... (О. Довженко).

- Щастя - не слава, не гроші — все це минає,

- Щастя - це друзі хороші, шана людська. (О. Підсуха)

- **У щастя людського є рівних два крила: троянди й виноград – красиве і корисне (М. Рильський)**

- **Найпрекрасніші і водночас найщасливіші люди ті, хто прожив своє життя, піклуючись про щастя інших (Василь Сухомлинський)**

- **Необхідний аксесуар щастя – це впевненість, що живеш правильно. (Антон Макаренко)**

- **Щастя – це трикутник, а в нім три боки: віра, надія, любов. (Богдан-Ігор Антонич)**

- Найщасливіша людина та, хто дарує щастя найбільшій кількості людей (Дені Дідро)

- В кожній людині - сонце. Тільки дайте йому світити. (Сократ)

- Досконалим з людей можна рахувати ту людину, яка прагне до досконалості; щасливим же з людей можна рахувати того, хто усвідомлює, що він вже досягає своєї мети (Сократ)

2 учень.

Я опрацював філософський трактат Г.С.Сковороди «Вступні двері до християнської добронравності». Виділив поняття щастя, як його розумів філософ:

(демонстрація слайдів)

1. Щастя твоє в тобі самому: пізнавши себе, пізнаєш усе, а не пізнаєш себе – ходитимеш у темряві і боятимешся там, де страху й не було.

2. Будь добрий до всіх. Не образиш і ворога свого, коли хоч трохи спроможешся себе пізнати.

3. Щастя не за морями, не в царських палатах, а в наших думках, у нашому серці, в любові.

4. Щоб тебе любили, спершу сам полюби.

5. Шукаймо щастя на своїй землі, а не за морями.

6. Щастя не в будь-якій праці, а тільки в праці за покликанням.

3 учень

Коли ми шукаємо щастя за Сковородою, то не можемо обминути байок. Адже темі щастя присвячено більшу їх частину. Г.С. Сковорода уклав першу в Україні збірку байок. У своїх байках він показав працю як сенс життя, як необхідну природну потребу. Такими твором є «Бджола та Шершень», де протиставлені трударі та нероби. Шершні – паразити, «що живуть крадіжкою чужого», а Бджола – «се символ мудрої людини, яка у природженому ділі трудиться». Наша група підготувала читання байки "Бджола та Шершень" у особах (**читання байки у особах**)

4 учень

У своїх байках автор засуджує панівні верстви з їх пихатістю, нахабством, беззаконням. Більшу частину складають твори, в яких провідною є думка про необхідність жити «за природою», про те, що праця за нахилом, за покликанням, за здібностями приносить щастя людині і користь суспільству. Мене приваблюють такі рядки, де йде мова про велику радість трудитися. А праця - це справжнє джерело щастя. Нещасна людина, на мій погляд, та, що не працює або береться не за свою справу. Щастя людське не треба шукати за морем: воно в самій людині. У байці «Зозуля і Дрізд» він стверджує: «Щасливий той, хто поєднав природжену свою роботу із загальною. Вона є справжнє життя». Правда, щастя людини не тільки в природженій праці, а й у справжній дружбі, щирій, безкорисливій. Прекрасне почуття приносить щастя: «Щасливий, хто хоч саму тільки тень доброї дружби нажити спромігся».

Поет також засуджує прагнення до багатства. Автор викриває світ, де панує лицемірство, цінується тільки багатство, а бідні та правдиві люди зневажаються. Є у філософа пісня «Щастя, де ти живеш?» Тут він досліджує важливі аспекти щастя: згубний вплив багатства на людину, втрата внутрішньої свободи, цінність людського життя, мудрість, працьовитість. В останньому своєму творі автор-філософ записав: «Ми побудуємо світ кращий. Створимо день веселіший». Отже, як бачимо, письменник вірив у щасливе життя, краще майбутнє.

Напис на могильному камені: «Світ ловив мене, але не впіймав» підкреслює мудрість вчення Григорія Сковороди. Так, він вистояв, зберіг ясність розуму, чистоту совісті і відданість улюбленій справі - будити людські думки високопоетичним словом.

Я вважаю, що зараз найголовніша для мене праця - навчання. І як я буду вчитися, таким моє буде складатися особисте життя, щасливе або нещасливе.

Одного хочу: щастя, мати хорошу роботу, бути чесною людиною, жити по совісті, як хотів того великий український філософ, письменник, учитель Г. С. Сковорода.

5 учень

Наша група досліджувала філософію життя за Сковородою. Дослідження показали, що первинними засадами щастя за Сковородою були:

Істина – «Пізнаєш істину – ввійде тоді у кров твою сонце».

Натура людини – «Бути щасливим – пізнати себе чи свою природу, взятися за своє споріднене діло і бути з ним у злагоді з «загальною потребою».

Праця – «Праця – живий і невсипущий рух усього...»

Внутрішнє джерело спокою – «Шукаємо щастя по країнах, століттях, а воно скрізь і завжди з нами; як риба в воді, так і ми в ньому, і воно біля нас шукає нас самих. Нема його ніде від того, що воно скрізь. Воно схоже до сонячного саява - відхили лише вхід у душу свою».

Самовдосконалення - «Математика, медицина, фізика, механік, музика зі своїми сестрами - чим глибше їх пізнаємо, тим сильніше палять серце наше голод і спрага».

Любов - «Що є огиднішим за любов вульгарну, удавану, і, навпаки, що є більш божественним, ніж любов християнська, тобто Істинна? Хіба не любов усе поєднує, будує, творить, подібно до того, як ворожість руйнує? Любов - це початок, середина і кінець, альфа і омега».

Здорова душа - «Надмір породжує пересит, пересит – нудьгу, нудьга ж – душевну тугу, а хто хворіє на се, того не назвеш здоровим»

(демонстрація слайду)

IV. Підсумок заняття.

1. Слово вчителя.

Дякую усім за роботу. Сковорода вважав, що щастя не залежить від місця і часу, від плоти і крові, не залежить від посади, багатства і привілеїв. Чистота серця, духовний спокій, любомудріє, любов до природи, свого народу, Батьківщини, невибагливість у побуті, скромність – всі ці риси характеру були притаманні філософу. Він дуже цінував свободу і був переконаний, що вона є найвищим досягненням людини.

2. Рефлексія.

- Кажуть, щасливими не народжуються, а стають. Як ви думаєте, чи був щасливим філософ?

(Так, Григорій Сковорода мужньо вистояв перед усіма життєвими спокусами: відмовився від служби при царському дворі, багатства, пропозиції стати "стовпом церкви", одруження з коханою. Він обрав свободу – матеріальну і духовну, аскетичний, зате високоморальний спосіб життя. Відзначався чистотою помислів, глибиною думок, силою волі,

постійним самовдосконаленням, прагненням пізнати себе і світ. Завдяки цим чеснотам він був вищий за приземлене оточення, сповнене духовної черствості й жадоби до наживи. Воістину, світ ловив його, але не впіймав)

Заключне слово вчителя з елементами рефлексії.

- Був серпень 1944 року. Залишалося ще вісім місяців до завершення кровопролитної війни, яка безжально знищила десятки мільйонів людей. Ще стрясали Європу вибухи снарядів і гуркіт літаків із смертоносним вантажем, а в Західній Монголії лютувала страшна хвороба - чума. Один за одним помирали члени родини старого чабана Бавуу. Безжалісна хвороба не шкодувала ні старих, ні дітей.

На допомогу монголам відправляється експедиція на чолі з лікарем-вірусологом Любов'ю Сергіївною Соболевою. Щоб запобігти поширенню хвороби, треба спалити все стійбище. Люди вже покинули його. Та Любов Сергіївна раптом чує кволий дитячий плач. Гарячково шукає дитину серед померлих і знаходить. Це хлопчик трьох років.

Живий! Але ж навкруги лютує чума, і він не міг не захворіти. Хтось із членів експедиції висловлює думку залишити дитину, адже взяти її із собою - означає піддати небезпеці всіх учасників експедиції. Та ж хіба можна кинути безпомічне хлоп'я на вірну загибель? А що, коли хвороба не зачепила його?

Любов Сергіївна дає наказ поставити далі від табору два намети - для себе і для хлопчика. Нелегко було лікарці доглядати малого. Він лякався протичумної маски і плакав, не брав їжі. Тоді жінка йде на ризик - знімає маску. Хлопчик бачить її привітне і добре обличчя, швидко звекає і вже на п'ятий день починає одужувати.

Зранку десятого дня знеможена Любов Сергіївна, тримаючи на руках хлоп'ятко, підійшла до протичумного табору. На неї чекав великий гурт чабанів. їм вона передала здорову дитину. Тоді трапилось незвичайне: старі чабани стали на коліна перед українською жінкою, що врятувала монгольського хлопчика.

Що ж спільного між жінкою-лікарем і Сковородою, який жив за двісті років тому? **Любов Сергіївна Соболева-Сковорода - нащадок Григорія Савича по лінії брата Степана.** Так через сотні років відсвітився в нащадках гуманізм сквородинівського роду. Те, чому присвятив своє життя Сковорода, любов Сковороди до людей передавалися з покоління в покоління. Успадкувала це від своїх славних предків і Любов Сергіївна.

Життя Сковороди було взірцем не тільки для його сучасників. Багато чого можемо в нього повчитися й ми. Бо ж такі його риси, як сміливість думки, несхитність ідеалів, вірність інтересам простих людей, душевна щедрість, жадоба знань завжди спонукають людину до самовдосконалення.

— Що ж взяли ви для себе із життя і творчості Григорія Сковороди?

VI. Домашнє завдання

Написати твір-мініатюру на тему: «Що для мене означає бути щасливим?»

Заняття 14

Тема. Духовний і життєтворчий золотослів Г.Сковороди - мислителя, «досконалої Божої людини»

Мета: розглянути і розкрити сенс афоризмів видатного українського письменника і філософа Г.С.Сковороди; розвивати навички осмисленого сприйняття філософських понять і афоризмів, уміння грамотно висловлювати власні думки, почуття, спостереження; формувати світогляд школярів; виховувати пошану до народної моралі, прагнення дотримуватися її норм; прищеплювати відповідальність за доручену справу.

Обладнання: портрет, збірки афоризмів Г.Сковороди

Хід заняття

I. Організаційний момент

II. Літературна п'ятихвилинка.

Постать Григорія Сковороди в поезіях І. Драча, Б. Олійника (читають учні)
Кожна поезія завершується морально-філософським узагальненням, в якому утверджується велич вже не однієї людини, а всього українського народу

III. Оголошення теми, мети і завдань заняття

IV. Робота над темою заняття

Афоризми завжди привертали увагу філософів. Такий інтерес до афоризмів виник, очевидно, тому, що завдяки своїй універсальності вони відповідають духу епохи, є однаково близькими як науці, так і мистецтву, бо у них органічно взаємодіють принципи наукової діяльності й художньої творчості.

Теорія літератури.

Афоризм (від гр. aphorismos - відокремлюю, визначаю) - коротке лаконічне судження, яке за стислої, зручної для запам'ятовування форми містить глибоку думку. Афоризми виникли з народних приказок, що втілювали в собі багатівіковий досвід, народну мудрість, філософську думку. Афоризмами також називають крилаті слова - стислі влучні оригінальні вислови відомих письменників, що набули поширення в народі через дотепність чи широту філософських узагальнень.

Великим майстром афоризмів був Г.Сковорода. У його філософських творах можна виявити чимало влучних і оригінальних узагальнено-образних суджень. Вони мають різну синтаксичну структуру й характеризуються розмаїттям ідейно-тематичного змісту. З огляду на це можна виділити такі групи афоризмів у творах цього письменника-філософа:

1. Філософські

характеризують світоустрій

розкривають сутність життя

пропагують ідею спорідненої праці:

2. Педагогічні.

3. Етичні

акцентують моральні якості людини

містять роздуми про любов і дружбу

Ідейно-художній аналіз висловлювань. Бесіда за питаннями:

- З якою метою Г. Сковорода складав свої афоризми? Що було підґрунтям їх створення?
- Над чим змушують нас задуматися афоризми?
- Чи пов'язані крилаті висловлювання Г. Сковороди з його філософією? Відповідь вмотивуйте, наводячи переконливі обґрунтування.
- У чому полягає практичне застосування афоризмів митця?

Робота в малих групах. Аналіз афоризмів, опрацювання питань.

- Вислів, що вразив вас своїм змістом і оригінальністю.
- У чому актуальність цього висловлювання?
- Практичне застосування афоризму у власному житті.

Міні-дискусія.

Учні поділяються на групи, дотримуючись власних переконань і вміння аргументовано довести власну думку.

Група I - ті, хто вважає афористичні висловлювання Г. Сковороди доречними, потрібними, життєво необхідними.

Група II - частково поділяють думки попередньої групи.

Група III - учні, які не погоджуються зі змістом і призначенням жодного з афоризмів філософа.

Група IV - байдужі до цих крилатих фраз Григорія Савича.

Підсумок дискусії.

Рубрика «Мої улюблені афоризми Г. Сковороди».

Любов.

- Любов виникає з любові, коли хочу, щоб мене любили, я сам перший люблю.
- Що може бути солодше за те, коли любить і прагне до тебе добра душа?
- Хіба не любов усе єднає, будує, творить, подібно до того, як ворожість руйнує?
- Все минає, а любов після всього зостається.

Щастя.

- Коли ти твердо йдеш шляхом, яким почав іти, то, на мою думку, ти щасливий.
- Шукаємо щастя по країнах, століттях, а воно скрізь й завжди з нами; як риба в воді, так і ми в ньому, і воно біля нас шукає нас самих. Нема його ніде від того, що воно скрізь. Воно схоже до сонячного сяйва - відхилили лише вхід у душу свою.
- Щасливий, хто мав змогу знайти щасливе життя. Але щасливіший той, хто вміє ним користуватись.

Наука, освіта, пізнання.

- Хто думає про науку, той любить її, а хто її любить, той ніколи не перестає вчитися, хоча б зовні він і здавався бездіяльним.
- Добрий розум робить легким будь-який спосіб життя.
- Пізнаєш істину - ввійде тоді у кров твою сонце.

- Світло відкриває нам те, про що ми у темряві лише здогадувалися.
- Істина спалює і нищить усі стихії, показуючи, що вони лише її тіло.
- Більше думай і тоді вирішуй.
- Розум завжди любить до чого братися, і коли він не матиме доброго, тоді звертатиметься до поганого.
- Одне мені тільки близьке, вигукну я: о школо, о книги!
- З видимого пізнавай невидиме.
- Як ліки не завжди приємні, так і істина буває сувора.

Здоровий спосіб життя.

- Надмір породжує пересит, пересит - нудьгу, нудьга ж - душевну тугу, а хто хворіє на се, того не назвеш здоровим.
- Хіба розумно чинить той, хто, починаючи довгий шлях, в ході не дотримує міри?

Дружба.

- Як купці вживають застережних заходів, аби у вигляді добрих товарів не придбати поганих і зіпсованих, так і нам слід якнайретельніше пильнувати, щоб, обираючи друзів, цю найліпшу окрасу життя, більше того - неоціненний скарб, через недбальство не потратити на щось підроблене.
- Ти не можеш віднайти жодного друга, ненашукавши разом з ним і двох-трьох ворогів.
- Похибки друзів ми повинні вміти виправляти або зносити, коли вони несерйозні.

Праця.

Ні про що не турбуватись, ні за чим не турбуватись - значить, не жити, а бути мертвим, адже турбота - рух душі, а життя - се рух.

Хто добре запалився, той добре почав, а добре почати - це наполовину завершити.

Збери всередині себе свої думки і в собі самому шукай справжніх благ. Копай всередині себе криницю для тої води, яка зросить і твою оселю, і сусідську.

Краса.

- Не любить серце, не бачачи краси.
- Природа прекрасного така, що чим більш на шляху до нього трапляється перешкод, тим більше воно вабить, на зразок того найшляхетнішого і найтвердішого металу, який чим більше треться, тим прекрасніше виблискує.

Час.

- З усіх утрат утрата часу найтяжча.
- Тоді лише пізнається цінність часу, коли він утрачений.
- Наступний, весело освітлений день - плід учорашнього, так само, як добра старість - нагорода гарної юності.
- Вода без риби, повітря без пташок, час без людей бути не можуть.

V. Закріплення вивченого матеріалу

1.Проведення тестового опитування «Афоризми»

1. До якої тематичної групи належить крилате висловлювання: «Більше думай і тоді вирішуй»?

- а) наука;
- б) дружба;
- в) діяльність;
- г) моральні якості.

2. Афоризм, який не належить до теми «Наука»:

- а) «Добрий розум робить легким будь-який спосіб життя»;
- б) «Одне мені тільки близьке, вигукнув я: о школо, о книго!»
- в) «З видимого пізнавай невидиме»;
- г) «Краще голий та правдивий, ніж багатий та беззаконний».

3. Закінчіть висловлювання: «Не за обличчя судить, а за...»:

- а) розум;
- б) манеру поведінки;
- в) серце;
- г) погляд людини.

4. Віднайдіть початок висловлювання за поданим закінченням: «...ти перестанеш належати сам собі»:

- а) «Звірившись на море»;
- б) «Коли не озброїшся проти нудьги...»;
- в) «Більше думай...»;
- г) «Коли затулені зіниці...»

5. У чому полягає основна думка афоризму: «Всяка їжа і життя смачні й корисні, але треба знати час, місце і міру»?

- а) засудження надмірного вживання їжі;
- б) доцільність використання часу;
- в) несвоєчасне харчування людини;
- г) регулярне вживання їжі і пиття дозволяють людині уникнути нервових стресів.

2. Перегляд відеоролика « Читайте Сковороду!»

VI. Підсумок заняття

VII. Домашнє завдання

Вивчити напам'ять кілька афоризмів (на вибір)

Заняття 15

Тема: Г. Сковорода та українська література. Сковородиніана В.Стадниченка: «Іду за Сковородою», «Садівник щастя» тощо.

Мета: Аналіз Сковородиніани XIX-XXI століть, зокрема П. Білецького-Носенка (байки про Сковороду), праць І. Вернета, В. Масловича, Г. Гессе-де-Кальве, О. Мишанича, поеми П.Куліша «Грицько Сковорода. Староруська поема» та Б.Олійника «Сковорода і світ», творів І. Драча, С. Кримського, М. Поповича; книг Л. Махновця, І. Пільгука, Ф. Поліщука, В. Шевчука, Ю. Барабаша, Л. Ушкалова, Д. Кременя, Л. Костенко, В. Стадниченка та ін.

Вплив Г. Сковороди на творчість В. Капніста, І. Котляревського, Т. Шевченка (повість «Близнецы», поезія «А. О. Козачинському»).

Аналіз повісті І. Срезневського «Майоре, майоре!» із сакралізацією біографії любомудра. Медіаосвітній компонент: створити список матеріалів для медіатеки, присвяченої творчості Г.Сковороди.

Знати визначення терміна сковородиніана. Пояснювати та зрозуміти причини звернення письменників XIX – XXI століть до творчості Григорія Сковороди. Усвідомлення в різні історичні часи актуальності творчої спадщини Г.Сковороди.

Хід уроку

I Актуалізація і корекція опорних знань

Григорій Сковорода якісно розвинув, підніс на один рівень з тогочасними західноєвропейськими зразками українську філософію, педагогіку, літературу. Йому судилася першість у багатьох сферах вітчизняної культури. Він перший з українських інтелектуалів і митців здобув всесвітню славу. Став першим байкарем і поетом-ліриком у нашій літературі. Його просвітницька діяльність сприяла відкриттю першого в Україні Харківського університету, а також залучила фольклор в українське письменство. Його філософські ідеї допомогли тисячам людей піднятися на вищий духовний ступінь розвитку, відкинути марнотні спокуси світу.

Додаткове завдання

II Виклад нового матеріалу

І поезія, і проза Сковороди відрізняється жанровим розмаїттям. Так, перша включає в себе оди, духовні пісні, псалми, панегірики, віршовану байку, фабулу, елегії, послання, епіграми тощо, натомість друга репрезентована діалогами, трактатами, притчами, байками, проповідями, що сполучають у собі античні й вітчизняні жанрові парадигми. Звичайно, вони різняться як за своєю ідейною наповненістю, так і за художньою довершеністю, але попри це, постають неординарним явищем в українській бароковій літературі.

Особистість Григорія Сковороди віддавна привертає пильну увагу науковців, а його творчий доробок від початку студій над ним і по сьогодні постає «знаряддям різних ідей і поглядів». Помітне зростання інтересу до особи і творчості Сковороди в Україні та поза її межами свідчить про значущість цієї непересічної постаті в історії української культури взагалі та письменства зокрема.

Майже всі, хто писав і пише про Григорія Сковороду, відзначають, що мислитель упродовж усього життя шукав відповіді на питання про сутність людини, про можливість досягнення нею щастя, часто згадуючи у зв'язку з цим неодноразово повторюваний ним біблійний афоризм: «Мудраго очь его - во главъ его. Очъ ж безумныхъ на концахъ земль», що можна витлумачити як те, що мудрий за допомогою «внутрішнього зору», розуму здатен збагнути приховане, невидиме, а немудрий бачить лише видимість, те що лежить на поверхні речей.

Ідея «внутрішнього зору», невидимості істинного єднається у його розмислах і з центральним концептом філософування - щастям. Лише щастя вважав Сковорода найважливішим для людини. Щастя людини мусить бути побудоване на непохитній основі, а такою основою може бути тільки невидимість. Не може бути надійного щастя, побудованого на «піску плоті». Хто буде своє щастя на фундаменті матеріального, той замість дійсного щастя матиме лише його видимість; «щастя людини не в багатстві, не в чині, не в званні, бо все є плоттю, а плоть – ніщо». Щастя не залежить ні від землі, ні від небес. Наше щастя – це світ душевний, а світ цей не відноситься до речовинного. В «Жень Лотовой» письменник наголошує, що немає нічого кращого за «користь душевну», бо це ліки, їжа і здоров'я серця.

Таким видимим кроком стало специфічне видання, що побачило світ у видавництві «Криниця» 2012 року - книжка Володимира Стадниченка «Садівник щастя», в анотації до якої мовиться: «...стрижень книги-органічне поєднання сквородинівської науки про щастя людини, природженість її до праці на землі із глобальною вимогою сучасності – гармонійним розвитком суспільства».

Видання складається з чотирьох зшитків-розділів.

Перший розділ – зшиток відкриває вірш Григорія Сковороди «Пропадайте, думи трудны, города премноголюдны!» (П'єснь 13-я) зі збірки «Саду божественних пісень». Далі йдеться про ще маловідомі факти з життя любомудра з книжки Миколи Шудрі «Чолом сягнув зірок»; розповідається про відвідини автором «Садівника щастя» музею Г.Сковороди та створений на цій основі кінорепортаж «Сад, що квітне в грудні». «Благовіст над Удаєм» показує читачеві, як «десятирічний хлопець Грицько разом з батьком та іншими прочанами вирушає до Красногірського монастиря...дерев'яним містком над Многою, через круту Горлову гору, повз лісове урочище Човнова на Сухоносівку, – а далі... на Монастирщину, ... де Григорій співатиме на крилосі Троїцької церкви, ... хористи забирають Григорія з собою у півчу».

Другий розділ-зшиток розпочинається віршем Григорія Сковороди «Нехай у тих мозок рветься, хто високо в гори дметься» (П'єснь 18-я). У цьому зшитку вміщено матеріал про «Громадський організаційний комітет» Великого проекту «Григорій Сковорода – 300», до правління якого ввійшли знані національні діячі культури, науки: Олійник Б.І., Андрієвський Л.І., Гальченко С.А., Качан А.Л., Стадниченко В.Я., Ушкалов Л.В., Шевченко М.В., Янко Д.Г., Яцканин І.М. і ще 25 поважних сучасних діячів та представників громадськості України. Йдеться і про «Круглий стіл», на якому були сформульовані конкретні завдання Гранд-проекту «Григорій Сковорода – 300», що акумулює низку заходів, спрямованих на

сковородинізацію України ХХІ ст. , і, що важливо, – не тільки ті, які мають безпосередні стосунки до підготовки й відзначення 300-річчя від дня народження Григорія Сковороди, але і розраховані на подальшу перспективу.

Розділ-зшиток третій «Все про Сковороду» торкається різних аспектів життя й діяльності «нашого першорозуму», як про нього сказав Микола Вінграновський. Він містить матеріали Анастасії Ніженець «Життя зі Сковородою», Миколи Булди «Харсіцька версія» та інші розвідки, що являють значну цікавість, хоч і є інколи полярними за своїми судженнями.

До розділу-зшитку четвертого ввійшли вірші, присвячені Григорію Сковороді: Тараса Шевченка, Юрія Будяка, Миколи Вінграновського, Павла Гірника, Михайла Драй-Хмари, Ігоря Калинця, Ліни Костенко, Григорія Лютого, Андрія Малишка, Бориса Олійника, Івана Перепеляка, Максима Рильського, Івана Світличного, Василя Симоненка, Яра Славутича, Василя Стуса, Павла Тичини та ін. Ці твори вплетені у чудовий нев'янучий вінок пам'яті великому нашому гуманістові.

Виразне читання вірша [3].

Ой ні, ще рано думати про все

Ой ні, ще рано думати про все.

Багато справ ще у моєї долі.

Коли мене снігами занесе,

тоді вже часу матиму доволі.

А поки що - ні провітку, ні дня.

Світ мене ловить, ловить... доганя!

Час пролітає з реактивним свистом.

Жонглює будень святістю і свинством.

А я лечу, лечу, лечу, лечу!

- Григорій Савич! - тихо шепочу.

Минає день, минає день, минає день!

А де ж мій сад божественних пісень?

Он бачиш, хто сидить в тому саду?

Невже я з ним розмову заведу?

Невже я з'їм те яблуко-гібрид,

що навіть дух його мені набрид?!

...Прикипіли ноги до постаменту, хліб у торбі

закам'янів. - Біда, - каже Григорій Савич. -

Він мене таки спіймав, цей світ, добре хоч,

що на тому світі. Нічого, якось відштовхнуся

від постаменту, та й підемо.

...От ми йдемо. Йдемо удвох із ним.

Шепоче ліс: - Жива із кам'яним!

— Диви, дива! — Дивується трава.

Він кам'яний, а з ним іде жива!

І тільки люди зморщили чоло:

- Не може бути, щоб таке було.

Та їх давно вже хтось би зупинив!

...Тим часом ми проходимо крізь час.

Він твердо ставить кам'яну стопу.

Йдемо крізь ніч, крізь бурю у степу.

*Крізь дощ і сніг, дебати і дебюти.
Ми є тому, що нас не може бути.*

Ліна Костенко

III Усвідомлення поданого матеріалу

Григорій Сковорода дав власний рецепт щастя. Він стверджував: для того, щоб бути щасливою, людина повинна пізнати Бога, а пізнавши Бога, вона пізнає себе, пізнавши себе, вона знайде «сродну працю» (ту, до якої народжена), а знайшовши «сродну» працю, віднайде істинне щастя в житті. Створений ним образ Наркіса суттєво відрізняється від традиційного античного Наркіса, закоханого в себе. В інтерпретації Сковороди це людина, задивлена у себе, у свою глибинну внутрішню сутність. Філософ Григорій Сковорода завжди цікавився живим світом і людиною. Як зазначає В. Шевчук, саме «звідси випливає одна з великих ідей Г. Сковороди, запозичена в античних мислителів: про споріднену працю, адже спорідненість - це входження в гармонію із природою. Біда тому, хто зроджений до більшого дійства, а мусить обертатися у малих колах, займає високі посади. Щоб такого не сталося, треба пізнавати себе, розрізняти своє добро від лихого, адже добре й лихе живуть в одній людині. Немає пекла і раю поза людиною, вони в ній самій, бо в кожній людині ведеться нещадима боротьба темного й світлого начал». Власне, від людини залежить, що у ній перемає - добро чи зло. Вся моральна філософія Сковороди, його широка етична система покликані на те, аби виховати людину, здатну стати переможцем зла й апологетом добра. Український мислитель став фундатором «філософії серця», проголосивши, що саме серце є центром духовного життя людини. Цю тезу мислителя пізніше розвинули П. Юркевич і С. Соловйов.

Своє філософське вчення Сковорода сформував під впливом античної і середньовічної європейської філософії (Фалес, Піфагор, Геракліт, Сократ, Платон, Аристотель, Пліній); народної творчості (міфи, легенди, думи, перекази, народні прислів'я та приказки); вітчизняного просвітництва (Ф. Прокопович, С. Полоцький, М. Козачинський, Г. Кониський). Розвиваючи традиції Просвітництва, Сковорода відходить від догматичного наслідування своїх учителів, засвідчуючи це вже в загальнофілософській орієнтації. Всупереч своїм учителям, які зводили небесне до земного, возвеличуючи не лише розум, а й земне життя людини, він підносив природу до Бога, засвідчував другорядність людської плоті й понад усе ставив у людині істинно людське - духовність, дух, зводячи до них сутність людського життя. На відміну від науково-освітніх праць професорів Києво-Могилянської академії просвітницька філософія Сковороди мала яскравий етико-гуманістичний вияв.

Григорій Сковорода жив і творив на зламі двох визначальних для вітчизняної культури епох - часів бароко й романтизму, а відтак, його часто вважають представником тієї або тієї доби. З огляду на це Д.Чижевський відводить Сковороді центральне місце в історії української інтелектуальної традиції. Схожий погляд висловив також Ю.Бойко-Блохин. На його думку, в «духовному ланцюзі», котрий зумовлює «тривання українського духовного розвитку в століттях», особа і творчість Г.Сковороди постає проміжною ланкою між життям і креативною діяльністю

І.Вишенського та Т.Шевченка. Відтак, розуміння сквородинівської письменницької спадщини на значну міру визначає рецепцію української літератури в цілому, і без глибокого знайомства з тими писаннями годі прагнути до повноцінного осягнення культурних здобутків нашого народу.

Отже, Григорій Сковорода розвинув комплекс ідей, актуальних для свого часу, став не лише ідейним предтечею нової української літератури, а й творцем найзначнішого вчення в історії української філософської думки. Пройшовши складний шлях боротьби із зовнішнім «світом», який, попри всі зусилля, так і «не впіймав» його, Сковорода дійшов висновку, що «коли дух людини веселий, думки спокійні, серце мирне - то й усе світле, щасливе, бажане. Оце є філософія». Саме таку філософію - філософію життя і прагнув створити «український Сократ», гармонійно поєднуючи основоположні принципи своєї філософської творчості та власний спосіб життя.

Заняття 16

Тема: У «Сковородинівському колі». Слов'янські велети Духу і Слова - Г.Сковорода, Ф.Скорина, М.Ломоносов та інші. Практичне втілення ідей духовної мудрості ноосферних геніїв у сучасну життєтворчість.

Мета:

навчальна: дати учням поняття терміна «християнська аксіологія»; формувати вміння розуміти духовну єдність представників трьох братніх народів на рівні їх національних геніїв; проаналізувати художні фільми «Я-Франциск Скорина», реж. Ю. Філін, 1969р, та «Михайло Ломоносов», реж. О. Прошкін, 1986р.; зробити декодування медіатексту, спорідненого думкам філософа Г. Сковороди;

розвивальна: розвивати творчі здібності учнів;

виховна: виховувати патріотичні почуття, інтерес до слов'янської духовної культури, пошани до ушлюблених історичних діячів.

Тип уроку: засвоєння знань і формування вмінь

Обладнання: портрети Г.Сковороди, Ф.Скорини, М.Ломоносова.

Перебіг заняття

I. Організаційний момент

Емоційна готовність учнів до уроку

II. Оголошення теми, мети уроку

Мотивація навчальної діяльності

III. Сприйняття і засвоєння навчального матеріалу

Слово вчителя

Г.Сковорода високо цінував «правильну практику», яку вважав «коренем» і «плодом істини», сповідуючи Біблійне, що дерево пізнається по плодах, а віра - по ділах віри.

Розкриття благодійної, волонтерської діяльності відомих особистостей різних часів і народів, зосереджуючи увагу аудиторії на здобутках сучасних місцевих благодійників, просвітителів, які творчо трансформували християнську аксіологію, філософію серця Г. Сковороди во славу Бога й рідного народу.

Аксіологія (від грец. αξία - цінність) - наука про цінності, учення про природу духовних, моральних, естетичних та інших цінностей, їх зв'язок між собою, із соціальними, культурними чинниками та особистістю людини; розділ філософії.

Зокрема, наука про цінності освіти, у яких представлена система значень, принципів, норм, канонів, ідеалів, які регулюють взаємодію в освітній сфері і формують компонент відносин у структурі особистості.

Аксіологія виховання - орієнтація на цінності, що сприяють задоволенню потреб людини та відповідають особистим запитам і нормам у певній історичній та життєвій ситуації.

Григорій Сковорода, безсумнівно, найвизначніша, найславетніша постать в Україні доби бароко. Це перший український культурний діяч, що здобув міжнародне визнання, в такий спосіб відкривши нашу культуру, засвідчив її довершеність і самобутність. Про Сковороду написано близько

2 тисяч досліджень. Однак і в його житті, й у творчості залишилося чимало таємничого, нез'ясованого, легендарного. Отже перед нами людина-загадка, людина-легенда.

Сучасні словники й енциклопедії називають його філософом, поетом і прозаїком. Усе це так, але не тільки і не зовсім.

Ось що каже Сковорода: «Головна мета життя людського, голова діл людський є дух людини, думки, серце. Кожен має свою мету в житті; але не кожен - головну мету, себто не кожен піклується про голову життя. Один піклується про черево життя, себто усі діла свої скеровує, щоб дати життя череву; інший - очам, інший, інший - ногам та іншим частинам тіла; інший одягам і подібним бездушним речам; філософія, або любов до мудрості, скеровує усе коло діл своїх до тієї мети, щоб дати життя духу нашому, благородство серцю, світлість думкам, яко голові всього. Коли дух людини веселий, думки спокійні, серце мирне, - то й усе світле, щасливе блаженне. Оце і є філософія».

Отже, філософія, як і література, і навіть власне життя, були для нього засобом для досягнення якоїсь вищої мети. Сковорода підписуючи листи називав себе: «учитель Закона Божія», тобто він - християнський богослов. Григорій вважав своїм сенсом існування наслідувати Ісуса Христа і трактувати, пояснювати Біблію - учити Закону Божому. Так він став іноком - тобто іншою людиною яка мовила світові «ні». І то він став «світським» незалежним і мандрівним ченцем.

Свої філософські погляди Сковорода висловлював практично у всіх творах: віршах, байках, притчах, а найбезпосередніше - у трактатах. Серед найвизначніших трактатів Г. Сковороди - «Вступні двері до християнської добронравності», «Кільце», та інші.

Сковорода використовував різні жанрові форми трактату: диспути, повчання, послання, притчі.

Основними ідеями сквородинівського світогляду були:

1. Антиетичність буття. На його погляд усе людське життя складалося з антитез, у ньому поєднується зміст(дух, Бог) і форма (матерія). Ось як говорив про це Сковорода: «Весь світ складається з двох натур: одна видима, друга невидима. Оця невидима натура, Бог...»

2. Тривимірна картина світобудови. Сковорода уявляв собі світ як «перехресний храм премудрого Бога». Котрий складається з трьох світів: макрокосмос (Всесвіт), Мікрокосмос (Людина), світ символів (Біблія).

3. Філософія щастя через самопізнання. В центрі філософії Сковороди - людина. Він вважав для того щоб стати ближчим до Бога треба пізнати самого себе, тобто пізнавати світ не фізично (подорожувати і т. д.), а духовно (вивчати Біблію, різні науки та самого себе.).

4. Філософія серця. Любов. Пізнавати себе і Бога людина повинна за допомогою серця. Пізнаючи себе людина починає жити серцем.

Щастя Сковороди також в любові до природи. Адже пізнаючи природу і себе в ній, людина вповні зазнає почуттів захоплення й радості від сприйняття прекрасного. Для самого мислителя природа була джерелом гармонії і натхнення доказом цього є те що писав він здебільшого влітку, наодинці з природою що пізніше дало підстави назвати його «слов'янським Руссо».

Сковорода був щирим патріотом рідного краю, що правда його патріотичність була своєрідною. Він не заглиблювався у політичні та суспільні події. Очевидно він вважав що якщо зануриться у все це то дозволить світові спіймати його.

5. Ідея спорідненої праці. Коли людина осягне себе, пізнає велику науку любові та смирення, вона обов'язково зрозуміє, що її покликання в праці-творчості.

6. Важливість виховання. Надзвичайно важливу роль у самопізнанні, само становленні людини духовної Г. Сковорода відводив вихованні. Саме педагогічні ідеї стали вершиною духовних шукань мудреця, в них об'єдналися в чітку систему всі щойно названі риси його світогляду.

Останні роки філософа оповиті легендами. Відомо що у серпні 1794 року Сковорода вирішив відвідати друга з яким він не бачився 19 років. Сковорода приніс учневі усі свої твори, у бесідах з ним підбивав підсумок свого життя. Ковалинський просив учителя залишитися на зиму, але той відповів, що має повертатися на Україну.

Помер філософ 9 листопада 1794 року. Поховали філософа на високому березі коло ставка, там де він любив бувати, грати на сопілці та флейті. За його заповітом на могилі були викарбувані слова: «Світ ловив мене, та не впіймав».

Франциск (Франтішек) Лукич Скорина (біл. Францыск, Францішак Лукіч Скарына) (до 1490, Полоцьк - не пізніше 1551, Прага) - білоруський першодрукар, просвітитель, перекладач, митець-графік, один із засновників кириличного книгодрукування. Народився в 2-й половині 1480-х років в сім'ї купця Луки. Первинну освіту здобув в Полоцьку.

1504 - став студентом Ягеллонського університету в Кракові. Близько 1520 р. - переїхав до Вільна, де заснував першу друкарню на території Білорусі. У ній видав «Малу подорожню книжку» (1522) і «Апостол» (1525). 2-га половина 1520 рр. - одружився з удовою свого мецената Юрія Одверника, Маргаритою. Служив лікарем і секретарем у віленського єпископа. Виїздив до Німеччини, де зустрічався з М.Лютером.

Вів із братом Іваном торгівельні справи у Варшаві та Познані.

1530 - на запрошення герцога Пруссії Альбрехта їздив до Кенігсбергу у справах книгодрукування.

5 лютого 1532 р. - кредитори за борги покійного брата Івана домоглися арешту Скорини. Але 21 листопада 1532 року Сигизмунд I, розібравшись за допомогою єпископа Яна в справі, звільнив Скорину й видав указ, яким надав останньому всілякі пільги.

1534 - Франциск Скорина виїхав до Великого Князівства Московського, звідки його вигнали як католика, а його книги - спалили (про цей факт свідчить лист короля та великого князя Жигмонта-Августа).

Мова, що нею друкував свої книжки Франциск Скорина, ґрунтувалася на церковнослов'янській, але з великою кількістю білоруських слів, і тому була більше зрозуміла жителям Великого Князівства Литовського. Біблія Скорини порушувала правила, що існували при переписуванні церковних книг - містила тексти від видавця і навіть гравюри з його зображенням. Це єдиний випадок в історії видання Біблій у Східній Європі. Через заборону

самостійного перекладу Біблії католицька і православна церкви не визнавали книжки Скорини.

Погляди Ф. Скорини свідчать про нього як про просвітителя, патріота, гуманіста. У його текстах просвітитель Скорина постає людиною, яка сприяє розширенню писемності, знань. Про це свідчать його заклик до читання:

І всякій людині потрібна честі, понеже є зеркало життя нашого, ліки душевні, потіха всім смутним, найбільше тим, вони ж суть в бідах і в немочі покладені, надія істинная.

Ф. Скорина - зачинатель нового поняття патріотизму як любові і пошани до своєї Вітчизни. З патріотичних позицій сприймаються наступні його слова:

Понеже від народження звірі, ходячі в пустелі, знають ями свої, птахи, що літають в повітрі, відають гнізда свої; риби, плаваючі по морю і в річках, чують вири свої; бджоли і тим подібні боронять вуликів своїх, - також і люди, і де зродилися і вскормлені були, до того місця велику ласку мають.

Гуманіст Скорина залишив свій моральний заповіт у рядках, які містять мудрість людського життя і взаємин людей:

Закон природжений в тому найбільше дотримуваний буває: то чинити іншим всім, що самому приємно є від інших всіх, разом не чинити іншим, чого не сам хочеш від інших мати. Сей закон пророджений є в серці кожної людини.

Всі передмови і післямови в Біблії Франциска Скорини, де він розкриває глибокий сенс біблейських надань, просякнуті турботою про розумне впорядкування суспільства, виховання людини, встановлення гідного життя на землі.

Видатний російський природознавець, філософ та поет **Михайло Ломоносов** (1711 – 1765) так само, як і Сковорода, походив із простолюду й навчався в Києво-Могилянській академії (щоправда, недовго - у 1734–35 роках). Перегодом він здобував освіту в Марбурзькому (у Християна Вольфа, чії ідеї Сковорода добре знав) і Фрайбурзькому університетах. Сковороду ще за життя порівнювали з Ломоносовим.

Однак, попри те, що наш філософ безсумнівно знав щось про Ломоносова (твори Ломоносова були в бібліотеці Харківського колегіуму), він ніколи не згадував його у своїх творах (як не брати під увагу цитованого Александрю Хашдеу листа Сковороди до Георгія Кониського, в якому Сковорода начебто казав, що його не варто міряти міркою Ломоносова). У філософських поглядах Сковороди та Ломоносова можна добачити деякі збіжності, обумовлені «духом часу» та спільними джерелами (наприклад, обидва філософи були прихильниками геліоцентричної системи Коперника), але значно більше тут принципів розбіжностей. Варто порівняти бодай містико-символічну гносеологію Сковороди з чільною теоретико-пізнавальною засадою Ломоносова: «Виводити теорію зі спостереження, а шляхом теорії виправляти спостереження - ось найліпший спосіб пізнання істини». Загалом беручи, «корпускулярна філософія» Ломоносова, зіперта на експериментальні дані хімії та фізики

(за словами Ломоносова, головною справою його життя була «гірнична наука»), і за своїм змістом, і за стилем далека від світогляду Сковороди.

Перегляд художніх фільмів «Я, Франциск Скорина» (реж. Ю.Філін, 1969 рік), «Михайло Ломоносов» (реж. О.Прошкін, 1986 рік).

Обговорення: Практичне втілення ідей духовної мудрості ноосферних геніїв у сучасну життєтворчість.

Хвилинка авторської поезії

**Мислителю, пророку і творцеві
Григорію Сковороді присвячується**
(до 295 – річчя з дня народження)

Як мед бджоли, солодкий труд людини,
Що творить працею величній діла,
Шукає істину во благо України,
Йде стежкою пророка, генія добра.
Щоб сродна праця піснею звучала,
Він битий шлях ногами торував.
Тоді Вкраїна наша ще не знала,
Що він безсмертя Духу відкривав!

Наталія Крупа

Заняття 17

Тема. Сковородинізація України, слов'янських країн світу. Великий проект «Сковорода - 300», або Мандрівна академія Сковороди засіває духовну ниву християнською мудрістю, праведністю, любов'ю й досконалістю.

Мета. Збагнути значення творчої спадщини Сковороди, спонукати учнів до збереження й відновлення сквородинських традицій у сучасному світі, виховувати етико-естетичні смаки, вміння бачити й розуміти силу і красу художнього слова.

Хід заняття

1.Оголошення теми і мети заняття.

2.Основний зміст роботи.

Хвилинка мудрості

(учні зачитують афоризми Сковороди)

Слово вчителя

Творчість Г.С. Сковороди справила великий вплив на подальший розвиток як української, так і світової літератури, філософії, духовної культури. До його ідей звертаються засновники нової української літератури- письменники ХІХ ст. (І. Котляревський, Г. Квітка-Основ'яненко, Т. Шевченко, митці ХХ ст. (П. Тичина, М. Рильський, В. Барка). І навіть письменники епохи постмодернізму, які не схильні зважати на авторитети, не уникають апелювати до думки великого мислителя. Погляди Г.Сковороди позначилися на творчості російських письменників і філософів (Л. Толстой, Ф. Достоевський, М. Булгаков). Філософія українського мандрівника лягла в основу філософських побудов видатних мислителів ХІХ -ХХ ст. - П. Юркевича, В. Соловйова, М. Бердяєва. Її знав і високо цінував Папа Римський Іван Павло ІІ - вірець людини духовної ХХ ст. Нею захоплюється сучасний актуальний бразильський письменник Пабло Коельо.

«У тисячолітній історії української літератури Григорій Сковорода посідає особливе місце. Він був великим письменником ХVІІІ століття; чий «божественні пісні», байки, діалоги, трактати, притчі, листи завершують золоту добу українського бароко, а може, і барокову літературу всієї Європи. Окрім того, Сковорода - напрочуд глибокий філософ і богослов. Недарма його заведено розглядати або як мислителя, що вторував «питомо східнослов'янську стежину осягнення реальності», або як фундатора «філософії серця», або навіть як «найбільшого після перших отців Церкви християнського філософа світу». Не боячись пересади, можна стверджувати, що на сьогодні Григорій Сковорода постає справжнім символом української духовності». *(Л. Ушкалов) [17].*

Робота над таблицею «Григорій Сковорода як особистість», озвучення напрацювань.

Григорій Сковорода як особистість

Сфера діяльності. Визначальні риси характеру	Кредо	Освіта	Улюблені митці	Улюблені заняття, природні обдарування
Філософ, мандрівник, знавець мов, просвітитель-гуманіст, домашній учитель, викладач.	«Пізнай самого себе – тоді пізнаєш весь світ».	Початкова школа у рідному селі Чорнухи, Києво-Могилянська академія.	Римські поети: Горацій, Вергілій, Овідій; філософи античності та середньовіччя: Сократ, Піфагор, Діоген, Епікур, Платон. Композитори Бах, Гендель.	Любив музику, грав на флейті, бандурі, гусях, скрипці, цимбалах, сопілці. Співав у царській капелі. Мав красивий голос (бас). Композитор.

Конкурс на краще виконання творів Г. Сковороди.
(визначення і нагорода переможців).

Ознайомлення з проектом «Сковорода – 300» (учитель знайомить учнів з основними положеннями цього проекту)

Створення і розігрування міні – вистави (практичне завдання для учнів)

Людина, у якої совість, як чистий кришталь

Міні - п'єса

Пролог

Іде відеокліп: бандурист співає пісню Г. Сковороди «Всякому городу нрав і права». Висвітлюється портрет Г. Сковороди.

Презентація «Людина Вічності, людина Серця, наш духовний апостол

Г. Сковорода»

На сцені з'являється учень - Сковорода

Сковорода. Я - Григорій, син козака Сави Сковороди, що з містечка Чорнухи на Полтавщині. Віддав мене батько в науку до дяка, а коли мав шістнадцять літ, вступив до Києво - Могилянської академії. Отам навчаючись, уперше зрозумів я, яку силу має слово! Світло мудрості осяяло мою душу, коли читав я Піфагора і Сократа, Платона та Аристотеля, Вергілія і Горація. Шукаючи істину, подорожував я Європою, співав у імператорській капелі в Петербурзі, викладав у Переяславському колеґіумі,

вчителював у маєтку поміщика Тамари. Бог завжди був зі мною, а філософія стала мені опорою на шляху моєму земному [12].

ДІЯ I

На екрані картинки: Переяславський колегіум, клас риторики

Дійові особи: Григорій Сковорода, студенти, отець Гервасій, єпископ, Івась

Сковорода. (показуючи на колегіум) Саме отут чекають моїх порад нові Гомери, нові Вергілії.

Назустріч йому виходить отець Гервасій

Гервасій. Благословляю тебе, Григорію, на добре діло (благословляє і проводить класу).

На сцені клас, у класі студенти. Заходить Григорій. Учні сидять пришиклі, роздивляючись нового вчителя. Григорій усміхнувся, і клас зітхнув з полегшенням

Григорій. Панове, друзи! (студенти переглянулися) Латина - хороша мова (ніби відповів на німе запитання студентів). Цією мовою говорять з нами великі римляни і достославні мужі науки нині (говорить захоплено). Хвала і слава мудрим! Але навіщо нам позичати воду, коли у нас своя криниця, глибока, чиста і невичерпна? (до дверей класу підходять інші вчителі і студенти з інших класів). Ви всі майбутні пастирі свого народу, поети, воїни, яким стояти на варті волі, мудрості. Ви не Івани без роду - племені, а козаки, діди яких громили шляхту.

Один із студентів. Скажіть, учителю, що у вашому розумінні є поезія?

Григорій. Поезія – це не хитромудра іграшка, а меч духовний; різучий, гострий в руках умілого і шмат простої криці в руках того, хто не навчився користуватися зброєю. Ми з вами мусимо цього навчитись. І навчимося! Є 30 способів складати вірші, а 31 - ваш. Якщо, звичайно, не розминулися з музами.

(До аудиторії входить Івась)

Івась. Пане учителю, вас кличуть єпископ.

Григорій. От тобі й на! А ми тільки розговорилися з учнями.

Івась. Звелів прийти негайно.

Григорій. Хай буде так... Де він, Івасю?

Івась. В палаці своєму. Отець Гервасій казав, що злющий дуже...

Григорій. (жартуючи) Тоді біжу!

Івась. Візьміть «поетику», яку вам дав преосвященний.

Григорій. Навіщо?

(Івась низив плечима. Сковорода відчув щось недобре. Взяв під пахву книгу Кониського і швидко вийшов).

ДІЯ II

(На екрані кімната єпископа, образи)

На сцені у кріслі сидить єпископ Іосаф.

Входить Сковорода

Григорій. Доброго дня, Ваше преосвященство!

(єпископ кивнув у відповідь на привітання і спитав)

Єпископ. Ти що забув латинську мову?

Григорій. Здається, ні.

Єпископ. Тоді навіщо перетворив Колегіум на ігрище?

Григорій. *(знижуючи плечима)* Я не запрошував студентів інших класів.

Єпископ. А я запрошував тебе навчати поетики, а не смішити нас інтермедіями!

Григорій. Ви ж не були, не чули...

Єпископ *(зі злом)*. Єпископ, як і господь, усе знає і чує.

Григорій. Не помічав, щоб хтось сміявся.

Єпископ. У нас студенти чемні... Крім того, я нагадати мушу, що тут не ярмарок, а слов'яно - греко - латинська школа, юдоль науки, храм мудрості...

Григорій. Ну і що?

Єпископ. А те, що у нас лунати має солодкозвучна латинська мова.

Григорій. Все добре у певній міри і в певний час...

Єпископ. Для мудрості не можу бути міри.

Григорій. Латина не рівнозначна мудрості. На ній дурниць написано ніяк не менше...

Єпископ *(лице єпископа взялося плямами)*. Ти тямиш, що говориш? Великі римляни...

Григорій *(перебиваючи єпископа)*. Ми ж то не римляни. І не великі...

Єпископ *(суворо глянув на Григорія колючими сірими очима)*. Дай-но сюди Кониського. *(гортає книгу, питає сердито)*. Що це таке?

Григорій *(зняйковіло)*. Напевне, миші.

Єпископ. Та як ти смів?!

Григорій. Я не вкусив і разу.

Єпископ. Блюзнірствуєш? Та без цієї книги нам, як без рук, без ніг? По чому ми тепер навчатимемо премудрощам віршоскладання? *(кричить, перегортаючи книжку)* Тепер хоч їдь до Києва... Можливо там напишуть... Або дадуть готову...

Григорій. Я напишу. Дозвольте!

Єпископ*(здивовано)*. Ти? *(посміхнувшись)* Ну що ж... Як кажуть, дай боже нашому теляті... Пиши! За тиждень мені покажеш... А поки що твоїх студентів отець Гервасій поводить з миром по вертоградах Біблії. *(єпископ рішуче встав і вийшов)*

Григорій *(сам)*. Владики світу люблять, щоб їм мовчки корилися, беззастережно. Увірувавши в свою безмежну зверхність і непогіршність, вони сіяють величчю й не визнають й не визнають ніяких істин, окрім своїх. Для них розумний - смирний, друг - раболіпний і недостойний, ворог - хто сумнівається, шукає, думає.

ДІЯ ІІІ

(На екрані кімната єпископа, образи)

На сцені у кріслі сидить єпископ Іосиф. Читає книг, все дужче й дужче зводзячи брови і стискаючи губи.

Єпископ. Покликати мені сюди Сковороду!

(Через деякий час входить Сковорода)

Єпископ. Ти що не хочеш у нас трудитися?

Григорій. Коли б не хтів, то не прийшов би.

Єпископ. Чому ж ти пишеш такі дурниці?

Григорій. Це не дурниці.

Єпископ. А що?

Григорій. Думки про вірші та настанови, як їх писати. Я виклав просто, аби було все зрозуміле кожному.

Єпископ (*посміхаючись*). Просто - це ще не мудро.

Григорій. Я покладаюся на суд знавців, що все, написане в моїй поетиці, суть вірне, точне і побудоване не на пустих химерах, а на природі цього мистецтва.

Єпископ (*гнівно*). Високомудрствуєш! Забув, що гордим Господь противиться... На суд знавців(*пробурмотів*). От я й суджу. Усе змінити треба й учити так, як то велить нам звичай.

Григорій. Одне діло пастирський жезл, а зовсім інше пастуша сопілка.

(*Єпископ, відкинувши на спинку крісла голову, заплющив очі і так просидів хвилину – дві. А потім звівся, жбурнув Григорієві його рукопис і гнівно промовив*)

Єпископ. Не живучи в моєму домі, твори гординю! (*Не попрощавшись, вийшов*)

(*Сковорода поклав за пазуху свою злощасну книгу, обвів світлицю туманним, журним поглядом*)

Григорій. Ну от і все! Кінець тривогам, сумнівам та сподіванням. Сільце закрилося, хоч не спіймало пташки. І знову ти на вольній волі, Грицьку! Козак - нетяга, якому степ - домівка, трава - постіль, а книга - жінка... Жаль бурсаків, але не жаль неволі. Без права мислити, шукати істину і говорити правду не варто жити на світі. (*виходить*)

(*На екрані відеоролик, де Сковорода мандрує дорогами рідного краю*)

Звучить пісня «Всякому городу нрав і права»

Міні – п'єса складена за романом В. Шевчука «Григорій Сковорода»

3. Підсумок заняття

Оголошення результатів навчальної діяльності учнів.

Літературно-мистецький колаж «Я ПОВЕДУ ВАС у ВІЧНІСТЬ...»

Ведуча.

За чим в житті ми йдемо, це вкриє глиб пітьми;
Що нам робить як слід, свідомі тільки ми.
Ніяка напасть в нас не викраде надію,
Хто вірить, щоб радіти з віри, справ цю дію.

Е. Кант, «Віра і діло» (Glaube und Tat)

Так писав Еммануїл Кант у своєму творі «Віра і діло»

«Не можна обійняти неосяжне», ці знамениті слова належать Козьмі Петровичу Пруткову - літературній масці, під якою в журналах «Современник», «Искра» та інших виступали в 50—60-і роки XIX століття поети Олексій Толстой, брати Олексій, Володимир і Олександр Жемчужникові (фактично — це колективний псевдонім всіх чотирьох) (фото Козьми Пруткова)

Дійсно, якщо шлях, як ми зрозуміли, нескінченний, розвиток не обмежено, то як все встигнути в короткий проміжок між народженням і смертю, тим більше, якщо за плечима уже більша половина життя?

Тому сьогодні ми постараємося довести вам, шановні присутні, протилежне, що неосяжне все ж таки обійняти можна, якщо ви усвідомили, куди і навіщо потрібно рухатись – ви набули мету чи точку відліку.

«Не можна обійняти неосяжне» зразу, але можна спробувати зробити це поступово, головне побачити стратегічну лінію і оволодіти тактикою, а потім працювати, працювати і працювати, як робили це найвидатніші представники української і світової літератури.

Письменник повинен писати. Усе інше прийде як заслужений результат в потрібний час і в потрібному місці. Це аксіома, адже ноша дається по плечах, звідси - неможливого немає!

Тому зараз ми і поведемо мову про видатні літературні постаті, які своїм життям і творчістю доводять ці філософські істини.

(на екрані з'являється образ Григорія Сковороди, по периметру з'являються портрети українських і зарубіжних письменників, в центрі)

(Розміщує в центрі колажу портрет Г.Сковороди)

Зверніть увагу на це розумне, вдумливе і цілеспрямоване обличчя.

Сьогодні все виразніше починає звучати український мислительний голос, пересилуючи давні тези про, начебто, відсутність української філософії як самобутньої одиниці на фоні здобутків західної філософії. Зокрема характеристика творчості великого українського філософа Григорія Сковороди починає набувати більш переконливих рис: з'являється розуміння його правдивого вкладу у скарбницю знань всього людства. Отож, не тільки не зайве вкотре пригадати, про що мислив «мандрівний» Сковорода, якими темами він переймався, а й, поглянувши на сказане мислителем, наблизити його творчість до сучасника.

Григорій Сковорода рідний не лише «скитальцям». Володимир Соловйов називав його своїм учителем, поруч з Памфілом Юркевичем. Поет Арсеній Тарковський створив глибокодумні поезії, в яких переосмислив постать Сковороди. *(читає вірш Арсенія Тарковського «Григорій Сковорода»)*

Не искал ни жилища, ни пищи,
В ссоре с кривдой и с миром не в мире,
Самый косноязычный и нищий
Изо всех государей Псалтыри.

Жил в сродстве горделивый смиренник
С древней книгою книг, ибо это
Правдолюбия истинный ценник
И душа сотворенного света.

Есть в природе притин своеволью:

Степь течет оксамитом под ноги,
Присыпает сивашскою солью
Черствый хлеб на чумацкой дороге,
Но и сквозь обольщения мира,
Из-за литер его Алфавита,
Брезжат синего неба сапфира,
Крыльям разума настезь открыто

Про вплив творчості Сковороди на українське письменство годі й згадувати.

Учениця1. Мені пригадується відомий твір польського мислителя В.Татаркевича «Про щастя», де він створив мозаїку з думок, які будь-коли висловлювалися про щастя, але, здається, й гадки не мав про велич генія Сковороди. А Сковорода є повноправним мислителем про щастя, — більшого і глибшого, мабуть, і немає. Для цього треба читати і виписувати Сковороду, що збагнув і робив мудрий Шевченко. Розмисли Сковороди можна вважати «філософією щастя»:

Тож розпочнемо створення нашого літературно-мистецького колажу цими розмисла-ми. 1. *«Немає солодкішого для чоловіка і немає потрібнішого, ніж щастя...» («Начальная дверь ко христiанському добронравiю»).*

(Учениця1. розміщує вислів на колажі)

2. *«Коли дух в людині радісний, думки спокійні, серце мирне, то й все світле, щасли-ве, блаженне. Оце й є філософія» (цитував М. Ковалинський філософа).*

(Учениця2. розміщує вислів на колажі)

3. *Щастя в «печерах серця», воно в того, в кого «совість, як чистий кришталь» (говорить Пісня 10).* (Учень1. розміщує вислів на колажі)

4. *Боже буття: «джерело», «світло», «сонце світу», «невидима сила, яка усе наповняє і усім володіє», «Першоначало», «Буття усьому», «Ум всемірний»!* (Учениця3. розміщує вислів на колажі)

Вчитель: Жива муза Сковороди — це повторення долі української культури нашого століття.

У Сковороди зустрічаються думки дуже близькі до ідей про любов у Емпедокла, Платона та Епікура. Він зауважував: «Начало всему и вкус есть любовь...»

Сковорода називав Любов дочкою Мудрості.

В листі до М. Ковалинського він зізнавався:

«Що дає основу? — Любов.

Що творить? — Любов.

Що зберігає? — Любов, любов.

Що дає насолоду? — Любов, любов, початок, у тобі ж кінець».

Любов дає силу росту буттю.

Учениця4. «Love comes from love when I want to be loved, first, I love myself». (розміщує вислів у колаж)

«Любов виникає з любові:коли хочу, щоб мене любили, я сам перший люблю».

Вчитель: Чудово це звучить латинською мовою...

Учень2. Fundamenta quid facit? - Amor. (латинська)

Quid operatur? - Amor.

Stores quid? - Amor, ama.

Quid iuvat? - Amor, caritas, ab initio audistis et finem ".

Incrementa virtutis amore.

Вчитель. «Світло бачиться тоді, коли світло в очах є...» - говорив мислитель. Сьогодні ми не уявляємо пізнання себе без його мудрих афоризмів.

Учениця. By the way, in order to understand a philosopher, it is not necessary to read his treatises and to study the biography. It is enough to know some quotes.

(Переклад) Між іншим, щоб зрозуміти філософа не обов'язково перечитувати його трактати та біографію, достатньо знати декілька його цитат.

Учень. Works by Gregory Skovoroda are filled with aphorisms, like pearls. It shows how outstanding and profound philosopher he was. Moreover, most of these aphorisms belong to Skovoroda himself. They are one of the greatest values of the individual style of the writer. Sometimes Skovoroda also rethought the words of ancient wise men, as he knew Latin and ancient Greek literature as well.

(Переклад) Творчість Григорія Сковорода пересипана афоризмами, неначе перлами. Це свідчить про те, яким видатним, глибоким філософом був він. Тим паче, що більшість цих афоризмів належать перу самого мислителя. Вони є однією з найбільших цінностей індивідуального стилю письменника. Іноді Сковорода також переосмислював вислови античних мудреців, оскільки добре знав латинську та давньогрецьку літературу.

(Виходять учні – «англійці» до колажу)

Учениця. Gregory Skovoroda is the author of many aphorisms, which then «went to the people» and became popular.

(Переклад) Сковорода є автором багатьох афоризмів, що потім «пішли в народ» та стали популярними.

Учень. The most important task of person is self-knowledge, therefore, you should practice the slogan "Know thyself!" (розміщує вислів в колаж)

(Переклад) Найважливішим завданням людини є самопізнання, тому ви повинні практикувати гасло "Пізнай себе!"

Учениця. Everything will be difficult, if there`s no dream.

(Переклад) Все буде важко, якщо не мріяти. (розміщує вислів в колаж)

Учениця. The biggest loss is the loss of time. (розміщує вислів в колаж)

(Переклад) З усіх утрат втрата часу найтяжча.

Учень. Give thanks to God, Who made necessary things simple, And complicated things unnecessary. (розміщує вислів в колаж)

(Переклад) Дякуй Богові. Він зробив потрібні речі простими. А складні речі непотрібними.

Учениця. Григорій Сковорода мав величезний вплив на своїх сучасників і на українське громадянство, і то не тільки своєю етичною наукою, а головним чином своїм життям, в якому слово ніколи не розходилося з ділом: його вчення було в повній згоді з його життям.

Учениця. Щоб оцінити цей вплив, як писав С. Єфремов, *«досить буде сказати, що сучасники бачили в ньому «мандровану академію» і його самого вважали вартим за університет; досить сказати, що коли треба було тоді знайти в Україні ідейну, чесну та чисту людину, шукали її між «сковородинцями», тобто учнями цього чудного чоловіка та прихильниками його науки.*

Учень. Теми, ідеї, сюжети та образи творів Сковороди формувалися, передовсім, на ґрунті традицій давнього українського письменства.

Учениця. Сковорода є останній представник українського духовного бароко, з іншого боку, він – український «передромантик»: але бароко та романтика – саме ті періоди духовної історії, що наклали на український дух найсильніший відбиток. Отож, Сковорода стоїть у центрі української духовної історії...

Учень. Сковороду та Вишенського єднає, перш за все, доволі радикальна аскетична настанова (недаром нашого філософа часом називали «ченцем у миру»).

Впливу од Сковороди безперечно зазнав і батько нового українського письменства Котляревський, і батько української повісти Квітка»...

Вчитель. Григорій Квітка – Основ'яненко, так само, як і Сковорода, понад усе цінує душевний спокій, сприймає серце за своє справжнє Я. Утім, чи не найвиразніше Квітчине «сковородинство» прозирає там, де мова заходить про Божий промисел та про людську «сродність».

Учень. У творчості Сковороди бере початок чільна ідея «Наталки Полтавки» І.Котляревського – «сродність» української людини до добра. Схожого на себе гордого одинака («полуаскет і стоїк строгий»), який, відцуравшись світових зваб, став жити «в храму духовної свободи, / Непідкупної правоти, / На лоні свіжої природи / І хуторної простоти» побачив у Сковороді Пантелеймон Куліш.

Учениця. Василь Яременко в передмові до вибраних творів Григорія Савича зазначає: «Для Т.Г. Шевченка твори Сковороди були не лише підручною книгою, але й незглибимим джерелом філософської і поетичної думки, з якого повною мірою черпала допитлива душа генія».

Учениця. У вірші "А. О. Козачковському" Тарас Шевченко писав:

Давно те діялось. Ще в школі,
Таки в учителя-дяка,
Гарненько вкраду п'ятака -
Бо я було трохи не голе,
Таке убоге - та й куплю
Паперу аркуш. І зроблю
Маленьку книжечку.

Хрестами і візерунками з квітками
Кругом листочки обведу
Та й списую Сквороду...

Учениця.

That was done a long ago. As early as school
Nevertheless in учителя-д'яка
Prettily will steal п'ятака
(Because I was a bit not naked, -
Such wretched) and will buy
To the paper sheet. And will do
Little book of matches. By crosses
And by patterns with flowers
The leaves will leading around
And copy off Skovoroda...

Вчитель. Сквороду, як мандрівного вчителя, здавна порівнювали з «мандрованими дяками», хоча його життєва мандрівка мала, скорше, містичне підложжя.

Піти, піти без цілі і мети...
Вбирати в себе вітер і простори,
І ліс, і лан, і небо неозоре.
Душі лише співають: «Цвіти, цвіти!»
Аж власний світ у ній почне рости,
В якому будуть теж сонця і зорі,
І тихі води, чисті і прозорі.
Прекрасний шлях ясної самоти.

Учениця. Наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття творчість Сквороди привертає пильну увагу таких чільних тогочасних письменників та публіцистів, як Іван Франко, Михайло Коцюбинський, Марко Кропивницький, Іван Нечуй-Левицький. *(портрети в колаж)*

Учениця. А під добу українських національно-визвольних змагань та «червоного Ренесансу» 1920-х років Скворода поступово перетворюється на справжній символ нашої культури. Під ту пору до Сквороди звертаються Павло Тичина, Микола Хвильовий і Микола Зеров... *(портрети в колаж)*. Відтоді й аж до сьогодні «сквородинство» («дауншифтінг») стає однією з визначальних рис нашого новітнього письменства. *(слово «дауншифтінг» в колаж)*

Учениця. Назагал, коли мова заходить про традиції Сквороди в українській літературі ХІХ–ХХ століть, зринають, окрім названих, імена Євгена Гребінки, Леоніда Глібова, Івана Карпенка-Карого, Лесі Українки, Володимира Винниченка, Івана Багряного, Остапа Вишні, Євгена Маланюка, Василя Симоненка, Юрія Андруховича, Павла Филиповича та багатьох інших. *(в колаж)*.

Учень.

Ясніють верби, і шумить вода,
Квітки і трави простяглись без краю,
Широким шляхом йде Скворода,
І ластівки радіють і кружляють.
Земна принадо! Вітре золотий!

Ти не приносив ні скорбот, ні кари.
Блакитним небом і мене укрий —
У вічний степ жену пісень отари.

Учениця. Великий наш філософ, як говорив П.Тичина, щедру залишив нам спадщину по собі: обсягом широку, змістовністю глибоку і щодо світогляду свого - чисту та моральну... Великий наш філософ, який був у конфлікті з царями, царедворцями й панамі, багато від цих останніх у житті зазнав переслідувань, заборон і обмежень... Але ж потоки творчого мислення Сковороди такі були потужні, що вони, спадаючи із верховин у долину, ламали на своїй путі усі колючки і бур'ян, перестрибуючи через каміння гостре, і розливались широко по всім роздоллі.

Благословенні ви, сліди,
Не змиті вічності дощами,
Мандрівника Сковороди
З припорошілими саквами,
Що до цілющої води
Простує, занедбавши храми.

Так про Сковороду сказав М.Рильський

Учениця. На зламі 1950–60-х років в українській літературі дебютувало ціле гроно дуже яскравих письменників (Микола Вінграновський, Іван Драч, Ліна Костенко, Борис Олійник, Дмитро Павличко, Василь Симоненко, Валерій Шевчук та інші), що їх заведено називати «шістдесятниками».

Учень. Василь Симоненко веде свій духовний родовід «від прадіда Сковороди», збірка Ліни Костенко «Сад нетанучих скульптур» багато в чому перегукується із «Садом божественних пісень» Сковороди, Микола Вінграновський називає Сковороду «перший розум наш...».

Любов та віра дають змогу людині вийти за межі свого тлінного звичайного «Я». «Скрізь любов та віру людина пізнає себе», — твердить Сковорода.

Мабуть, тому Г.Сковорода прагнув самотності, бо найвищим щастям він бачив досягнення глибин власної душі. Г.Сковорода не прагнув самоізоляції, він прагнув самовдосконалення.

Учениця. Його вірш «Усякому городу нрав і права» висвітлює проблеми, які не втратили актуальності в модерному суспільстві: засудження шахраїв, ледарів, людей, які перебувають у полоні своїх згубних пристрастей.
(Акапельно звучить пісня)

Учень1. А неймовірно експресивний «De libertate» — ода справжньому свідомому українцю.

Що є свобода? Добро в ній яке? Кажуть, неначе воно золотее?

Учень2. What is a freedom? Good in it what is it? They say it's like gold?

Учень1. Ні ж бо, не злотне: зрівнявши все злото,
Проти свободи воно лиш болото.

Учень2. No, no, let's not crush it: by matching all evil
Against freedom it is just a swamp.

Учень1. О, якби в дурні мені не пошитись,
Щоб без свободи не міг я лишитись.

Учень2. Oh, if I'm not gonna be silly in my stupid
That I could not remain without freedom.

Учень1. Слава навіки буде з тобою,
Вольності отче, Богдане-герою!

Учень2. Glory be with you forever
Freedom of the Father, Bogdan Hero!

Ведучий. Творчість видатного філософа, письменника і просвітителя була визначним явищем в українській культурі. В історії української літератури Г.С. Сковорода лишається одним із перших ліричних поетів, байкарів і сатириків. Український мислитель заклав підґрунтя, на якому і надалі розвивалась передова філософська думка і літературна творчість як в Україні, так і в Росії - Івана Крилова, Василя Капніста, Дениса Фонвізіна і багатьох інших.

Учениця.

1. „Что Кант?.. Вот... есть... Сковорода”, — ці слова належать російському поетові Андрію Белому, який, розчарувавшись у можливості знайти істину у книзі Канта «Критика чистого розуму», знайшов її у філософських творах Г. Сковороди.

Вплив творчості, прикладу особистого життя й філософських ідей чудового українського мислителя здавна відчувається в літературі. Першим показав Григорія Сковороду В.Т.Нарежний у своєму романі «Российский Жилблз»

(1814) потім побачила світ повість І.І.Срезневського "Майор, майор!" (1836), де дійовою особою є видатний філософ. Сковородинівські мотиви відчуваються в роздумах М.В.Гоголя, в філософських поглядах Ф.М.Достоевського, в творчості Володимира Соловйова (до речі, родича українського філософа по материнській лінії), а також М.С.Лєскова, погляди Сковороди вивчав Л.М.Толстой

(Учні виходять до колажу). Ще за життя Григорія Сковороду називали «українським Ломоносовим». (*портрет Ломоносова в колаж*). І якщо вірити Александру Хашдеу (російському письменнику, історику, філологу, фольклористу), який уперше докладно розглянув питання про ставлення Сковороди до Ломоносова, що сам Сковорода не без властивого йому козацького гонору казав про це порівняння приблизно таке:

Учень. (*інсценізація в костюмі Сковороди*) «Мене силкуються міряти Ломоносовим та ще й кажуть про мене: який він нікчема! який він простак! Буцім той Ломоносов - казенне мірило, що ним конче треба всіх міряти... Прошу панство не замовляти мені воскових опудал, бо я працюю не з воском, але з міддю й каменем, а ще - не вказувати мені шлях, бо я не люблю шмигляти боягузом попід берегом з одної губи та в другу, а волю сміло пливти морем та й об'їхати довкруг усю землю не заради того, аби втішатися прогулянкою, а заради того, аби відкрити новий світ».

Справді-бо, філософія Ломоносова була надто далека від символічних побудов та містичних поглядів Сковороди. Утім, у російського та українського філософів було й чимало спільного: обидва вони - вихідці з простолюду, обидва навчалися в Києво-Могилянській академії та побували в Європі, а їхня поезія позначена яскравими бароковими рисами. Обидва були реформаторами в царині поетики: Ломоносов запровадив у російську літературу силабо-тонічне віршування, а Сковорода здійснив радикальну реформу класичної української силабіки.

Учень. Пошуки правди, заглиблення в себе, у свою душу, яка є не стільки шляхом пізнання, скільки його глибинним витком притаманна і творчості

письменника 19 століття Миколи Васильовича Гоголя (*портрет Гоголя в колаж*). Він, як і Григорій Сковорода, називає душу "серцем". Серце людське - це безодня незвідана, тут ми кожної хвилини помиляємось. Єдиний шлях самоствердження, самовдосконалення, що допоможе уникнути помилок, - улюблена справа людини, що поглинає всю її. Близько до ідеї Сковороди про «сродний труд», Гоголь стверджує неповторність людини, її право на власний моральний шлях у житті. У Гоголя поняття «сродність» ми не знайдемо, але про пошуки відповідності своїх природних схильностей, таланту, вдачі, людських устремлінь, положенню в суспільстві розповів письменник у своєму есе «Авторська сповідь».

Учениця. Уявімо собі тихе тепле літо. Надвечір'я. Яснополянська садиба графа Льва Толстого потонула в розкішній зелені (*відео Ясної Поляни*). А сам хазяїн сидить у своєму робочому кабінеті за столом (*фото Толстого в колаж*). Він уважно читає чималий за обсягом том - харківське видання творів Сковороди 1894-го року (ця книга ще й досі зберігається у фондах особистої бібліотеки Толстого).

Коли перегадом хтось із друзів Толстого згадав у розмові Сковороду, той одразу ж пожвавився.

Учень. «Ах, Ви знаєте Сковороду! - радісно вигукнув граф. - Яка надзвичайна постать!» І трохи помовчавши, додав з тією ніжністю в голосі, з якою говорять про рідну людину: «Багато в його світогляді є дивовижно близького мені. Я недавно ще раз його перечитав. Мені хочеться написати про нього. І я це зроблю. Його біографія, мабуть, ще краща за його твори, але які гарні й твори!»...

Учениця. Оповідання про Сковороду Лев Толстой справді написав. І в тому оповіданні зринає дуже примітна фраза: «Сковорода вчив, що святість життя - тільки в справах». Кажуть, що коли восени 1910-го року, перед самісінькою смертю, Толстой начебто ні з сього ні з того надумав тікати з Ясної Поляни, то цей відчайдушний крок був не чим іншим, як наслідком «утечі від світу» Григорія Сковороди. Одне-єдине, що було тут не так - граф Толстой тікав від світу, аби померти, а Сковорода зрікся світу в розквіті сил заради того, щоб жити..

Учениця. У ХХ столітті розшифровано тайнопис останнього роману М.Булгакова «Майстер і Маргарита» (*портрет Булгакова в колаж*), який говорить нам знов про Григорія Савича Сковороду. Знаки, що вказують на Сковороду, розсипані в романі повсюди.

Учениця. Це і ім'я Майстра («майстром» в старовину в слов'янським світі називали вчителя грамоти по церковних книгах, знавця біблейських текстів, само таким був Сковорода, який в 60-ті роки XVIII ст. викладав катехізіс в підготовчих класах Харківського колегіуму).

Учень. Це й деякі паралелі в постатях Майстра і Сковороди: наприклад, Майстер у Булгакова знає декілька іноземних мов (англійську, французьку, німецьку, латинь, грецьку й трохи читає по-італійському). Сковорода знав стародавньоєврейську, грецьку, латинь, німецьку мови й трохи італійську.

Учениця. Композиція булгаківського роману, в якій людський світ (Бездомний, Берліоз, Варенуха, Ласточкін та інші) поєднано зі світом космічним (Воланд і його почет) та зі світом Біблії (Іешуа Га-Ноцрі, Понтій Пілат, Юда, Левій Матвій), перегукується з наукою Сковороди про три світи (мікрокосмос, макрокосмос та «символічний світ» Біблії).

Учень. Це й прославлена фраза роману «Рукописи не горять!» (Сковорода, незадоволений своєю книгою «Асхань», «ожелчившись, спалив її», а потім сталося, що список книги зберігся у одного із друзів філософа; палить свій роман про Іешуа і Майстер у Булгакова.)

Учениця. Нарешті, досить чітко виражена в романі і сквородинівська концепція пошуку спокою, одна із головних тем його філософії та поезії. Спокій для поета-філософа втілює вічність, вічний дім, а символом воскресіння, останнього шляху до спокою є місячна дорога.

Учениця. Цікавість до настанов українського філософа не згасає і в наш час. У 2002 році до Києва завітав один із найпопулярніших письменників сучасності Пауло Коельо. Цей харизматичний для багатьох автор, чії герої повсякчас намагаються ніби зазирнути за лаштунки земного театру, у своєму інтерв'ю часописові «Академія» спробував пояснити власні види на життя й наче між іншим зауважив: «Я знаю, що в Україні 280 років тому народився великий філософ і поет Григорій Сковорода, який обстоював первенство духу. Мені здається, що він, може, як ніхто інший в Європі, зумів дотримуватись у житті знаків долі... У Сковороди є також один важливий постулат: «Бог зробив важке непотрібним, а потрібне – легким». Таким чином, казав автор «Алхіміка», усупереч своїй не надто гармонійній добі Сковорода зумів досягти «неабиякої внутрішньої гармонії з долею».

Вчитель англійської мови.

The works of Skovoroda - the prominent Ukrainian philosopher and poet, singer and musician, fabulist and teacher are translated into many world languages (English, German, Italian, Portuguese, French, Czech, Polish, Slovak, Romanian, Moldavian , modern Ukrainian, modern Russian). Skovoroda's translations and his works were studied by Harvard Library, American University of Scientific Research (New York) and Canadian Institute of Scientific Research (Toronto). (текст супроводжують слайди).

Твори Сковороди—видатного українського філософа і поета, співака і музиканта, байкаря і педагога, перекладені на багато мов світу (англійську, німецьку, італійську, португальську, французьку, чеську, польську, словацьку, румунську, молдавську, сучасну українську, сучасну російську). Перекладом і дослідженням творчості Г.С.Сковороди займався Корпус перекладу Гарвардської бібліотеки, американський університет наукових досліджень (м. Нью-Йорк), Канадський інститут наукових досліджень (м. Торонто).

Вчитель. The translator's heritage of the scientist includes the translations of «Moral» by Plutarch. Skovoroda also translated the treatise by Cicero «About the old man», some of the Aesop's fables, Virgil's works, Ovid's «Praise astronomy». He translated the «Ode» by New Latin Flemish poet Syndronia Goshia (Gozia), the works of French humanist Mark Antony Muret «Peter Gerardius» and «On the birthday of Jesus» and of course Horace, whom Skovoroda really liked and called the «Roman Prophet».

Перекладацька спадщина вченого включає переклади з «Моралій» Плутарха. Сковорода також переклав трактат Цицерона «О старости», окремі байки Езопа, твори Вергілія, Овідія «Хвала астрономії». Він переклав також «Оду» новолатинського фламандського поета Синдронія Гошия (Гозія), твори французького поета-гуманіста Марка-Антуана де

Мюре «Петру Герардію» і «В день народження Ісуса» і, звичайно, Горація, якого Сковорода дуже любив і називав «римським Пророком» (фото перекладів в колаж)

Вчитель музики.

А незаперечним фактором в житті філософа є те, що домінантою світосприйняття, в житті українського генія світової культури була музика, яка супроводжувала його все життя.

Учениця. Адже музика, поезія становили нерозривну єдність і гармонію життя й філософії Сковороди. Філософія для нього була, за його ж висловом, «найдосконалішою музикою», «музичне» спрямування літературних творів відчутне навіть у назвах жанрів опусів: (слайд) пісня, кант, духовний концерт, канон, стихири, «музично-псальмові імпровізації».

Учениця. Виняткові музичні здібності – досконалий слух, чудовий голос, володіння багатьма інструментами, талант композитора і педагога – були засобом передавати філософію буття й світобачення, сутність якого називаємо нині національною бароковою традицією, що, власне, визначає засади українського музичного бароко. Ця сутність бринить в особливій музичній мові – проникливій, сердечній, зрозумілій усім.

Звучить пісня «Ой ти пташко...»

(Учениці виходять)... (Слайд) **Звук сопілки.** Його вважали праведником, котрий зцілює піснями і чарівною грою душевні рани одиноких, убогих і знедолених. Бо, за його розумінням, «музика промовляє до душі нашої», він бачив у ній «джерело думок вдячних» і спосіб узагальнення світу. Мелодії, за розповідями друзів, Григорій виводив ще дитиною, прагнучи усамітнення і споглядання навколишнього світу. А, імпровізуючи на сопілці, удосконалив інструмент і свою гру настільки, що міг передавати на ньому рулади птахів (сопілку у колаж). Катерині II на її запрошення перебратися до Петербурга, Сковорода висловив відмову римою: «Мені моя сопілка і вівця дорожчі царського вінця» (вислів у колаж на малюнку вівці).

Учениця. Володіння багатьма інструментами лірою, гусями, бандурою, флейтою, гарний голос, обізнаність у царині музики визначили подальшу музичну кар'єру Григорія Сковороди (інструменти у колаж).

Учениця. Його пісні співали українські рапсоди-бандуристи, лірники, мандрівні дяки, чумаки, зазнаючи змін внаслідок плину часу. Їх можна сприймати як народні, іменовані також «сковородинськими». І понині відомі його сатирична пісня «Всякому городу нрав і права», ліричні канти «Стоїть явір над горою», «Ой ти, птичко жолтобоко», пісня-псалом «Ах поля, поля зелені» (відеоролик Ніна Матвієнко).

Учениця. Його друг Михайло Ковалинський про музику Сковороди сказав: «Вона сповнена гармонії простої, але величної, проникливої, чарівної, ніжної...» (вислів на колаж). Адже, якщо повернутися до слів самого Сковороди, «цей мандрівник ходить ногами по землі, а серце його перебуває на небесах і втішається» (вислів на колаж). А доказом нашої плідної праці сьогодні з вшанування пам'яті великого митця, філософа світової величини, народного учителя Григорія Савовича Сковороди є наш літературно-мистецький колаж «Я поведу Вас у вічність...» (Слайд)

Ведуча. Отже, основною ідеєю всієї філософії Сковороди (життєвої, літературної, мово пізнавальної, музичної) була ідея «сродної праці». Григорій Сковорода закликав всіх людей займатися улюбленою справою, яка б приносила користь іншим, чи ти поет, чи письменник, чи музикант, чи шанувальник різних мов світу, чи просто людина. Його філософія не має терміну придатності і не стосується якогось певного періоду часу, філософія Сковороди – вічна і тверда. (Слайд)

І його слова «Я поведу Вас у вічність...» сьогодні є дійсно пророчими. Ми з відкритим серцем збагнули його, ми любимо його творчість, доносимо її до нового покоління українців і з нею теж підемо у вічність...(Слайди)

Прислухайтесь до себе, до свого серця... Подумайте про це...?

Звучить фінальна пісня «Ми все здолаємо»

Рідні простори у неоглядну даль зовуть.

В планах сміливих, мріях щасливих наша суть.

Жити – любити, не повторити жодну мить.

Серцем гарячі, з нами удача, хай щастить.

Ми свій залишимо слід – спільно змінимо світ.

Приспів: Ми молоді, а значить сильні.

Ми молоді, душею вільні.

В серцях у нас вогонь палає.

Ми молоді, ми все здолаєм...

- 1.** Повір у нас, Україно
- 2.** Ми зробимо тебе кращою.
- 3.** Наші думки незалежні.
- 4.** Наші кроки сміливі.
- 5.** Ми впевнено йдемо до своєї мети.
- 6.** Бо ми ті, хто змінює світ!

Приспів: Ми молоді, а значить сильні.

Ми молоді, душею вільні.

В серцях у нас вогонь палає.

Ми молоді, ми все здолаєм...

Список використаних джерел:

1. Давня українська література. Київ: Освіта. 1993. С.35-56
2. Ковалинський М.І. Житие Сквороди, описанное другом его, М.М.Ковалинским. Киевская старина.1886.№9.
3. Костенко Л. Ой, ні, ще рано думати про все / Сад нетанучих скульптур. Київ. 1987. С. 9 – 10.
4. Костомаров М.І. Полеміка навколо Григорія Сквороди. Переяславські Сквородинівські студії. Випуск 2. 2013.с.118-121.
5. Махновець Л. Григорій Скворода. Біографія. Київ. 1972. С.13-27.
6. Поліщук Ф.М. Григорій Скворода. Життя і творчість. Київ: Дніпро. 1978.263с.
7. Поляков М.В. Михайло Ломоносов – великий учений та просвітитель (до 300 – річчя від дня народження).ДНУ імені Олеся Гончара. 2011.
8. Сагач Г. Благословенний Скворода. Київ. 2013.123с.
9. Сагач Г. Велет Духу і Слова – Григорій Скворода/ Божий світ і ми: скрижалі Слова. Книга 4. Херсон: КВНЗ « Херсонська академія неперервної освіти». 2013. С. 129-203.
- 10.Скворода Григорій. Вибрані твори. Харків: Прапор. 2007.С.58-93.
- 11.Скворода Г.С.Повне зібрання творів. Т.1-2.Київ. 1973. С. 27-67.
- 12.Скворода Григорій. Твори: У 2 т. Київ: АТ «Обереги». 1994. Т. 2: Трактати. Діалоги. Притчі. Переклади. Листи. 480 с.
- 13.Скворода Г. С. Вступні двері до християнської добронравності// Григорій Скворода. Твори: В 2 т. – Т.1. – К.: Обереги, 1994. – с.140-150.
- 14.Скворода Г. С. Розмова, названа Алфавіт, або Буквар миру // Григорій Скворода. Твори: В 2 т. — К.: Обереги, 1994. — Т.1. — 413-463.
- 15.Скворода Г. С. Розмова п'яти подорожних про істинне щастя в житті [Товариська розмова про душевний мир] // Григорій Скворода. Твори: В 2 т. — К. : Обереги, 1994. — Т.1. — 325-358.
- 16.Скворода Г. С. Симфонія, названа книга Асхань, про пізнання самого себе // Григорій Скворода. Твори: В 2 т. — К. : Обереги, 1994. — Т.1. — С. 196-262.
- 17.Ушкалов Л.В. Українське барокове мислення: Сім етюдів про Григорія Сквороду / Л. В. Ушкалов. — Х. : Акта, 2001. — 221 с.
- 18.Чижевський Д. Філософія Г. С. Сквороди / Д. Чижевський Д. — Х. : Прапор, 2004. — 272 с.

Друкована продукція

**Тематичні розробки занять елективного спецкурсу
з медіаосвітнім компонентом для учнів 9(10, 11) класів
закладів загальної середньої освіти
«Ave, Skovoroda! Ідемо за Сковородою!»**

Автор:

КРУПА Наталія Пилипівна

